

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

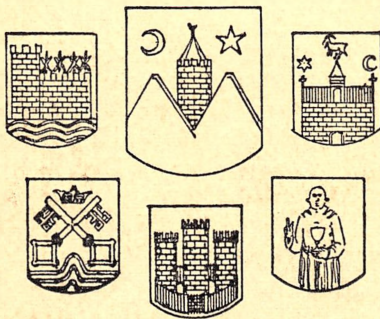
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT

ÅRBOG 1966

NY RÆKKE . BIND 6
HEFTE 5

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT

der er stiftet 1912, har som formål at vække og nære den historiske interesse i amtet og fremme studiet af dets historie

- a) ved udgivelse af en årbog og eventuelt andre skrifter med emne fra amtets historie,
- b) ved afholdelse af møder med foredrag, fortrinsvis om lokalhistoriske emner, og af udflugter til historisk interessante steder, såvel inden for amtet som i andre dele af landet,
- c) ved afholdelse af studiekredse, aftenhøjskole, hjemstavnsaftener o. l. med emne fra amtets historie,
- d) ved indsamling af historiske oplysninger om steder og personer i amtet.

Samfundets styrelse består for tiden (1966) af sparekassekasserer P. E. Andersen, Næstved (kasserer), pastor J. L. Frederiksen, Stege, gårdejer Knud Hansen, Holme Olstrup, skoleinspektør Axel P. Jensen, Hårlev, godsejer, cand. jur. J. J. Jermiin, Seinhus pr. Klippinge, retsassessor Niels Johansen, Præstø, lektor F. Michelsen, Næstved (formand), amtsskolekonsulent J. Ingemann Petersen, Glumsø (næstformand og sekretær), og dommer T. Worsaae, Vordingborg. — Redaktionsudvalget består for tiden af formanden, J. L. Frederiksen, Knud Hansen, Axel P. Jensen, J. J. Jermiin og T. Worsaae.

Indmeldelser til Historisk Samfund modtages af styrelsens medlemmer. Kontingentet, for tiden kr. 15 årligt, indsendes efter modtagelsen af årbogen.

Om ældre årgange af samfundets årbøger se omslagets 3. side.

Medlemmer af Historisk Samfund for Præstø Amt kan blive medlemmer af samfundets fraktion Arkæologisk Forening for Præstø Amt. Henvendelse til foreningens formand lærer Axel Johansson, Lundby.

ET KORT OMRIDS AF MIT LEVNEDSLØB

1STE DEL

INDTIL JEG BLEV LÆRER
I VALLØBY,
EGENTLIG KUN TIL SEMINARIETIDEN

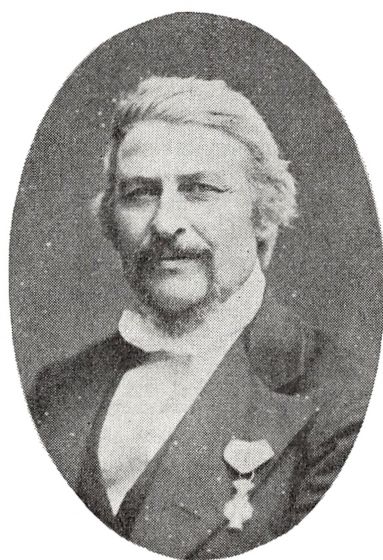
SKREVET I KJØGE AAR 1890
A. PETERSEN

*Kirkeklokke! naar tilsidst du lyder
for mit Støv, skjønt det dig hører ej,
meld da min kjære, saa det fryder:
Han sov hen! som Sol i Høst gaar ned!*

MÆRK!

Denne Bog, der er nedskrevet for mine Efterkommere i nedadstigende Linie, er det mit Haab og Ønske maa blive opbevaret i kærligt Minde om den gamle Forfatter.

Anders Petersen,
født 22/12 1827, død 1914.

ANDERS PETERSEN 1827—1914.

Når Historisk Samfunds årbog nu bringer lærer Anders Petersens „Levnedsbløb“, er det dels fordi han i de første 60 år af sit lange liv var knyttet til amtet, dels på grund af hans lokalhistoriske arbejder, i første række bogen om Vallø og omegn.

Men Anders Petersen har også gjort sig kendt uden for amtet. I årene op til 1888 udarbejdede han et stort værk om Køge, i hvilken by han var bosat 1887—90. Men allerede i 1877 udsendte Anders Petersen, der dengang var lærer i Valløby, første udgave af værket „Skolestatistik“. Dette foregik i samarbejde med andre, men de senere udgaver var han ene om. 1884 kom „Den jonstrupske Stat“, 1889 „Vejviser for Landet“ og 1899 „Sjællands Stifts Degnehistorie“. En kort periode redigerede Anders Petersen desuden „Danmarks Lærerforenings Medlemsblad“, og også anden litterær virksomhed kan nævnes.

Anders Petersen var således en uhyre flittig forfatter, hvis hovedinteresser lå på det personalhistoriske område. Lokalhistorien dyrkede han med iver, og hans arbejder indeholder en umådelig stofrigdom, som stadig gør dem værdifulde. Han manglede historisk skoling, men satte sig med grundighed ind i emnet. Også arkæologien havde hans interesse.

Anders Petersens erindringer falder i to dele. Den første, som gengives i den foreliggende årbog, er skrevet i Køge 1890 og omfatter tiden til 1852, da Anders Petersen blev optaget på Jonstrup Seminarium. Den omhandler hans opvækst på landet, de år, da han var i væverlære, og den tid, da Anders Petersen uddannedes til underofficer og var knyttet til militæret. Erindringerne er skrevet i et jævnt sprog giver et tiltalende billede af den enkle bondesøn, hvis hu alene stod til læsning, og som kæmpede for at få en læreruddannelse. Samtidig får man et indtryk af bondeliv på Sjælland for omkring 125 år siden.

I anden del af erindringerne, som er skrevet på Frederiksberg 1909—10, og hvoraf en del skal gengives i næste årbog, føres skildringen helt ind i dette århundrede. Vi hører om seminarietiden og om Anders Petersens virksomhed som lærer i Valløby 1855—87. Der fortælles også om forskellige hverv, han beklædte, og om hans litterære virksomhed.

Mens man i første del af erindringerne fik det indtryk, at Anders Petersen var en såre fredelig mand, fremgår det af fortsættelsen, at han også havde fjender og kunne nære bitre følelser. Og man hører om, at han først var glad for et arbejde og til sidst blev led og ked af det. „Jeg takkede Gud, da jeg slap fra Lærergerringen“ og „Nu ser jeg tilbage med Rædsel“ (om hvervet som søgerådsformand). Omvendt var Anders Petersen altid glad for sin skribentvirksomhed, og han skildres som vennesæl, ligesom hans lærervirksomhed roses.

Anders Petersens erindringer er her gengivet med forfatterens egen retskrivning. Kun få steder er teksten af redaktionelle grunde rettet til, eller overspringelser er foretaget; men mange biografiske oplysninger, som skyldes forfatterens store personalhistoriske interesse, er udeladt.

Manuskriptet, som omfatter to håndskrevne kollegiehæfter, er venligst udlånt af Køge Museum, som det tilhører.

Redaktionen.

Litteratur: Artikel i Dansk Biografisk Leksikon. Folkeskolen 27/8 1914 og 26/5 1961. Forskellige artikler og nekrologer i Køge-aviserne.

Lørdagen den 22de Decbr. 1827 fødtes jeg i Bjeverskov Degnebolig. Tiden paa Dagen mindes jeg ikke at have hørt omtale, men efter al Rimelighed maa det have været Kl. 12 Midnat, eftersom det i min Barndom altid blev sagt til mig, at jeg var født paa den korteste Dag den 21de December, hvorfor jeg ogsaa den Dag holdt Fødselsfest i min Barndom, indtil det ifølge Kirkebogen rettedes til den paafølgende Dag ved min Konfirmation.

Paa Fædrene Side nedstammer jeg fra Fæstebønder under Giesegaard's Stamhus. Min Fader *Peder Nicolaisen*, døbt i Bjeverskov Kirke 12te Juli 1781 var Søn af Fæstebonden N. Jacobsen (f. 1754, død 8. August 1829) og Hustru Karen Pedersdatter (f. 1762, † 17. April 1820), der boede i den yderste Gaard sydlig i Byen, hvilken havde været beboet af min Farfaders Fædre i lang Tid forud. Gaarden blev ved 1830 udflyttet paa Marken, og paa Gaardspladsen ligger et Hus, der senere var beboet af min Faders Broder, Vejmand Anders Nicolaisen.

Paa Mødrene Side er min Nedstammelse en uløselig Gaade; thi min Moder Marie var født i Kjøbenhavn paa Fødselsstiftelsen, rimeligvis den 6te August 1786, hvilken Dato hun er døbt. Alle Efterforskninger om hendes Forældre har vist sig frugtesløse, da der intet Navn anførtes for Fader og Moder i Stiftelsens Bøger. Vel fortalte den gl. Skoleholder Kier, at min Moder skulde være en Datter af en Grandjean, men efter denne Families Stamtavle, er dette en usikker Løsning. Det vil saaledes altid forblive uopklaret, hvem hendes Forældre vare. Jeg selv nærer ikke Tvivl om, at disse hørte til de højere stillede Kredse

i Samfundet, og at Faderen muligt har været en fremragende Videnskabsmand.

Allerede som spæd kom min Moder i Pleje hos en Skomager Niels Bech, der boede tæt østen for Kirken i Bjeverskov. Her opvoxede hun og forblev til sin Konfirmation 1800, men kort efter maa hun være kommet i Tjeneste hos Skræder Henrich Sterch i Kjøge (Vestergade), hvor hun var ved Folketællingen 1ste Februar 1801. Nogle Aar efter kom hun til at tjene en Bonde paa Bjeverskov Mark, længst ude mod Lidemark og Vollerslev til, hvor hun var under Englændernes Besøg i Septbr. 1807. Her var hun den eneste, der forblev paa Gaarden for at malke og passe Kreaturerne. Hun fortalte ofte i min Barndom, at baade Bonden og hans Hustru havde søgt Tilflugtsted i den nærliggende Nørre-Skov ved Lidemark, medens Englænderne huserede i den nylig opførte Gaard, drak al Mælken, hun havde sat op paa Hylderne inde i Stuen, ituslog Bøtterne og andet, som de forefandt, og da de ude paa Marken fandt et sted, hvor en Kiste med Tøj og andre Gjenstande var nedgravet, stak de deres Landser og Sabler i Jorden, ramponerede og spolerede det hele, saa Ejerne ved deres Hjemkomst til Gaarden fandt det hele ruineret. Naar Tid og Lejlighed gaves, søgte min Moder Tilflugt og Skjulested hjemme hos Plejeforældrene og i Degnens Have, der ved sit Krat og Stubber gav Ly for hende. Imidlertid blev hun en Dag opdaget af en engelsk Officer, der laa indkvarteret i Degneboligen, og kun ved Degn Arentzens Ankomst, ved hendes Skrig om Hjælp, befriet for videre Overlast. Senere tjente hun Bønder og i nogle Aar hos mine Bedsteforældre, indtil hendes Giftermaal.

Min Fader tilbragte sin Barndom og Ungdom hos sine Forældre indtil han i 1803 udskreves til Soldat ved „Det norske Livregiment“ (nu 2den Bataillon) og under Krigen i 1807 kom til at ligge i Kronborg Fæstning. Om denne Fæstnings Indretning med sine murede, hvælvede Gange under Volden kunne han fortælle ret interessante

Ting, hvilket i min Barndom ofte fængslede mig, saa jeg tidt i mit stille Sind ønskede at komme til at se de omtalte „Kasematter“, hvilket først lykkedes mig i en modnere Alder i Aaret 1874. — Min Faders Soldatertjeneste varede i det hele en 10 à 11 Aar, efter som han først forløvedes*) af den faste Tjeneste 1809 og senere tjente ved Kystværnet til 1813—14. Efter den Tid opholdt han sig i Bjeverskov.

Den 28de Oktober 1818 blev mine Forældre ægteviede i Bjeverskov Kirke. Ved den Tid forpagtede min Fader Degnejorden i Bjeverskov, der laa omtrent $\frac{1}{8}$ Mil østen for Byen, overskaaret af Landevejen mellem Kjøge og Ringsted. Lodden udgjorde omtr. 16 Tønder Land, hvoraf skulle svares en aarlig Afgift i Penge, foruden at der skulle ydes Rejser og give Degnen, *Frederik Christian Arentzen*, fri Bispising og Opvartning m. v., eftersom han var ugift.

Som Beboelse overlodes mine Forældre i den gamle teglhængte Degnebolig den østre (nederste) Stue paa 3 Fag, i hvilken fandtes Murstensgulv af røde Sten med enkelte gl. Fliser. Dette Værelse var kun adskilt fra Degnens Værelse paa 2 Fag med Brædegulv ved en Dør, og dette forblev saaledes indtil Degneboligen tildels nedreves eller forandredes i Aaret 1843. Saavel Beboelsen som meget andet tydede næsten hen paa, at det kunde betragtes saaledes som om det var én Familie, der boede i Degneboligen, hvor min Fader og Moder udførte Gjerningen som Karl og Pige, uden derfor, i den Tid jeg mindes, at have oppebaaret nogen bestemt Løn for deres Arbejde.

Til Degneboligen hørte desuden 3de gamle Længer, hvoraf den ene laa i Flugt med Vaaningshuset og var sammenbygget mod dette imod Øst, medens Vaaningshusets vestre Gavl tildels fornedet dannedes af Kirkemuren.

Mod Øst laa tvers for en gl. Længe med Indkjørsels-

---

*) permitteredes.

port i den søndre Side og isoleret derfra laa imod Syd en gl. Længe, der næsten strækkede op mod Kirkegaardsmuren. Denne Længe var opført uden Fod, kun stillet op paa Sten, og den var i Tidernes Løb sunket saaledes i Jorden, at Løsholterne næsten udgjorde Fodstykker. Over et Par Døre var anbragt Aarstal 1728 og 1735, men Vaaningshuset var muligt ældre. Indtil Degnens Værelse førte en almindelig Indgangsdør med en lille Forstue paa 1 Fag og bag ved havde han i en Alkoveseng sit Sovekammer. Til min Forældres Stue og Kjøkkenet var en Indgangsdør med tvende Halvdøre, forsynede med Klinkefald og desuden paa den øverste Dør en Krog med Kramper.

Ved Degneboligen (nord for den) laa en større Have c. 3½ Skp. Land med en Del Frugtræer, og mod Syd løb en Bæk, der tildels fortsatte uden om Udhuset og Haven videre midt igjennem Byen under Landevejen, hvor der findes anbragt en stor Stenkiste af hugne Kampesten. Ved Aar 1825 maatte min Fader, da han i de uheldigste Aar for Landmanden, hvor der høstedes meget lidt, og en Tønde Byg kun betaltes med 2 Rdlr. (4 kr.), aftræde Forpagtningen af Jordlodden, medens han som Avlsbestyrer eller Avlsbruger vedblev at drive den for Degnen. Da Arentzen i en Del Aar, forinden mine Forældre kom der, havde befattet sig med Kornhandel og dertil havde laant Penge hos Prokurator Bendix Kamphøener i Kjøge, hvilke han ikke havde seet sig i Stand til at betale, saa overdrog han den Fordring, han havde paa min Fader for resterende Afgift i flere Aar, til Kamphøener, der udfærdigede en lovformelig Obligation for Gjælden med min Faders Underskrift, hvilken Fordring i Aaret 1843 aldeles ruinerede mine Forældre, idet alle Avlsredskaber, Heste, Køer, Vogn m. v., betragtedes af Skifteretten som henhørende til Arentzens Bo, hvorfor der til Dækning af Obligationen til Kamphøener maatte sælges alle mine Forældres Ejendele. Da disse ikke vare tilstrækkelige til at dække Gjælden med, blev Obli-

gationen et Aarstid efter stillet til Auktion, hvor min Fader købte Restfordringen for 10 Rdl., hvilke, da han ikke kunde tilvejebringe Beløbet selv, jeg maatte betale af de surt sammensparede Skillinger, jeg havde tjent som Væver-Dreng i Slimminge hos Væver Hans Jørgensen.

I Bjeverskov Degnebolig, hvor jeg var født, henrandt mine Barndomsaar, tildels paa samme Maade som for andre Landsbybørn. I mit 5te Aar fik jeg en Legekammerat fra Kjøbenhavn, der rigtignok var 2½ Aar ældre end jeg og var en vild, ustyrlig Dreng i Forhold til os Landsbybørn. Han var en Broderdattersøn af Degn Arentzen og født i Kjøbenhavn 18de Juli 1825, hedder Christian Vilhelm Lyng, og er nu Glarmester i Thisted.

Blandt hans kaade Streger mindes jeg endnu, at han kort efter sin Ankomst til Degneboligen forsøgte at skille mig af med min Børneklædning, en grøn eller mørk Vadmels Klokke, hvilken han ingensinde havde seet Mage til i Kjøbenhavn; thi han undte mig, at jeg som andre Drengene skulle gaa med Bukser og Trøje, ikke i Vadmelskjole. Han førte mig hen paa en Sten ved et Møddingssted inde i Gaarden, gav mig et ordentligt Puf, saa jeg styrtede ned i Vandet, hvorved min grønne Kjole med hele min øvrige tarvelige Beklædning blev aldeles vaad. Min Moder kom til, trak mig op af Pølen, gav mig den ny Klædning paa, og fra den Dag mindes jeg ikke nogensinde at have været iført min grønne Kjole!

Utallige vare de Løjer, Christian udførte, men kun et Par har særlig indprentet sig i min Hukommelse. Navnlig stod hans Hu til Fugleæg og Fugleunger, hvortil ogsaa kan henregnes Skade- og Kragereder, som han med et vist Instinkt opsøgte, og jeg var hans tro Led-sager. En Gang havde han opdaget en Fuglereede nede i en circa 10—12 Alen dyb Brønd, lige for Skolen paa den anden Side af Landevejen. Han steg ned i den ved at træde tversover fra Sten til Sten, medens jeg stod Vagt for at skulle modtage Fangsten i min Kasket, der var hejset ned ved et Baand. Uheldigvis havde han beholdt

sine Tøfler paa, saa han gled fra Stenene ned i Brønden for mine Øjne og Vandet lukkedes over ham, forekom det mig. I et Nu var jeg inde i Skolen, udraabte Christian er druknet i Brønden, og den gl. Skolelærer Kier kom ud, fik fat i en lang Stige og fik den ned til Drengen, der heldigvis havde Hovedet fri og kunne se Stigen; thi til al Lykke var der kun 1½ Al Vand eller saa i Brønden — og han blev reddet.

En anden Gang var han krøbet op i et af de store Træer paa Kirkegaarden, der dannede en Rundkreds ved Kirkemuren. Træet var tæt vesten for Skolen og han var højere oppe end Bygningen. Kiers Hustru kom op paa Loftet, saae Christian sidde der, ivrigt beskjeftiget med at samle Krageæg i sin Hue. Hun kaldte paa ham for at advare ham, men heldigvis tabte han ikke Besindelsen, kastede blot Huen med Æggene ned til mig, der stod nedenunder for at optage Fangsten. Selvfølgelig var der ikke et helt Æg, da jeg optog Kasketten; — han krøb rolig ned ad Træet og løb ind i Degneboligen.

Værre var det, da han en Gang vilde tage Æbler i Gaardmand Peder Christensens Have. Som han sad allerbedst oppe i Træet for at fylde sine Lommer, kom Steddatteren, Karen Marie, og raabte til ham, „hvad han ville der“. Uden Betænkning lod han sig falde paa Jorden, heldigvis paa en Blegeplads, hvor der var opsamlet noget Tøj — og kom kun ubetydeligt til Skade, saa han nogle Dage efter klagede sig over Smerter i Ryggen.

Disse og flere lignende Løjer medførte følgelig Straf, og da vi en Gang begge havde faaet fortjent Revselse, fandt han paa at absentere sig. Han forsøgte først at faa mig til at følge med paa Vandringsen, men da jeg ikke turde inklade mig derpaa, udførte han det ene. I 2—3 Dage var han fraværende, men opdagedes saa liggende paa et Stænge i Udhuset, og førtes af min Fader til Degnen — og fra den Tid blev han der i Rolighed. Straf og Formaning gjorde Nytte.

Medens Chr. V. Lynge undervistes af sin Onkel,

maatte jeg gaa i den almindelige Almueskole, hvilken søgtes af c. 100 Børn. Ved min Indskrivning her fik jeg i 1834 No. 97. Hjælpelæreren Georg Eigel Ingversen Thye rejste netop den Dag fra Skolen, og min første Lærer blev den gamle *Jens Jacobsen Kier*. Han var en original Personlighed og kan tildels siges at være en af de „holbergske Skolemestre“. Han var efter egen Opgivelse født af fattige Forældre i Thy i Jylland 22. Marts 1753, men det rette Aar er dog vist 1757. Sit Tilnavn havde han taget efter en By eller Gaard, maaske Kjær Herred, og kom i sit 21de Aar til at tjene i Kjøbenhavn, blev derefter Gaardskarl i Rødevejmøllekro, kom derfra i Handelslære hos Lærredshandler Daniel With i Kjøge, hvor han var i Oktbr. 1788, men blev kort efter antaget som Skoleholder for nogle Børn paa Dyndet ved Humleore Skov (Kimmerslev Sogn). 1794 blev han Vice-Skoleholder i Bjeverskov, det følgende Aar Skoleholder og 1842 tillige Kirkesanger. — Kier var en stor Person af Væxt, livlig til at fortælle Historier, gjorde selv sit Arbejde i Marken, der laa $\frac{1}{8}$ Mil borte, og hvad der var det interessanteste, malkede selv sine Køer. Man traf ham daglig om Sommeren i Skjortæærmer spadserende med sin Malkebøtte paa Hovedet til og fra Marken, endog da han var nær de 90 Aar. I 1845 vandrede han med sine Træsko paa tilfods til Kjøbenhavn for at købe et Par Brillor, da hans Syn begyndte at blive svagt, og kort før sin Død var han paa Vallø, gaaende med Træsko paa, ligesom han ogsaa gik frem og tilbage til Kjøge et Par Dage før sin Død for at gjøre Indkjøb til sin Hustrus Begravelse, der fandt Sted den 25de Februar 1852, men Dagen efter fulgte han hende i Døden.

Hos denne Lærer introducerede jeg i Skolen med min ABC, hvoraf jeg daarlig kjendte det store A. Jeg fik Plads ved en af de nederste Bænke og blev forøvrigt venligt tiltalt af den gamle Kier, skjønt jeg aldeles intet kunde. Kort Tid efter ankom *Johan Christian Drewsen* (f. paa St. Croix 1808, senere fra 1839 til 1866 lærer i Højby

ved Roskilde, har boet senere i Roskilde og Kbhavn) som Hjælpelærer til Skolen. Jeg blev nu opstillet ved Væggen og lærte at læse efter de „*indbyrdes Undervisnings Tabeller*“. Her havde jeg min Bihjælper at adlyde og jeg mindes endnu, hvilken Fryd det var for mig, naar Læreren peb i sin Fløjte og vi bleve fri. Her lærte jeg at læse nogenlunde, men det kneb ordentlig for mig at lære at lægge Tal sammen og senere at lære den lille Tabel. Naar jeg ikke kunde den, fik jeg af „Rebtampen“ eller „Riset“, men det værste var, naar jeg maatte sidde efter og ikke fik nogen Mad til Middag. Jeg husker grant, at en af mine ældre Søstre en Dag ville give mig et Stykke Mad, men blev afvist dermed. Tanken om at skulle sidde sulten i Skolen, dertil have af Tampen („Mester Erik“), gjorde, at jeg tog mig sammen og lovede ved mig selv, at jeg herefter hver Dag nok skulle lære mine Ting og ingensinde staa tilbage, og jeg holdt mit Løfte. Ved samme Tid, vist i Begyndelsen af 1837, rejste Drewsen og der kom en ny Hjælpelærer *Peter Anton Dame*. Hos ham gjorde jeg god Fremgang, kom i ældste Klasse. Han var kun ved Skolen i 1 Aar. Derpaa kom en Student *Lakier*, der brugte Tampen paa en saadan Maade, at han kunde siges at have fortjent Præmie for dens Behandling paa Børnenes Rygstykker. Hans Virketid ved Skolen var heldigvis meget kort, thi i Sommertiden afløstes han af *Jens Christian Mathiesen*.

Senere tilføjet:

Natten mellem 12te—13de Januar 1838 opkom en stor Ildløs i Bjeverskov By, hvor der brændte 4 Gaarde og 3 Huse. Næsten alle Kreaturer, Heste saavel som Køer indebrændte, og det var et sørgeligt Syn at se de følgende Dage ved Oprømningen. Ingen af de Brandlidte havde asureret, hverken Kreaturer eller Bohave, der alt fortæredes af Ilden. Gmd. Peder Nielsen fik af det hele kun reddet 2de Heste, og blev tilstaaet Brandstødsbrev*) i Herre-

---

*) Skriftlig tilladelse af øvrigheden til at gå rundt og bede om understøttelse.

det, hvad muligt de tre andre Gaardmænd ogsaa fik. Grev Schack paa Giesegaard lod Gaardene udflytte, og det var de fire første grundmurede i Sognet. I Efteraaret var jeg en Del Dage hos P. Nielsen kom derved til at køre Plov med 6 Heste for paa Spanager Hovmark. Jeg fik i Dagløn 2 Skilling pr. Dag.

*

Efter at den fornævnte Chr. Vilh. Lynge i Foraaret 1839 var konfirmeret, benyttede Degnen Arentzen mig i Høsten 1839 og 1840 som Tæller, thi han oppebar endnu Tienden hos 2de fattige Gaardmænd i Bjeverskov Christen Sørensen i Byen og u. Peder Pedersen, Udflytter ved Vejen til Vollerslev. Jeg mødte hos disse Mænd, baade for at faa Præstetienden og Degnetraven, hvilken derefter hjemkørtes til Degneboligen.

Under Mathiesen blev jeg No 1 i ældste klasse og mod mig var han en flink lærer. Han efterfulgtes af hans senere Svoger *Hans Adolph Hansen*. Som Lærer søgte han i de 1½ Aar, jeg havde tilbage af min Skoletid, at udvide mine Kundskaber saa meget som det efter Forholdene var muligt, og navnlig var han særdeles tilfreds med min Skrivning. Jeg gjemmer endnu den sidste Skrivebog fra Skolen, der dog lader en Del tilbage at ønske, efter min senere Opfattelse. Da Hr. Hansen fik anskaffet nogle Exemplarer af P. Obels „Læsebog om Danmarks Konger“, udbad jeg mig et Expl. til Laans, *hvilket jeg afskrev for at lære den udenad*, den Gang slet ikke anende, at jeg nogensinde skulde lære mit Fædrelands Historie at kjende paa en fyldigere Maade, og endnu langt mindre, at jeg selv skulde optræde som topografisk og personalhistorisk Forfatter!

Allerede ved denne Tid, da jeg var i en Alder af 11—12 Aar, følte jeg Lyst og Trang til at gjøre Optegnelser, særlig personalhistoriske. Da endel Reparationer foretoges ved Bjeverskov Kirke i Sommeren 1840, maatte ogsaa det ældre Pulpitur vige sig Plads og blev nedrevet. Forneden fandtes en Indskrift, at samme var opsat 1630.

Denne Indskrift afskrev jeg aldeles ordret og har benyttet den i „Vallø og Omegn“ Pag. 347.

En anden Optegnelse begyndte jeg paa samtidig, og dette var et Uddrag af Berl. Tidende om Ægtevielser, Fødte og Døde i Kjøbenhavn for hver Uge. Hvor længe jeg vedblev dermed erindrer jeg nu slet ikke og jeg har i en modnere Alder ikke seet disse Optegnelser, der igjen maa være tabte.

I min Skoletid interesserede det mig altid meget at læse de Aviser, Degnen holdt, samt de Morskabsbøger, han fik fra en Læseforening for Lærere. Hos Pastor Roos og Møller Saxild i Lellinge hentede jeg oftere „Stats-tidende“, ligesom ogsaa hos Overkrigskommissær Grüner paa Spanager, og det var mig i godt Vejr i Sommer-tiden altid en Glæde at læse disse inden jeg kom hjem. Særlig Opmærksomhed henvendte jeg paa Pastor Rasks „Morskabslæsning for den danske Almue“ og paa Pastor Børresens „Den danske Bondeven“.

I min Skoletid (1834—42) var der ikke mange Undervisnings-Apparater. I Bjeverskov benyttedes alene den brugelige „Indbyrdes Undervisning“, hvori Kier havde havt et Kursus for at lære den, og Hjælpelæreren gik i Fodsporet. Tabellerne var ophængte rundt omkring i Skolen paa Trælistes. Naar Læreren peb i Fløjten, vandrede Børnene med Bihjælpere hertil deres Plads ved Læsetabellerne. Peb Fløjten igen, blev der stor Glæde over at Stave- eller Læsetiden var forbi. Skrivning foretoges ved Bordene efter Tabellerne. Først med Griffel paa Tavlen, derefter med Blæk i Skrivebogen, men enkelte naaede ikke hertil og lærte aldrig at skrive deres Navne. Læreren skar Børnenes Penne; thi man skrev kun med Fjederpenne, der ogsaa kunne købes tilskaarne. I 1838—39 brugtes Staalpenne, men vare dyre og naar de blev brugte i nogen Tid rustede eller irrede de. Landkort kendtes kun i de sidste Aar af min Skoletid, men et Kort, Fr Klees Danmark var der med Anførsel af Købstæder og Indbyggere. Kjøbenhavn havde 1834 kun 119.292 Indb.

Den sidste Sommer (1841) maatte jeg ud at tjene for at faa noget til Klæder ved min Konfirmation. I Begyndelsen af April Maaned mødte jeg i Tjeneste som Dreng hos Pastor A. Thaning i Vollerslev (senere Præst i Lyderslev fra 1859 til 1878), hvor jeg skulle have 5 Rdlr. i Løn! Tjenesten var meget besværlig; thi i den vaade Sommer, det var, maatte jeg daglig gaa med vaade Klæder og Strømper, og dersom jeg var forlænge om at skifte Klæder eller ikke om Morgenen strax sprang ud af Sengen, naar der af Avlskarlen, Niels Gregersen, blev kaldt paa mig, vankede der dygtig af Spanskrøret. Jeg fik i den Sommer, ligesaalidt som nogen anden Vogterdreng, læst et eneste Ord — uanseet at jeg tjente hos en Præst, kom jeg ikke en eneste Dag i Skole! Da Examen nærmede sig om Efteraaret, bad jeg i Midten af Oktober om at maatte rejse hjem for at læse lidt forinden Examen. Jeg fik det Svar, at det endnu ikke var Skiftedag, og da jeg gjentog min Bøn, blev jeg afvist med de Ord: „Du er storsnudet, det er jo ikke Skiftedag!“ Først da jeg havde faaet min Fader til at gjentage Bønnen og minde Præsten om, at jeg var kommen i Tjeneste saameget før Fardag og at det var en Aftale, at efter et halvt Aars Forløb skulle rejse for at gaa i Skole paany. Det hjalp! Stuepigen bragte mig de 5 Rdlr! Med min Bylt under Armen eller paa Ryggen vandrede jeg til Bjeverskov Degnebolig.

Den følgende Vinter gik jeg til Konfirmationsforberedelse hos Pastor *Johan Caspar Roos*. Naar Vejen var til sneet, fik jeg Lov at ride, og paa den Tour tog jeg ofte en Kousine, Maren Andersen, op foran mig paa Hesten. Konfirmationen fandt Sted i Bjeverskov Kirke den 26de April 1842 og paa Kirkegulvet opnaaede jeg at komme til at staa som No. 1, uagtet vi vare 3 Dreng, der var lige gode, nemlig: Anders Christensen, Lærer i Øster-Egesborg, og Mads Pedersen, Gaardejer i St. Salby. Højtideligheden gjorde et dybt og varigt Indtryk paa mig og endnu efter næsten 50 Aars Forløb synes jeg at høre Præstens Velsignelse!

Mine Konfirmationsklæder bleve bekostede for min Sommerløn fra forrige Aar, men de 5 Rdlr. vilde kun slaa til til et Par Vadmels Benklæder, et Par Sko og en sribet Hvergarns Vest og Undertrøje — og hertil havde vist mine Forældre maattet gjøre et lille Tillæg. Imidlertid kunde jeg ikke godt staa paa Kirkegulvet uden Over-tøj! Jeg blev derfor, et Par Dage førend Konfirmationen, sendt til Gaardmand Carl Hansen i Kjulerup, hvor jeg fik Sønnen Lars Carlsens Konfirmations-Trøje tillaans. Det var en blaa Vadmels Langtrøje, hvori han havde staaet til Konfirmation det foregaaende Aar, men der var den Fejl ved den, at den var meget for stor og derfor hængte paa mig som et Stykke løst Tøj paa en Gjærdestave! Imidlertid var jeg den Gang meget tilfreds med min Konfirmations-Klædedragt! Nutidens Dreng vilde næppe være det, og mine Børn have havt bedre Klædninger!

Mandagen den 4de Maj 1842, efter Dagen forud at have været til Alters 1ste Gang, mødte jeg i min Tjeneste som Dreng hos Gaardmand Peder Frederiksen i Gummersmark. Faa Dage efter den 13de Maj fik jeg en stor Sorg, idet Degnen *Frederik Christian Arentzen* pludselig og uden foregaaende Sygdom om Morgenen Kl. 4 afgik ved Døden. Faa Dage efter den 17de Maj blev han begravet paa Kirkegaarden, og jeg mindes endnu, hvorledes mine Taarer daglig og særlig paa Begravelsesdagen randt for ham, som om han havde været min kjødelige Fader! Han havde jo ogsaa oftere lovet mig, at han ville sørge for, at jeg en Gang skulde komme paa et Kontoir eller paa Seminariet! Nu var alt Haab og alle min Barndoms lyse Luftkasteller gaaede i Graven med ham! Endnu som ældre mindes jeg hans Dødsdag ved en snigende Taare og et: Ære være hans Minde!

Kun en kort Tid af 2 Maaneder var jeg Tjenestedreng i Gummersmark, men fra den Tid har jeg dog Alligevel Minder. Efter Arentzens Død blev der holdt Auktion og jeg kjøbte de ukomplette Aargange, der fandtes i hans

Bo, af „Rask's Morskabslæsning“ og tillige Jonge: „Just Juels Levnet“, hvilken sidste endnu findes i min Bogsamling.

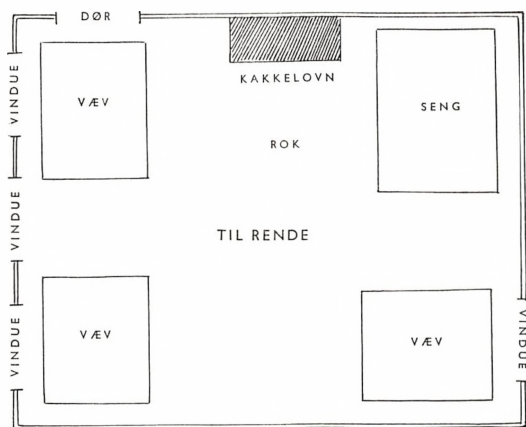
Min Hu stod til Læsning, men hos Bonden var der ej Tid dertil. Jeg maatte færdes imellem Heste og Køer! Da jeg en Dag skulle kjøre Gjødning ud paa Marken, og der var en lige Vej at følge i en længere Strækning, havde jeg taget et Par No. af „Morskabslæsning“ i Lommen for at vederkvæge mig derved paa den lange Vej ud, hvor Hestene gik med Læs i Fods Gang. Uheldigvis for mig kom de forlangt frem, medens jeg sad fordybet i Læsningen, saa jeg kom forbi Indkjørselen, langt ned ad en Bakke inden jeg bemærkede det. Hvad var nu herved at gjøre? Jeg maatte med stort Besvær see at faa Vognen vendt paa den smalle Vej og komme ind paa rette Sted med Gjødningen. Dette varede selvfølgelig en god Stund, og ved min Hjemkomst for sent, blev jeg beskyldt for at have sovet paa Vejen, men slap dog med lidt Skjænd! thi Ingen anede, at jeg havde læst i „Morskabslæsning“. Hvis dette var blevet opdaget, vilde jeg sikkert ikke have sluppet saa billigt.

Nogle Dage efter skulde jeg paa et Ærinde til Slimminge. Jeg havde da atter min Yndlings-Lektüre i Lommen, og da jeg inde i en Rugmark kunde følge en Flækgrøft uden at være seet af nogen, fik jeg atter Bladet op af Lommen, fordybede mig deri saaledes, at jeg ubemærket ved Grøftens Ende faldt paa Hovedet i en større Bæk — der dog heldigvis tildels var tør.

Min Fader havde imidlertid truffet Aftale med en Landsbyvæver, Hans Jørgensen i Slimminge, at jeg skulle i Væverlære hos ham og være der i 3 Aar, i hvilken Tid jeg skulle kostholde mig selv, imod at faa Halvdelen af Fortjenesten for mit Arbejde. Der blev snart en Væv ledig, og jeg fik Lov til at rejse fra Gaardmanden, saa jeg den 12te Juli 1842 begyndte paa Væverprofessionen. I den første Tid gik det uvante Arbejde meget smaat for mig, men med min medfødte Udholdenhed lærte jeg snart

at spole og slaa Væverknuder, saa det ikke varede lang Tid inden jeg tilfældigvis hørte Mesteren sige til en Gaardmandskone fra Byen, der stod og saae paa Rendingen, at han haabede at faa en flink Lærling af mig. Jeg var selvfølgelig kry af, at jeg en Gang kunde tænke mig at blive en dygtig Landsbyvæver.

Tiden skred fremad. Jeg vævede „aarle og silde“, saa at jeg efter fattig Lejlighed samlede mig et Par Skilling, nogle faa Rigsdaler! Mit Ophold kostede mig forholdsvis lidet, og min meste Mad hentede jeg selv i Bjeverskov hos min Moder, men for at faa lidt varm Mad, kom min Fader jævnlig en Gang om Ugen med en Krukke, indeholdende Grød, Vælling, Suppe eller Kaal. Krukken havde almindelig sin Plads paa Kakkeloventen, tæt op til min Seng i selve Væverstuen. Denne var en gl. Stue og saae omtrent saaledes ud :

I dette Værelse tilbragte jeg Dag og Nat henved i 3 Aar med Undtagelse af Søndagene, hvor jeg hver Eftermiddag gik $\frac{1}{2}$ Mil frem og $\frac{1}{2}$ Mil tilbage. Som oftest anvendte jeg hver Søndag Eftermiddag til Læsning og Skrivning i mine Forældres Hjem. Jeg mindes endnu

klart, hvad min Fader saa ofte sagde til mig, at han ikke var istand til at fatte, hvorfor jeg havde det saa travlt med Skrivning; thi det vilde dog rimeligvis aldrig komme mig til nogen Nytte? Min Fader var i den Retning ukundig, som Datidens Bønder; thi han kunde kun skrive sit Navn med tre store Bogstaver P. N. S. Derimod mindes jeg aldrig, at min Moder — skjønt jeg ikke veed om hun kunde skrive — havde noget derimod eller nogensinde udtalte det. Værst faren var jeg imidlertid, dersom jeg var kommen saa tidlig hjem og havde begyndt mit Arbejde inden Kirketjenesten fandt Sted; thi da maatte jeg aldeles ophøre dermed, naar Kirkegængerne efter gl. Sædvane kom ind i Degneboligen. Især turde jeg aldrig lade en Gaardmand, Rasmus Christensen fra Leskov, se, at jeg skrev; thi han havde en eller flere Gange yttret: „Hvad vil du Anders! med den Skrivning, Regning og Læsning, Du bliver dog aldrig hverken Præst eller Degn!“ — og han havde en Gang føjet til: „Jeg kan hverken skrive eller læse og dog kommer jeg Verden igjennem alligevel. Det vil Du nok ogsaa, naar du lader de Narrestreger være!“ Han bekræftede altid sine Udtalelser med et mindre smukt Udtryk „F... knuse og styrte!“ — det var i højeste Grad afskrækkende for mig. For at blive fri for disse Udbrud af Uvidenhed og Dumhed, fjernede jeg mig bort, hver Gang jeg saae ham uden for Vinduerne at komme ind i Stuen, men da der kun var een Dør til og fra Stuen, og jeg vilde løbe lige imod ham ved at gaae ud, naar han traadte ind, valgte jeg at krybe i Skjul inde paa mine Forældres Himmelseng, hvor jeg mange Gange har ligget ganske rolig, næsten aandeløs, saalænge han var i Stuen; thi jeg turde ikke give mig tilkjende for ham.

Der var heldigvis andre, der dog havde et bedre Syn paa Sagen og bestyrkede mig i min Stræben fremad. Væver Barl Berna*) (født i Kjøbenhavn 16/11 1802, død

---

*) Carl Berna, hvis Fader var en af de 32 vise Mænd i Kjøbenhavn havde gaaet i en bedre Skole og nydt meget god Undervisning. Faderen døde, medens han var Dreng, og han kom i Lære

13/1 1883, Sognefoged Jens Christiansen, for hvem jeg udførte mange skriftlige Arbejder og han betalte mig ret godt derfor. Desuden Gaardmand Lars Villumsen og Hustru Frederikke Pedersdatter, meget vakre og rare Mennesker, som jeg kom meget til. I Slimminge udførte jeg ogsaa skriftlige Arbejder for Sognefoged Jens Olsen og for Gaardmand Niels Nielsen, der for en af mine Artikler har faaet Plads i „Erslews Forfatter Lexikon“ Suppl 551; thi Manden kunde ikke selv skrive

Min Læremester saae heller ikke altid med de blideste Øjne paa mig, fordi jeg, som han mente, spildte for megen Tid til Læsning, uagtet han dog selv var noget mere videbegjerlig end andre og gjerne læste de Bøger, jeg fik fat i. Navnlig var det ham imod, at jeg læste sent ud paa Natten, og da han i Stuen nærved, hvor han sov, kunde see Gjenskinnet af mit Lys paa Træerne i Haven, kom han ofte ind upaaklædt ved 12—1 Tiden om Natten og bad mig gaa i Seng. Undertiden, men ikke altid, adlød jeg ham. Han var imidlertid saa velvillig at bære over med denne — min svage Side! Da jeg havde været 2½ Aar som Lærling hos ham, kom han en Dag og bebudede mig, at han nu vilde betragte mig som Svend — det var mit Svendestykke! — og at han i den Tid, jeg var hos ham, vilde give mig $\frac{2}{3}$ af Arbejdslønnen (4 Mr. af hver Rdlr.), istedet for $\frac{1}{2}$ Del. Samtidig kundgjorde han for mig, at jeg til Maj 1845 maatte søge anden Plads, da han havde antaget en ny Lærling, en Søn af Skovfogden i Humleore, men beklagede, at vi skulle skilles ad.

Jeg maa dog her bemærke, at der alt den Tid stak Forfatternykker i mig, hvilke jeg dog først efter 30 Aars Forløb saae virkeliggjorte. En lille velskreven Fortælling

---

som Linnedvæver. Da han var blevet Svend, vandrede han ud paa Landet, arbejdede et Aarstid hos Væver H. Jørgensen i Slimminge, lejede derefter en Inderstestue i Bjeverskov, hvor han blev gift med Nicoline Mathiesdatter. Han byggede 1839 et Hus paa Bjeverskov Mark ved Sognevejen til Lidemark, og her havde han sit Væveri.

i mindre Formaet og vist kun et Par Ark stor — men dens Tittel erindrer jeg nu ikke mere — var falden mig i Hænde. I lang Tid omgikkes jeg med den Tanke: „Hvor det dog kunne være rart at skrive en saadan lille Bog!“ Jeg var imidlertid forhindret af Mangel paa Tid — og af den Grund er mange gode Ideer senere, ja endog nu for Tiden, forblevet udførte! Maaske er det ogsaa godt, at Tiden ikke tillader en at udføre Alt, hvad der er Øjeblikkets Indskydelse!

Den 1. Maj 1845 fik jeg Arbejde som Svend hos en Væver Lars Andersen i Kirke-Skjensved*) Her fik jeg $\frac{1}{3}$ af Fortjenesten og Kosten, men Arbejdsstuen var meget lille og Mesteren var en saare senfærdig Mand, der trods sin Flid aldrig kunde væve halvt saa meget som jeg, og dog kunde jeg ikke drive det til der at væve mere en 8—10 Al. Lærred om Dagen, medens jeg i Slimminge mange dage fik 12—16 Alen færdig. Her var jeg til 1ste Novbr. s. A., men lærte i den Tid Hedeboernes besynderligeste Skikke at kjende. Naar man kom ud til „Stumpegilde“, som det kaldtes, for at aflevere Tøjet til sin Ejermand, fik man foruden Pengene i Arbejds løn (og undertiden en lille Drikkeskilling) 3 à 4 Stykker mad med hjem til Væverens Kvinde. Væveren blev aldrig kaldt andet end „Las An“ og Konen, der hed Birthe, „Børte Las-An“.

I Kirke-Skjensved var jeg kun til 1ste Novbr. 1845, derefter kom jeg til Carl Berna i Bjeverskov, hvor jeg saa var i et Aar til 1ste November 1846.

I Kirke-Skjensved var en af de før omtalte Hjælpe-lærere i Bjeverskov, nemlig Thye, Lærer, og jeg tilbragte mange Timer hos ham, da han endnu var Ungkarl. Han

---

*) Medens jeg var her i Kirkeskjensved indtraf den mærkelige „Kartoffelsygdom“ sig i Oktober 1845. Væver Lars Andersen havde sin Have belagt med Kartofler, der skulde tjene Familien til Føde næste Vinter og jeg glædede mig ved at se den frodige Væxt. Paa een Nat midt i Maaneden faldt hele Toppen og var næste Morgen besat med sorte Pletter. Alle de fuldmodne Kartofler viste sig nu at være halvt fordærvede med Svamp til største Tab for Familien!

var en ivrig Landmand den Gang og dyrkede især Kommen og Rodfrugter. Han formaaede mig til, da min Hu stod til Kjøbenhavn og jeg gjerne vilde fremad til noget bedre, at tage Plads som Karl hos hans Slægtning Urtekræmmer A. J. Petersen paa Hjørnet af Gl. Mønt eller vist rettere Møntergade og Vognmagergade i Kjøbenhavn.

Tjenesten tiltraadte jeg den 1ste Novbr. 1845, men det gik snart op for mig, at jeg ikke havde Kræfter til at udføre Arbejdet der. Særlig var det de store Sukkerfade, jeg ikke kunde magte, ej heller var jeg istand til at bære store Byrder, Kaffesække og deslige. Desuden var det mig uvant at maatte tidlig op Kl. 5 Morgen at strigle og passe Hesten, der stod i Murermester Schmocks Gaard noget derfra. Endvidere maatte jeg, da der i November det Aar indtraf en stærkere Frost, hver Morgen ophugge Rendestene m. v., og af den megen Strabadse omkring i Byen fik jeg daarlige Fødder, saa jeg maatte ombinde Læggene med Papir. Jeg maatte derfor hurtig frasige mig Pladsen, tilmed da Petersen var en mindre blid Husbond, og rejse tilbage til Bjeverskov den 1ste Decbr., efter 1 Maanedes Tjeneste.

Mit korte Ophold som „*Urtekræmmerkarl*“ i Kjøbenhavn medbragte dog en Del lærerigt for mig og kom senere til Nytte. Forinden jeg rejste til Kjøbenhavn havde jeg købt et Kort over Byen, som jeg flittigt studerede, og jeg blev i den korte Tid saa godt kjendt der, at jeg endog vidste Besked med, hvorledes Gaderne stødte op til hinanden, saa at jeg aldrig, saavidt jeg veed, tog fejl eller mine Toure i Byen, hvoraf der var mange fra den tidlige Morgen til den sildige Aften, bleve forlængede for mig, som Følge af, af jeg farede vild eller tog fejl. Ja endog i enkelte Gader kjendte jeg flere Steder Nr. paa Husene. Efter min Hjemkomst var det en yderligere Glæde for mig at vandre rundt i Byen i Tankerne paa Kortet, saa at jeg, da jeg i 1850 blev Militær var ligesaa kjendt med Hovedstadens Gader, som om jeg havde været indfødt Kjøbenhavner.

Min Tjeneste var ogsaa lønnende, hvis jeg havde været istand til at udholde den; thi foruden Lønnen fik jeg mange Drikkepenge, i Gjennemsnit $\frac{1}{2}$ à 1 Rd. pr. Dag. Hertil kom, at der blev bygget en Del i en Gaard og at jeg maatte kjøre alt Affaldet ud til Anlægget af den ny Banegaard, hvor der trængtes til Opfyldning og hvor jeg fik et Tegn for hvert Læs, der senere indløstes med 8 Sk. pr. Stk.

Fra denne Kjørsel staaer det endnu levende for mig hvorledes jeg let en Gang kunde have være kommet slemt tilskade. Da jeg nemlig kjørte frem paa den opfyldte Jordbunke efter Opsynsmandens Anvisning, kom Hesten for yderlig med Læsset, saa at dette væltede en 5 à 6 Alen ned, medtagende baade Kusk og Hest! Heldigvis kom hverken jeg eller Hesten til nogen Skade, men jeg kunde ikke senere nogensinde komme paa den nu forlængst nedlagte Banegaard uden at mindes mit Uheld.

Urtekræmmer A. J. Petersen var en driftig Handelsmand, men som sagt vanskelig at tjene. Hans unge Hustru var derimod en behagelig og elskværdig Dame, og hendes Fader, Havnefoged Bærentzen, viste mig stedse megen Opmærksomhed, naar det Hverv oftere var mig overdraget at afhente Fru P. om Aftenen hos hendes Forældre i Hummergade Nr. 242.

Saavel A. J. Petersen som Hustru ere for mange Aar siden stedte til Hvile paa Holmens Kirkegaard tilligemed Havnefoged B. Bærentzen.

Jeg tog nu igjen fat paa Væverprofessionen og kom i Decbr. 1846 hos Væver og Husmand Hans Christensen i Kjulerup, hvor jeg arbejdede til 1ste Novbr. 1847, rigtig nok med Afbrydelse i Sommertiden, hvor jeg fra St. Hansdag til Høstens Slutning arbejdede hos Sognefoged Christian Pedersen i Lundsgaarde. Her deltog jeg i alle forefaldende Arbejder — saasom Mark- og Høstarbejde — som Karl, men tjente bedre derved end ved Væverprofessionen. Blandt andet øvede jeg mig ogsaa i Murprofessionen, idet jeg murede Halvæggen i en af Læn-

gerne, som blev repareret og lagde en Del Stenbro i Gaarden, med andre Arbejder.

Fra November 1847 arbejdede jeg atter i 2 Aar hos min Læremester i Slimminge. I Sommertiden forlod jeg dog, ligesom det foregaaende Aar, Væven, og begge Somrene 1848 og 1849 var jeg paa Spanager hos Forpagter Krogh-Meyer. Her var Fortjenesten bedre end i Lunds-gaarde og jeg mindes klart, at jeg ved Akkordarbejde i disse to Somre tjente eller samlede mig henved 100 Rdl., der Tid efter anden bleve indsatte i Kjøge Sparekasse. Denne Sum var en Nødskilling for mig, da jeg var Militær i de 2 første Aar.

Medens jeg denne Gang opholdt mig i Slimminge indtraf Kong Christian VIII's Død og Kong Frederik VII's Tronbestigelse den 20de Januar 1848. Jeg mindes endnu klart, hvilket Indtryk de første Efterretninger herom fremkaldte, men da det snart efter fra Mund til Mund lød, at nu vilde der blive Alvor af, at Tyskerne gjorde Oprør, da var der mange, som befrygtede hele den Stilling, vi nu vilde komme i og blot ønskede, at Kong Christian maatte have levet længere. Endelig kom Udbrudet nærmere og Sognefoged Jens Olsen fik som Lægdsmand de første Pas til Soldaterne, at de ufortøvet skulde melde sig i Kjøbenhavn til Tjeneste. De sidste Dage og Nætter i Marts 1848 kunde man saa tydelig i Slimminge høre den stærke Kjørsel paa Landevejen mellem Roskilde og Ringsted med de indkaldte Soldater, der skyndsomst maatte afgaa fra Kjøbenhavn til Slesvig paa Grund af Oprøret.

Hidtil var ingen andre Blade end „Aarhus Stiftstidende“ og „Almuevennen“ holdt i Slimminge, men jeg fik en Del til fra 1ste April at holde baade „Flyveposten“ og „Berlingske Tidende“.

Efterretningerne, særlig om Slaget ved Slesvig, modtoges med megen Deltagelse. Hen paa Aaret udkom Sangen „Den tappe Landsoldat“, og jeg forbavsedes næsten ved, da jeg første Gang hørte den synge iblandt en Flok gamle Kvinder, der havde samlet sig i den nærmest lig-

gende gamle nedlagte Gaard „Brakken“ kaldet — hvilken Begejstring den frembragte og hvilken Krigerlyst den vakte, saa jeg endog tænkte „Nu vil alle de gamle Koner ogsaa slaa for Fædrelandets Ære og Selvstændighed!“.

To Gange om Ugen vandrede jeg til Bjeverskov for ogsaa her at læse Krigsberetningerne for Bønderne i Sognet.

Selv følte jeg mig som 20 aarig Yngling meget oplagt til at slaa et Slag for Fædrelandet; thi jeg troede den Gang, at hvis man meldte sig som Frivillig, fik man strax Lov til at gaa med for at kunne give en eller anden Vildtysker sit Banesaar. Ved den i Efteraaret 1848 afholdte Session i Kjøge henvendte jeg en Bøn til Udskrivningschefen, Major Breckwoldt, om at maatte blive udskreven som Kavallerist! Han saae lidt forundret paa mig og svarede: „Min Søn, det er for tidligt, gaa hjem til næste Aar, saa gaar det nok!“ Egentlig blev jeg lidt ærgerlig i Hu, men at rejse til Kjøbenhavn og melde mig frivillig som jeg havde hørt en Møller Bagge i Kimmerslev havde gjort og mange Studerende i Kjøbenhavn gjorde, det vovede jeg ikke.

Ved næste Session i Kjøge i Efteraaret 1849 bad jeg atter om at maatte blive Kavallerist og udskrevet snarest muligt til Møde som Soldat. Jeg blev behandlet aldeles som de øvrige, maatte trække Nr. og fik — Nr. 654 af 700 i Præstø Amt! Nu havde jeg da naaet at blive udskreven til Soldat, begyndte at tænke paa ret at kunne være med at synge: „Igaar jeg fik min Trøje, og strax jeg trak den paa!“ — Men nej, der kom Pas til de andre, at de skulde melde sig den 5te Januar 1850, til mig kom intet, da mit Nr. var for højt — og man kjendte den Gang ikke til Nr. Bytning. Nu vilde jeg have at vente til ubestemt Tid!

I December udgik (maaske lidt før) en Opfordring til dem, der vilde tjene ved Artilleriet som Officerer eller Underofficerer, at indgive Begjering derom. Jeg sendte strax min Ansøgning og fik Besked om at melde mig paa

Ny-Artillerikaserne, hvad jeg ogsaa fulgte. I Slimminge indsamlede man i 1848 og 1849 Penge til Soldaterne, og man overdrog mig at skrive Brevene til dem — saavidt jeg mindes 24—25 — og afsende Beløbene, som jeg selv gik til Ringsted Posthus med for at faa dem rigtig besørgede.

Fra Novbr. 1849 tog jeg atter Arbejde hos Carl Berna i Bjeverskov.

Da det rygtedes, at jeg frivillig vilde være Soldat uden at være indkaldt, fandt baade min Forældre og mange andre dette at være et *fortvivlet Skridt* af mig. En ellers ret fornuftig Bonde, Peder Nielsen, der ofte taledes om sin Soldatertjeneste ved cirka 1830, mistrøstede mig i højeste Grad med, at der ikke var nogen uslere Stilling end at være Underofficer, sagde at jeg vilde komme meget derangeret tilbage. (Jeg bruger et fremmed Ord, da jeg ikke kan gjengive de Ord, han brugte til mig). Andre anførte, at jeg baade kunde miste Arme og Ben i Krigen og komme hjem som en stakkels Person, der Intet kunde fortjene — og da jeg slet ikke var nødsaget til at melde mig til Krigstjeneste, var det bedst, jeg blev hjemme og passede Væven.

Nytaarsaften 1849 var for mig som en Afslutning paa Væverprofessionen og jeg sagde med det gamle Aar „Væven“ Farvel og har gjort det for stedse!

Nytaarsdag og den følgende Dag lavede jeg mig til at tiltræde Rejsen til Kjøbenhavn, hvor jeg vilde melde mig som frivillig Soldat. Væver Carl Berna gav mig sine bedste Lykønskninger med paa Rejsen til mit Forehavende, men min Moder græd og bønfuldt mig om at blive hjemme. Hun var aldeles ude af Stand til at kunne indse, at der var Fornuft i min Handlemaade og var aldeles trøstesløs i dette Tilfælde. Sognefoged Jens Christiansen kom ogsaa for at indvirke paa mig, at jeg skulle blive hjemme til jeg blev indkaldt.

Torsdag Eftermiddag eller rettere Aften den 3die Januar 1850 omtr. Kl. 6 begav jeg mig paa Vandring

den ca. 7 Mil lange Vej til Kjøbenhavn. Jeg sagde endnu en Gang Farvel til min Moder, der grædende udtalte, at hun vist aldrig mere fik mig at se. Min Fader fulgte mig omtrent til Spanager, bar min lille Rejsebylt, der bestod af nogle faa Klædningsstykker i et Tørklæde, for mig, og forlod mig med Taarer, da han sagde Farvel. Jeg fortsatte nu videre Vandringerne gennem Ejby, Lille Skjensved, Jersie og Solrød og var særdeles glad tilmode, da jeg kom ud paa Hovedlandevejen, hvor jeg fortsatte med raske Skridt Spadsereturen, men naaede dog ført til Kjøbenhavn hen ad Formiddagen om Fredagen. Efter et lille Ophold i Farvergaarden, gik jeg til Ny-Artilleri Kaserne for at se, hvor det var, jeg skulde melde mig næste Dag. Jeg vandrede ogsaa lidt om i Byen, men da jeg kom tilbage til Farvergaarden, hvor jeg haabede at kunne faa Logis næste Nat, svarede Værten, Jens Hansen, at alt nu var optaget, saa der ikke var Plads til mig. Hans Hustru tilbød mig dog, at jeg maatte ligge paa Bænken i Skjænkestuen om Natten, gav mig nogle Tæpper at pakke mig ind i, en Pude under Hovedet, og med dette Natteleje var jeg vel tilfreds.

Til det bestemte Klokkeslet om Lørdagen mødte jeg nu paa Kasernen, men hvor forbavset blev jeg ikke, da jeg saae omtr. 150 Aspiranter tilstede og det lød, at der kun skulde antages 70 som Underofficerer. Min beskedne Paaklædning: en kort Trøje, var ogsaa lidt afstikkende imellem de øvrige, hvoraf flere mødte frem med Slængkappe og ellers frakkeklaedte, kun jeg *alene i Vadmels-trøjen!* De fleste vare ogsaa Sønnere af Embedsmænd, Kjøbmænd og bedre stillede Haandværkere og flere havde i nogle Aar gaaet i lærde Skoler.

Blandt dem, der indstillede sig, lagde jeg især Mærke til en Kjøbenhavner, godt paaklædt med Overfrakke eller Kappe, der bød os velkommen og glædede sig til det forestaaende behagelige Liv, vi skulle føre paa Kasernen. Om det var ham eller en anden, der spurgte mig, hvor jeg havde gaaet i Skole og tiltroede mig i Besiddelse af de

Kundskaber, der udfordredes til at blive Underofficer ved Artilleriet, og da jeg svarede, at jeg kun havde gaaet i en Almueskole, sagde til mig, at jeg saa stod mig bedst ved at gaa hjem igjen — vil jeg lade være usagt. Vist er det, at dette unge Menneske ikke bestod Prøven, saa han ikke kom mellem Aspiranterne.

Om Lørdagen fandt kun en Indskrivning Sted, men i den følgende Uge maatte vi møde 3—4 Dage til theoretisk Prøve. Ved denne skulde altsaa næppe Halvdelen antages, men jeg var saa heldig at bestaa som No 27 eller 28; de fleste faldt i Regning, der var et almindeligt Regulatedrystykke, men med Brøk i alle 3 Led. Mit Stykke blev ikke en Gang rigtigt; thi jeg havde begaaet en mindre Fejl under Udregningen.

Der blev nu givet Ferie i en 8 à 10 Dage, i hvilke jeg benyttede Tiden til at foretage en Spadseretour til Kappellevgaard, hvor min Søster Ane og Svoger Hemming Hansen tjente.

Derefter fik vi Besked om hvem, der vare antagne og de øvrige fik Lov at gaae hjem. Uddannelseskolen begyndte dog først de sidste Dage i Januar 1850. Om Formiddagen Exercits og om Eftermiddagen, dog nærmest i Aftentimerne Theori, saasom Skrivning, Artilleri og Fortification m. v. Jeg gjorde mig den Umage at afskrive næsten alt.

Selvfølgelig skred det hele rask fremad, og der var ikke Tale om at følge med, det skulde jo alt gjennemgaaes og læres i de bestemte 4 Maaneder. Værst faren blev jeg, da vi kom til Ridningen, men inden den Tid havde vi faaet militære Klæder, dog kun en Bajstrøje og Benklæder, medens vi de første 3 à 4 Uger maatte gaa med vort eget Tøj, for hvilket blev givet os Erstatning.

For at ligne de andre, maatte jeg købe mig en Frakke. Jeg fik en brun, meget god og fin, Frakke for 18 Rd. hos Skrædermester Ludvig Nedahl i Gothersgade No 23, men jeg begik den Fejl at bortkaste min Trøje (der forøvrigt blev en Del medtaget i de første 14 à 16

Dage) og iføre mig Frakken, som nu hurtigt blev spole-
ret, særlig af Sabelgehængen, saa det smukke ved Frakken
var tabt, da jeg skulde bruge den til Spadserefrakke i den
øvrigte Tid.

Vinteren var meget afvekslende med Sne, Frost og
Tø, saa man flere Dage tildels vadede i Vand eller Snavs,
ogsaa Snesjap — og var vaad om Fødderne. Jeg paadrog
mig en meget stærk Forkjølelseshoste, hvilken jeg aldrig
siden er blevet fritaget for. Flere Gange har den truet
med at blive Aarsagen til min Død.

Livet paa Kasernen var i en Henseende meget sel-
skabeligt. Et af de største Lokaler paa 2den eller 3die Sal
blev afgivet til Aspiranterne, og mindst 50 havde deres
Opholdssted i Fritiden og Nattelogi her. Alle Sengene
vare til 2 Mand, saa det gjaldt om at finde sin Sove-
kammeret eller „Slof“. En Apothekersøn Berg fra Fyen
spurgte mig om jeg vilde dele Seng med ham, og omtrent
midt i Fællesstuen fik vi vor Plads. Tæt ved Siden af
havde 2 Præstesønner Gøttzsche og Jensen, deres Plads.
Den sidstnævnte syntes ikke om de tarvelige Sengeklæder,
bestaaende af en Halmmadrætse (Sæk med Langhalm)
og en tynd Overdyne, der kun bestod af 2 Lag Lærred,
blaat foroven og hvidt nederst, samt i Vintertiden et ul-
dent Tæppe. Han benyttede da, for ikke at fryse, en stor
Faareskins „Rejsepels“, hvilken Forsigtighed skaffede
ham Øgenavnet „Faarepelsen“. Flere fik Tillægsnavne,
men nu har jeg glempt disse. Lidt vanskeligt var det ogsaa
at finde Rede mellem dem, hvoraf flere havde samme
Navn f. Expl. „Petersen“, hvoraf der fra først var 5,
men dette rettedes dog ved, at vi altid blev nævnt ved For-
bogstaver. Efter Kaptajnens Yttring tænkte jeg en Tid
paa at lade mig kalde „Skov“ efter Bynavnet „Bjever-
skov“, men opgav det igjen, skjønt jeg senere tildels har
maattet fortryde det. Bynavnet blev vi ikke kaldt ved, som
de Menige, men vi betragtedes ogsaa strax — uagtet vi
i Skoletiden fik Menigmands Lønning, 18 ²/₅ Sk. om Da-
gen — som henhørende til Underofficersklassen, blev til-

talt med „De“ (de Menige endnu med „Du“), og i Flertal „mine Herrer“, samt anviste Underofficerernes Stue i Markentenderiet, hvor ingen Menige havde Adgang.

De første 8te Nætter vankede der ingen eller dog meget lidt Søvn. Grunden var den, at nogle af Aspiranterne, som vi til dagligt Brug benævnedes, vare lidt hengivne til Kortspil, deriblandt min Slob Berg, den omtalte Jensen, Officersaspirant Matthiessen, et yngre Menneske Leth fra Prøvegaarden og flere. Disse forenede sig om at spille „Hazard“ og jeg maatte nogle Aftener tage Del deri; thi der var flere Spilleselskaber. Gik man til Ro og var saa heldig at slumre ind, kom Indholdet af en Vandkande over ens Hoved i Sengen, og man sprang da paa Gulvet i stor Forskrækkelse. Af Frygt for Gjentakelse lagde man sig ikke til Hvile i den vaade Seng, før Trætheden nødsagede os dertil og man blidelig sov ind.

Leth blev faa Dage efter syg, kom paa Hospitalet og døde der; men fra den Tid blev det dog bedre med Natteroen, idet man antog, at Sygdommen alene hidrørte fra Nattesværmeriet og Mangel paa Søvn.

Alt gik nu sin rolige Gang med Uddannelsen, vi drevs fra det ene Sted til det andet, gennemgik Kanon-exercits, Laboratorie-Arbejde baade med at fylde Patroner, støbe Kugler, koge Sats m. m. m. Bestandig havde vi nye Officerer og Underofficerer som Lærere i de forskjellige Fag.

Jeg har tidligere berørt, at jeg gjerne vilde være Kavalierist! Nu var jeg tildels blevet det, idet vi som Artilleri-Underofficerer tildels skulde uddannes dertil. Denne Øvelse faldt mig en Del besværlig. Dertil kom, at de Heste, der bleve leverede os, vare Udsætterheste, som lede af en eller anden Lyde.

Vi maatte møde om Morgenen Kl. 6 til Staldtjeneste og forrette alt: muge, strigle, sadle og sele; dog havde først Trænkonstablerne forrettet det hele, men paa Kommando maatte vi udføre det om igjen, som om slet intet tilforn var skeet. Vi havde en Reforme-Bombardeer Niels

Hansen Ooppelstrup som Lærer, og det var interessant at høre ham kommandere paa „bredt jydsk Tungemaal“. Alle morede sig kostelig over ham, naar han kommanderede: „Ret jer, Karle!“ — og enhver af os maatte skuldre — iført den hvide Kittel — med Fejekosten! — Han blev aldrig kaldt andet end „Opholdsstrup“ efter en lille Strup, der var ved Seletøjet.

At ride var ofte vanskeligt, og Hestene vilde ikke altid lade sig styre af Rytteren. Det hændte sig derfor oftere, at Hesten gjorde med Et omkring, løb ind i Stalden paa sin Plads, efter ved Indgangsdøren at have efterladt Rytteren, da Døren var for lav.

Kaptajn Scheiber var Chef for Rideskolen og et Par Løjtnanter havde under ham Ridning med os. Den ene var den høje Ernst Fr. Schau (der som Major i Generalstaben blev saaret ved Dybbøl og døde i Flensborg 24de April 1864, 38 Aar gl.); den anden den lille H. C. Hertel (død som Oberst p. Frederiksberg).

Disse 2 Løjtnanter vare i flere Henseender en hel Modsætning. Medens S. med en vis Ivrighed fordrede Kommandoen øjeblikkelig udført paa rette Maade, som om vi vare gamle og øvede Ryttere, og hvis ikke hans Villie skete fyldest, oftere udbrod i en Række sammenhængende Eder, hvor han tillige beklagede, at han ikke havde Lov at slaae, skjønt vi sad paa Hesten og red saa daarligt „som de værste Bønderbæster“ — saa hørte man aldrig et haardt Ord af H's Mund; thi med den største Ro lod han os gjøre om igjen.

Endelig var jeg i Februar eller Marts blevet tildelt Udskrivningspas til Infanteriet, men for Lægdsforstanderen blev det erklæret, at jeg frivillig havde meldt til Militærtjeneste den 5te Januar 1850 og altsaa allerede var Soldat. Lægdsmanden tog derfor Passet tilbage og det blev atter indsendt til Udskrivningschefen, derfra til Infanteriets Exerceerskole, atter derfra til min Chef Kapitein Frantz Caspar v. Just. Han kaldte mig ind til sig en Dag i Maj Maaned og meddelte mig, at der nu var kom-

met Pas til mig, at jeg skulde til Infanteriet, hvortil jeg svarede, at dette var mit Ønske for at kunne komme i Felten og kæmpe for Fædrelandet, hvad jeg ikke havde stor Udsigt til ved Artilleriet. Kaptejnen forestillede mig imidlertid, at der ved Artilleriet var anvendt en hel Del paa min Uddannelse, der tildels vilde være spildt, forestillede mig, at jeg om kort Tid vilde blive Underofficer, saa han bestemt maatte fraraade mig dette Skridt. Jeg lod mig overtale — forblev, hvor jeg var, og deltog fremtidig i Øvelserne.

Den 10de Juni 1850 udnævntes jeg tilligemed de øvrige Aspiranter til Underofficer, o: „Bombardeer“, som den laveste Grad den Gang kaldtes ved Artilleriet. Nu fik jeg med Et de to Snorer, men til min Forbauselse blev jeg ansat ved Kjøbenhavns Tøjhus paa det saakaldte Rustkammer. Det gik mig imidlertid ikke værre end mine andre Kolleger; thi de bleve alle ansatte til Tjeneste i Kjøbenhavn — og hvad der var mit inderligste Ønske at komme i Felten, opnaaedes ikke. „Soldaternes første Pligt er Lydighed!“ Havde jeg gaaet til Armeen, var jeg bleven straffet som Desertør! Flere af os bønfaaldt om at komme ud fra Kjøbenhavn, men alt uden Nytte*)

Tiden skred nu fremad. Udrustningerne til Armeen medførte ofte stor Travlhed paa Arsenalet og i den sidste Tid var der sjældent nogen Frihed for mig, ikke en Gang om Søndagen.

Naar der senere om Søndagen gaves Frihed, benyttede jeg Dagen til at se mig om i det fri, sammen med en eller anden af Kammeraterne. Touren gik almindelig til „Sommerlyst“ paa Frederiksberg, hvor man spadserede gennem den smukke Allé baade frem og tilbage. Tillod Pungen det — vist sjældnere — nød man en Kop Kaffe eller Salep.

Ogsaa „Tivoli“ var et kært Sted, men her kostede

---

*) Den Gang anede dog ingen, at fordi man som Militær i Kbhvn. under Krigen vilde blive sat i Klasse med Forbrydere, ej værdige til Erindringsmedaille eller Hædersgave!

det 1 Mark at komme ind, altsaa omtrent lige saa meget som den Dags Lønning. Jeg har endnu en Erindring om, at jeg nogle Aftener forblev der forlænge for at se Fyrværkeriet. Igennem Vesterport og Broen over Graven kunde man den Gang komme ved at betale 2 Skilling i Rorpenge, men Kl. 12 Midnat blev Broen rejst op og Adgangen spærret. Et Par Aftener kom jeg forsent, maatte gaa omkring til Nørreport, der var aaben om Natten. Derfra til Kasernen paa Christianshavn, en god Spadseretur midt om Natten, fordi man ikke passet Tiden.

Foruden Bestilling hjemme ved Modtagelse af flere Sager som Blikkjedler, Flasker, Hesteko m. v. maatte jeg oftere til Toldboden for at aflevere Sendinger af Materiel, der daglig afgik fra Tøjhuset, særlig med et lejet Dampskib „Gleen Albyn“. Ved en af disse Afleveringer sejlede Damperen inden jeg fik Kvittering, og da Kaptajnen ikke havde Pen og Blæk ved Haanden, skrev han under med Blyant, gav mig Kvitteringen tilbage. Jeg blev sat i Land, omtrent ved Tre kroner, i en Baad, skyndte mig hjem for at aflevere min Kvittering til Oberst Carl Frederik v. Schumacher, Tøjmester ved Kjøbenhavns Arsenal. Efter at han paa sin sædvanlige Maade havde tiltalt mig „Hvad har Du min Søn?“ — og jeg med dyb Ærbødighed havde rakt Obersten Kvitteringen, tog han ganske roligt Viskelæderet, gav den nogle Strøg og leverede mig den tilbage med de Ord: „Den mangler Underskrift!“ Jeg saae, at dette forholdt sig rigtigt; thi Blyantsnavnet var udvisket — og jeg har altid siden været meget varsom og mistænkelig mod et Blyantnavn, der dog egentlig er ugyldigt.

I de første Maaneder forbrugtes vist flere Tusinde Rigsdaler hver Uge til nyt Materiel til Armeen; thi jeg maatte jevnlig tilligemed 2de Mænd med Bærebør efter Anvisning hente Penge i Nationalbanken, hvilke i Specier og Rigsdaler hentedes i store Pengeposer.

Dagene efter Istedslaget kom flere Transportskibe til Kjøbenhavn med Saarede af vore og med Fanger af

Insurgenthæren. Jeg havde som Underofficeer fri Adgang til Toldboden, hvor ellers ingen fik Lov at komme gjennem Porten uden dem, der skulde være til Assistance. Jeg mindes endnu det Syn, de første Skibe med Saarede frembød nede i Kahytterne og Lastrummet. Ved Siden af „Jamrende“ laa undertiden en „Død“, og det var svært at faa de Saarede paa Vognene og bragt til Hospitalerne.

Da Transportskibene med Fangerne ankom, var det ogsaa et næsten uhyggeligt Skue at se disse vore Fjender med forrevne Klæder og sørgmodige Ansigter at blive opstillede i Geledder for at marschere til Sølvgades Kaserne. Endel, særlig Underofficerer, taledes dansk. Inde paa Toldboden mødte dem ingen Forhaanelser, men saasomt de kom udenfor Porten paa Toldbodvejen begyndte det med at pibe ad dem, udskælde dem for „slesvigholstenske Oprørere“ m. v., ja — Damerne gik endog saa vidt, at de, hvor Lejlighed gaves, stak efter dem med Parasolspidsene. Uagtet jeg var yderlig opbragt paa mit Lands Fjender og paa alle Forræderne, saa gik dog denne Behandling mig dybt til Hjerte og saarede mig; thi jeg tænkte mig i disse Soldaters Sted og sluttede af Forbitrelsen her, at lignende Medfart blev vore Soldater til Del, der vare saa uheldige at komme i tysk Fangenskab.

Travlheden tog en Tid til paa Arsenalet, idet flere Skibe bleve ladede derfra med Materiel til Rendsborgs Belejring, hvor jeg ofte Helligdagene med og om Natten var til Tjeneste.

Vinteren 1850/51 forløb meget rolig, og jeg befandt mig vel tilfreds i min Stilling, uagtet de 10 Rd. 24 Sk. vi fik i Lønning, hver Maanedsdag, ikke skulde strække meget vidt. Aftenerne tilbragte jeg som oftest hos Kaffe-skjænker P. A. Sommer i Lille Kongensgade No. 67, hvor jeg hver Aften læste „Berlingske Tidende“ som jeg fra min Barndom havde en vis Trang til at følge. En Aften imellem var jeg ogsaa i Bogladen hos H. C. Bakke i Møntergade 53, hvor jeg havde stiftet Bekjendtskab med de venligsindede Kommiser eller Lærlinge, de senere Herrer

Boghandlere Valdemar Pio (Skindergade 24) og Fred. Chr. Pio, nu boende Nørregade. En enkelt Aften tilbragte jeg ogsaa hos mine senere Svigerforældre, der boede i Brygger A. Pandrups Gaard i Farvergade No 121.

Efter Fredsslutningen i Begyndelsen af 1851 kom forskellige Troppeafdelinger til Kjøbenhavn, medens andre Afdelinger marscherede til deres Garnisonssteder. Jeg kan endnu, skjønt næsten 40 Aar ere forløbne, se det smukke Syn, da der paa Voldene og Voldskrænterne ved Vesterport var næsten helt sort af Mennesker for at se de „sejrende Tropper“ vende hjem til Hovedstaden og den øredøvende Jubel klinger endnu som en liflig Musik for mine Øren! Det var ogsaa Begejstringens Aar, vi havde levet i, og den yngre Slægt kunde have godt af at se og høre noget lignende!

I Kjøbenhavn var hvert Hus fra Øverst til Nederst smykket med Danebrogsflag og grønne Kranse. En Æreport var rejst paa Gammeltov af Krigsraad, Rustmester Schmidts Søn, der den Gang aftjente sin Værnepligt ved Artilleriet, og jeg var behjælpelig med at bringe Vaaben og andre Emblemer fra Tøjhuset til dens Udsmykning.

For os alle ved Artilleriet blev det en Hædersdag, da Artilleriet kom hjem; thi de fleste af os bleve indbudte til at spise i Ridehuset. Under Spisningen var Hs. Maj. Kongen tilstede, hvor jeg første Gang hørte Kong Frederik VII tale og hjertelig takke sine brave Soldater. Under Spisningen regnede det formelig ned med Blomster fra de paa Galeriet værende Damer, og jeg mindes ret, hvorledes jeg uforskyldt var bleven en Skive for Damernes Blomster, og det gik vel de andre Underofficerer fra Tøjhuset som mig. Vi vare jo ikke passerede Gaderne som de hjemkomne, men havde blot gaaet over Ridebanen til Ridehuset. Der havde da ingen Lejlighed været for os til hverken at faa en Blomst i Knaphullet eller i Huen, som alle de andre havde. Da Damerne opdagede, at jeg ikke var pyntet, kom der en saadan Blomsterregn over mig, at disse paa én Gang fyldte hele min Tallerken. Min Nabo,

en Trompeter Øland, pyntede mig da det bedste, han for-
maaede, og det hjalp.

Beværtningen var hver Dag splendid og ikke mindst
den Dag for Artilleriet. Endnu mindes jeg, hvor vanske-
ligt det var for mig at tømme mit Bæger ved de mange
Skaaler som mine Naboer vare øvede i, og da jeg gik
hjem til Kasernen fra Festen, havde jeg stort Besvær med
at hilse igjen, naar Skildvagterne ved Banken og hjemme
ved Kasernen rettede sig for mig. Det tør nok ogsaa siges,
at jeg drak mere Vin ved denne Fest end i al den Tid
tilsammen, jeg var i Militærtjeneste.

Allerede det foregaaende Aar den 20. og 31te August
samt den 1ste Septbr. 1850 var holdt en glimrende Fest
i Rosenborg Have til Fordel for de i Krigen faldnes Efter-
ladte. I denne Fest deltog jeg daglig, især da det var saa
let for mig og billigt; thi den senere bekendte Redaktør
og Grundlægger af „Folkets Nisse“, Chr. Sørensen*) skaf-
fede mig fri Adgang. Festen findes beskrevet i Dr. P.
Brocks historiske Efterretninger om Rosenborg, p.
161 flg.

I 1851 kom vi atter paa en Uddannelsesskole og fik
i omtrent 6 Maaneder atter Menigmands Lønning, hvilket
var et stort Afbræk i de maanedlige Udbetalinger. Det be-
drøvede mig nu meget, at jeg var forblevet ved Artille-
riet; thi alle de til Infanteriet indkaldte bleve hjemper-
mitterede i Marts Maaned 1851, efter næppe 1 Aars Tje-
neste, medens jeg nu var uvis om, hvorlænge jeg skulde
forblive til Tjeneste.

Efter endt Uddannelse paany erholdt vi i Efteraaret
1851 Underofficers Lønning, og jeg blev ansat paa Tøj-
Etatens Kontoir, hvor jeg fik den gamle, elskværdige Ge-
neral Wedelfeldt til Chef. Jeg stod dog nærmest under
hans Adjudant Pr. Løjtnant G. W. Neue. Her havde jeg
det meget behageligt, fik Tilladelse at flytte fra Kasernen

---

*) Om Søren Christian Sørensen, f. 1/3 1817, † 10/2 91, se
Erslev Forf. Lex. Supl. III, 773.

og boede en Tid hos Drejermester Sletting i Larsbjørnstræde.

I den Tid jeg boede her, blev der fra Artilleriets Bestyrelse efter Ordre fra Krigsminister Hansen forespurgt Aspiranterne om de vilde ligge 8te Aar til fast Tjeneste og derefter være aldeles fri eller om de vilde nøjes med Menigmands Tjenestetid $2\frac{1}{3}$ Aar, og derefter staa 14ten Aar til Reserve med Indkaldelse i Krigstilfælde tillige med sidste Aars Mandskab. Jeg valgte det sidste Alternativ lige saavel som den største Del af mine Kollegaer, vist paa 1 nær, der forblev til 8te Aars Tjeneste.

Mit højeste Ønske var imidlertid at blive uddannet til Lærer, men hvorledes skulde dette naaes, da jeg ikke havde Udsigt til at tilvejebringe Summen, det vilde koste paa Seminariet, og jo nu havde forbrugt den lille Kapital, som jeg havde opsparet forinden jeg blev Militær. Dertil kom, at jeg manglede al Forberedelse til Optagelsen.

Jeg raadførte mig nu med Løjtnant Neue om jeg muligt kunde faa en Permission paa 4 Maaneder fra 1ste Januar 1852 for at forberede mig til Adgangsexamen ved Jonstrup Seminarium i April Maaned. Han talede min Sag hos Generalen, og jeg fik Permissionen, imod at møde til Tjeneste igjen i April for at erstatte det manglende af Tiden.

I Militærtjenesten havde jeg lært at kjende Seminarist Hans Rasmussen, der en Tid var Menig ved Infanteriet, men nu var blevet 2den Lærer i Bregninge ved Stubbekjøbing. Han havde lovet uden Vederlag at undervise mig. Jeg ansøgte saa Grev Schack paa Giesegaard om Hjælp, og var saa heldig ved Hr. Godsforvalter Hansens Indflydelse og Anbefaling at erholde 40 Rd. dertil, hvilke jeg modtog den 20de Decbr. 1851.

Den 2den Januar 1852 var jeg hos mine Svigerforældre for at sige Farvel, og den følgende Dag rejste jeg til Kjøge, hvorfra jeg tog nogle Dage til Bjeverskov. Den 9de Januar løste jeg Billet paa Kjøge Postkontor, betalte den med 4 Rdlr., og jeg mindes ret, hvor vred Ritmester

Gether var, da jeg forlangte Billet til Gaabense, muligt var Bestilling derpaa noget sent.

Med Deligencen gik det noget smaat. Vi havde et Ophold i Rønnede Kro, og fortsatte saa videre til Vordingborg Færgegaard. Her maatte vi opholde os en hel Dag inden vi kunne komme over til Gaabense som Følge af stærk Storm, der gjorde Overfarten umulig. Jeg kom nu til Gaabense, spadserede derfra til Bregninge og blev særdeles vel modtaget hos Lærer Hansen og hans Hustru samt af Hansens Moder, der var i Huset.

Næste Dag begyndte jeg paa Forberedelsen, men Lærer Rasmussen havde ikke megen Tid at ofre paa mig, da han skulle passe sin Skole. Om Aftenen blev der almindelig spillet Lhombre og de syntes alle, at det var for svært for mig at læse hele Dagen, saa jeg maatte næsten hver Aften deltage i Kortspillet. Kom der ikke nogen Fremmede i Skolen, saa maatte vi ud enten til Præsten i Horbelev, Skolelærer Martens dersteds, Jensen i Falkerslev, Lindholm i Moesby og flere Steder.

Tiden gik paa bedste Maade, men meget fik jeg ikke læst i de 3 Maaneder. Den 3die April betalte jeg Lærer Hansen 26 Rd. for mit Ophold der i de 3 Maaneder og baade han og hans Hustru vare særdeles velvillige og venlige mod mig ved Afskeden, tilbøde mig frit Ophold hos dem, hvis jeg skulde læse om — hvad jeg meget befrygtede. Jeg kom der ikke mere og sagde dem Farvel for sidste Gang.

Om Natten den 4de April fulgte min Ven, Lærer H. Rasmussen, mig paa Vej til Stubbekjøbing. Jeg sagde ham Farvel og takkede ham meget for hans Venlighed mod mig. Der var enkelte Steder Snedriver at vandre i. Da jeg naaede til Gaabense, hvor jeg tog Billet til Dampskibet for at afgaa til Kjøbenhavn, hørte jeg en halv Time efter, at Skibet slet ikke kom. Dette var en stor Forskrækkelse for mig; thi jeg skulde over paa Jonstrup til Optagelsesprøven den 6te April. Til stort Held for os alle var Kammerjunker V. Drechsel, senere Birkedommer

i Silkeborg, ogsaa mellem de Rejsende, der havde taget til Gaabense for at afgaa til Kjøbenhavn ifølge Dampskibsexpeditionens Avertissement i Aviserne. Han greb en rask Beslutning at føre os alle til Kjøbenhavn over Land paa Dampskibsselskabets Regning, selvfølgelig med Afdrag for Billetpriisen. Vi blev overført paa det lille Skib til Vordingborg, fortsatte derfra Rejsen paa 2 Vogne gennem Sjælland og naaede til Taastrup netop som det sidste Tog var afgaaet til Kjøbenhavn. Da vi ikke kunde komme til Byen den Aften af Mangel paa Befordring, maatte vi overnatte i Taastrup. Jeg laa paa en Sopha, da der var Mangel paa Senge. Næste Dag naaede vi Kjøbenhavn, og jeg maatte skyndsomst begive mig paa Rejsen til Seminariet for at være der i rette Tid.

Prøveexamen gik mindre heldig for mig, men dog havde jeg Haab om, efter Professor Jensens Udtalelse til mig, at blive optaget der som Elev den 3die Juli, og i dette Haab henlevede jeg Tiden, skjønt med lidt usikre Forventninger.

Nogle Dage forløb, inden jeg meldte mig til Militærtjeneste og i disse havde jeg Ophold hos min Ven, senere Mægler Hans Petersen*), der den Gang var Tjener hos Vice-Admiral Brinck-Seidelin i Frederiksborggade. Den 11. April meldte jeg mig igjen til Militærtjeneste og fik min gamle Plads hos Pr. Løjtn. Neue. Her havde jeg det atter godt, men den spændte Uvished om Optagelsen paa Seminariet gjorde mig lidt ængstelig for Fremtiden.

Endelig de sidste Dage i Maj sendte Professor Jensen ved Seminarist Joachim Petersen mig Besked om, at jeg ikke iaar vilde blive optaget, men lovede mig skriftlig, at hvis der blev Plads, vilde det kunne ske, da jeg efter de optagne havde bestaaet mig bedst. Den officielle Meddelelse om Optagelse udstedt den 1ste Juni kom et Par

---

*) Mægler H. Petersen, en Husmandssøn fra Lidemark, er Fader til Folketingsmand, Oberstløjtnant H. P. Parkov.

Dage efter i Berlingske Tidende, hvoraf jeg fik Syn for Sagn paa, at Meddelelsen var rigtig. Min Bedrøvelse derover var selvfølgelig meget stor; jeg græd bitre Taarer!

Endelig en Dag besøgte Seminarist C. Brøchner-Larsen mig i Larsbjørnstræde, hvor jeg fremdeles boede. Han fortalte mig, at han paa Grund af Forbigaaelse til Friplads var blevet til Sinds at ville forlade Seminariet, og at der altsaa efter Professorens Løfte til mig vilde være Plads, saa jeg blev optaget den 3die Juli. Næste Dag gik Br. Larsen til Professoren, meldte ham sin Beslutning og bad om, at jeg maatte erholde Løfte og Tilsagn om at møde, hvilket gaves mig.

Min Glæde derover var selvfølgelig meget stor. Jeg anskaffede strax en del manglende Bøger og bad Hr. Pr. Løjtnant Neue om at tale min Sag hos Generalen, saa jeg ved Ansøgning til Ministeriet fik eftergivet de to Maaneder af min Tjenestetid for at komme paa Seminariet, og Generalen lovede at skaffe mig fri fra 1ste Juli. Alt dette tilmeldte jeg Professor Jensen og takkede ham for Optagelsen.

Da Br. Larsen imidlertid var en af de flinkeste Seminarister, men dog ikke bestemte sig til at gaa op som Dimittend, hvad han ikke var forberedt paa, saa fik Professoren ham overtalt til eller han selv besluttede at forblive næste Aar paa Seminariet. Nu kom der atter Forhindringer for mig! Professor Jensen tilmeldte mig ved et Par Ord, at da Br. Larsen nu forblev paa Seminariet, var der ingen Plads til mig; thi der kunde ikke være flere end de antagne Elever i Klassen. Denne Skrivelse viste jeg for Løjtnanten og for en Sergent From paa Kontoret, og Løjtnanten bad From om at skrive en Klade til et Brev til Forstanderen, hvilket indeholdt baade hans Tilsagn om Optagelse og Underretning om, at Permission for at gaa paa Seminariet var bevilget mig fra 1ste Juli. Jeg renskrev det og muligt attesterede den velvillige Adjutant Neue Skrivelsen, saa dette havde til Følge, at Hr. Professor Jensen tillod, da hans Tilsagn var optaget som

bestemt givet om min Optagelse paa Seminariet, at jeg nu kunde møde der som Elev den 3. Juli 1852.

Den 18de juni 1852 var en Glædesdag; thi paa den Dag blev jeg forlovet med min senere Hustru Olivia Ømann, 17 Aar gl. Vi vexlede Forlovelsringe, og jeg betalte hendes hos Guldsmeden med 3 Rd. Hvor vi skulle sætte Bo som Ægtefolk og hvor længe det vilde vare forinden — derom og dertil var der ikke de lyseste Udsigter. Det hele overlod vi — til Forsynets Styrelse!

Slutningen af Militærtjenesten gik hurtigt, og jeg antog sikkert, naar jeg blev Seminarist, at jeg aldrig mere skulde trække Soldatertrøjen paa, selv om jeg fik Snore til paa den! En Sorg og egentlig Tomhed ved disse sidste 3 Maaneder var, at alle mine Kolleger af Aspiranterne vare permitterede 1ste April, saa jeg var eneste Efternøler.

Den 27de Juni foretog jeg tilligemed Ømanns Familie en meget behagelig Skovtour til Charlottenlund. Det var jo den første, efter at jeg var bleven offentlig forlovet; thi flere havde ganske vist fundet Sted forud, men hemmelig.

Naar Tiden tillod det, maatte jeg de følgende Dage se at ekvipere mig saa godt de finansielle Tilstande tillod det. Jeg mindes godt, at den gamle Kaptain Lassen sagde til mig, da jeg sagde Farvel, at det var dog saa rart at se, at jeg havde nette civile Klæder paa — men dog var min Beklædning meget tarvelig; thi jeg skulde anskaffe mig baade Klæder og Bøger.

Alle mine Munderingssager bleve afleverede paa Kaserne den 30te Juni, og det vilde have været mig en let Sag, da jeg stod mig godt med Kommandersergent Schultz at beholde flere af mine Klædningsstykker, men jeg beholdt kun et Par Kirsais*)-Benklæder, hvilke jeg havde stor Nytte af i hele Seminarietiden.

Den 3die Juli kørte jeg med Vognen fra Jonstrup

---

*) Svært, uldent stof, anvendt til uniformer.

dertil, meldte mig til Hr. Professor Jensen, der aldeles Intet omtalte med Hensyn til Optagelsen, men derimod spurgte: om jeg havde Penge til at betale det 1ste Fjerdingaar med. Jeg bad meget at undskylde i saa Henseende; thi før Sommerferien var det mig ikke muligt at tilvejebringe disse, men saa haabede jeg at kunne formaa min tidligere Velgjører, Grev Brockenhuus-Schack, til at betale for mig. Professoren bad mig sige det til Økonom Greiersen, der venligst svarede: at jeg meget godt kunde vente med Betalingen til den Tid, og dersom jeg af den Grund, at jeg ikke var istand til at tilvejebringe Pengene, skulde blive nødsaget til — hvad han ikke haabede — at forlade Seminariet igjen, saa skulde jeg Intet betale til ham for den Tid, der laa mellem 3die Juli og Sommerferien i August.

Efter mange Vanskeligheder var jeg nu endelig kommen paa det jonstrupske Seminarium, kun lidet anende den Gang, at jeg skulde blive den af dets Elever, der mest ivrig skulde befatte sig med Lærernes og Seminaristernes Personhistorie — men det Utænkelige i Verden skeer mangan Gang, og saaledes kan det ogsaa siges her.

Undervisningen paa Seminariet begyndte den følgende Dag, og det kom nu an paa, om jeg, der havde saa faa Forkundskaber i Forhold til de andre, kunde følge med. Jeg forudsaa godt, at Tiden skulde benyttes, og at der intet Øjeblik maatte gaa til Spilde, men jeg var heldigvis vant til med Ihærdighed at tage fat paa mit Forehavende, saa jeg ikke tvivlede om et heldigt Udfald. Jeg stolede paa Sandheden af det gamle Ord: „Godt begyndt, er halv fuldendt!“

Det første, der nu skulde foretages var det sædvanlige Rusgilde, rettere et Indgangsgilde som yngste Klasse, der kaldtes „Kosten“, skulde give til de ældre Klasser. Jeg betalte mine 4 Mark til Gildet, der blev afholdt ude i Skoven. Punsch vankede der i Øverflødighed og Sange bleve sungne. Til enhver holdtes en lille Tale for at indvie ham i Seminaristernes Kreds eller Broderskab. De

ældre Klasser viste os den Ære at drikke „Dus“ med os, og Opfordring til at være „Enige Brødre“ lød mange Gange. Vi vare nu indviede til jonstrupske Seminarister!

Nogle Dage efter bleve vi anmodede om at afgive det saakaldte „Levnetsløb“ til Opbevaring i Seminariets Arkiv. Nogle skrev en vidtløftig Forklaring (deriblandt af min Klasse Vilhelm Poulsen), medens andre fattede sig i al mulig Korthed. Jeg hørte til dem, der valgte en gyl- den Middelvej og meddelte Forhold og Slægtskab som det hele i Virkeligheden forholdt sig, og hvad der i korte Træk kunde berettes om min Livsvandring indtil Opta- gelsen paa Jonstrup*).

---

*) Disse Levnetsoptegnelser for Seminaristerne bleve Aar efter Aar henlagte og bevarede i Arkivet, og det er muligt, at flere af Forstanderne, der endog havde henlagt dem i Pakker med Semi- nariets Segl for, har anseet Beretningerne som en Slags hemmelige Sager, der alene forbeholdtes Seminariet. Ved min per- sonlige Nærværelse paa Jonstrup den 4de og 5te August 1883 over- lod Forstanderen, Hr. Provst Tidemand, mig velvilligst alle Pak- kerne, forsaavidt de endnu vare tilstede, og jeg fik Tilladelse til at medtage det hele til Valløby, hvor jeg ekstraherede det meste af Beretningerne og benyttede de personalhistoriske Optegnelser i „den jonstrupske Stat“. Herved bleve mange Oplysninger frem- dragne, der ellers vilde have manglet i Skriftet, særlig for flere afdøde Læreres Vedkommende. Levnetsløbene ere saaledes i Virke- ligheden komne til Nytte paa Personalhistoriens Omraade, hvad dog maaske ikke var tilsigtet ved deres Afgivelse. De ere endnu tilstede i Seminariets Arkiv; thi jeg afleverede igjen det hele.

Skrevet i Kjøge 23/3 1890.

A. Petersen.

NB. Noget over 20 Aar efter at foranstaaende er skrevet har jeg med Interesse i Dag gennemlæst det hele.

Falkoneralle No 88, den 29. Septbr. 1910.

A. Petersen.

OPLYSNINGSPRÆSTEN OG HANS SOGN

PASTOR L. M. WEDEL I EVERDRUP

Ved *A. Strange Nielsen.*

Pastor L. M. Wedel nedstammede i lige linie fra den lærde historiker Anders Sørensen Vedel. Han fødtes i 1752 på proprietærgården Gudumkloster ved Lemvig, som hans fader ejede en kortere tid. I 1774 blev han student i Odense, og i 1782 fik han sin teologiske attestats. I 1785 blev han kapellan hos præsten i Mern, og da præsten *Peter Hegelund* i Everdrup året efter forflyttedes til Damsholte, blev han kaldet til det ledige embede i Everdrup. I Mern havde han lært præstens datter, den 34-årige Kirsten Kathrine Smith at kende, og de giftede sig i 1787.

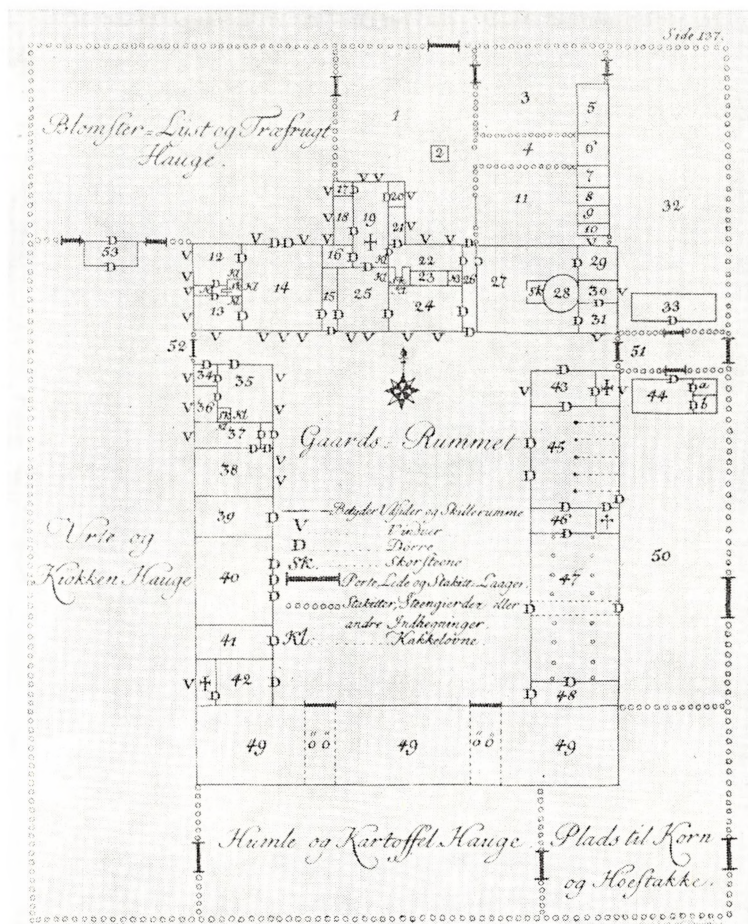
Pastor Wedel var et ægte barn af sin tid. På den ene side var han meget optaget af de romantiske tanker om det skønne og ophøjede, om dyder og laster. Han forsøgte sig endogså som poet. På den anden side var han grebet af tidens tanker om oplysning for den brede befolkning, og om praktiske og fornuftige fremskridt på det landøkonomiske område. Som andre af sin tids præster brugte han prædikestolen til på én gang at give sognets befolkning både åndelig og praktisk vejledning. Han nøjedes ikke med at fortælle, hvordan det skulle gøres. Gennem dyrkningen af sin præstegårdsjord — gårdsbruget var jo en del af hans løn — demonstrerede han for hele sognet, hvordan man kunne drive effektivt og moderne landbrug. Dette mønsterlandbrug blev forbillede for egnens

befolkning. Men denne indsats rakte langt videre ud. Når han opnåede så stor en indsigt, at han blev foregangsmand indenfor det landøkonomiske arbejde, skyldtes det især, at han med utrættelig energi kastede sig over hele den daværende litteratur om landvæsen. Han forstod at finde frem til de midler og metoder, der netop egnede sig for danske forhold.

Man tør nok sige, at pastor Wedel led af skrivekløe, og da poesien ikke blev den store succes, vendte han sine forfatter-interesser mod landøkonomien. I årene 1792—96 udgav han 5-binds værket „Samlinger om Agerdyrkning og Landvæsen“. I 18 kapitler behandler han her alle sider af datidens landbrug og ikke mindst sådanne forhold, der var aktuelle overalt i landet som følge af de storstilede landbrugsreformer, der fandt sted i forbindelse med stavnsbåndets ophævelse 1788. Det nyttige værk rummer hans store viden om de forskellige emner og de praktiske erfaringer, han selv havde indhøstet i Everdrup. Som eksempel kan det nævnes, at han var foregangsmand på kløverdyrkningens område og i 1791 modtog den anerkendelse, at Landhusholdningsselskabet tildelte ham sølvmedalje for dyrkning af rød- og hvidkløver^{1a}).

„Samlinger om Agerdyrkning og Landvæsen“ vandt udbredelse over hele landet og blev især anskaffet til brug for præstegårdenes landbrug. Fra disse spredtes så atter kendskabet til nye afgrøder og nye metoder ud over de pågældende sogne. Det kan således nævnes, at værket blev studeret i Grettrup præstegård, Thise sogn i Salling, hvor den islandsk fødte sognepræst *Sivert Sivertsen* virkede 1792—99. Præstens broder, som opholdt sig i Salling i vinteren 1795—96 skriver^{2a}) om Wedels samlinger: „Hvilken bog jeg nu har foresat mig at købe; thi omendskønt den ikke er skreven for Island, vil jeg dog dér kunne anvende mange ting“ og^{2b}) „læste i Wedel over stengærdesætning; en ret smuk afhandling, hvoraf jeg — endskønt selv en mester i gærdesætning — har lært meget“. Endvidere^{2c}): „Det er kun skade, at dette yp-

Wedels kobberstik af en bondegårds indretning. — I „Samlinger om Agerdyrking og Landvæsen“, bd. 4, side 137.

perlige skrift går meget ud på kornavling og er derfor lidet anvendeligt i Island. — Dog har jeg nu fået så stor lyst til de økonomiske videnskaber ved denne læsning, at jeg tror, landbrug aldrig vil blive mig nogen bisag“. Endelig^{2d}): „— — — om husbygning, dog er han her mindre fuldstændig end andre steder“.

Mens vi er ved Wedels kapitel om husbygning, må det nævnes, at bd. 4 i „Samlinger om Agerdyrkning og Landvæsen“ er forsynet med et kobberstik, som viser opbygningen og indretningen af en bondegård^{3a}). I forbindelse med denne tegning skriver Wedel: „Siden udskiftningen ere nu ret mange smukke gårde opførte på de tildelte lodder, og uden at fornærme andre proprietærer kan man sige, at Sparresholms ejere har megen ære af de opførte bøndergårde, der både ere solide i bygningen og udpyntede med det fornødne til bondens tarv og bekvemmelighed. Havde enhver landmand evne og lyst til at bygge således, sparede man en del siden ved den ellers bestandige årlige reparation“.

Videre skriver Wedel^{3b}): „Jeg kunne fremsætte adskillige tegninger over landsbygårde, som jeg dels har set in natura, dels i kobber hos forskellige oeconomer, men da de enten ikke ere locale eller for prægtige, eller atter igen for indskrænkede til en familie, der er uden for bondestanden, så har jeg samlet noget af mange og gjort vedhæftede udkast, således som jeg synes både kan være beqvem, anstændig tarvelig og tillige ej for bekostelig; men det er kun et udkast, som enhver efter behag kan fratage, tilsætte eller udvide, når han agter at bygge.

EN GÅRD I DYSTED UNDER SPARRESHOLM GODS.

Det er muligt at kaste yderligere lys over pastor Wedels rosende bemærkninger om Sparresholms udflyttede gårde. I 1790 udflyttedes den første gård fra Dysted; det er nuværende matr. nr. 5-a, som dengang blev kaldt „Nygaard“, og det var gårdmand Hans Pedersen, der flyttede med ud fra landsbyen. Det var den første gård, som Sparresholm lod udflytte, efter at etatsråd *J. Fr. Heinrich* i 1789 havde overtaget godset.

Det er helt givet, at pastor Wedel har kendt denne gård, og måske har han fulgt med i opbygningen af den.

Fot.: Stratbocker

ca. 1893

Gårdejer Jørgen Nielsen og Hustru, deres to sønner og en tjenestepige foran gården i Dysted.

I hvert fald viser hans kobberstik af en ideelt indrettet bondegård i alle henseender en slående lighed med gården i Dysted. Dette bekræftes af fhv. gårdejer *Marius Nielsen*, nu Haslev, som ejede gården 1936—62. Hans slægt har ejet gården, i hvert fald tilbage til 1836.

Alt tyder på, at der er en direkte sammenhæng mellem denne gårds indretning og Wedels „Samlinger om Agerdyrkning og Landvæsen“. Wedel har i hvert fald set denne gård færdig i 1790, inden han udarbejdede det kobberstik, der ledsagede bind 4, som udkom 1794. Kobberstikket viser et stuehus af lidt større format, men med samme placering af vinduer, døre og skorstene og omtrent samme rumfordeling. I det ydre lægger man især mærke til den store udbygning, som i Dysted rummer gårdens havestue, men som på Wedels stik er opdelt i mindre rum. Indretningen af udlængerne samt disses placering i forhold til hverandre og til stuehuset svarer i alt væsentligt til kobberstikket.

I årene 1792—95 udflyttede Sparresholm endnu nogle gårde, både i Nr. Tvede og i Ravnsbjerg, med nye gårdsanlæg af samme type som „Nygaard“ i Dysted.

FOLKETÆLLINGEN 1787.

Året efter at Wedel var flyttet ind i præstegården, blev der foranstaltet folketælling i hele landet⁴), og det var præsternes sag at skrive en liste med samtlige personers navne. I løbet af tiden fra 1. juli til 6. august udrattede Wedel dette arbejde og optalte derved Everdrup sogns indbyggerantal til 678. Ved flere af sognets familier tilføjede han personlige oplysninger, som ikke hørte med til folketællingen, men som viser, at han allerede var godt inde i beboernes forhold. Det er især bemærkninger om deres økonomiske forhold: „fattig“, „i mådelige omstændigheder“, men om en gårdmandskone i Bøgesø også denne bemærkning: „Konen er ikke ret klog, går ikke i kirke eller til alters“.

EVERDRUP BYS UDSKIFTNING.

Da pastor L. M. Wedel i 1786 flyttede til Everdrup, var udskiftningen af byens gårde allerede påbegyndt (den afsluttedes 1801). Begyndelsen blev gjort ved at forgængereren i embedet, pastor Hegelund, i 1784 forlangte det^{1b}). Han benyttede sig således af den ret, enhver lodsejer (ikke fæster) havde til at få dyrkningsfællesskabet ophævet. Man tilkaldte landinspektør *Iver Unsgaard*, København, og han gik i gang med opmålingen af alle til Everdrup by hørende jorder. Ved et møde i Everdrup by, d. 7. sept. 1784, hvor samtlige lodsejere og gårdmænd var til stede, forelagde landinspektøren sin plan for byens samlede udskiftning. Han havde udarbejdet et kort over byen og dens jorder, og på dette havde han afsat, hvilket areal der kunne tilkomme hver gård i byen og altså også præstegården. På denne måde kunne hver gård få sin jord som et samlet jordstykke, mens hver gård hidtil havde haft op mod 100 jordstrimler fordelt på lige så mange forskellige steder i bymarken.

Samtlige tilstedeværende på mødet erklærede sig tilfredse med landinspektørens plan og vedtog den. Dermed var det fastlagt, hvor alle skellinier skulle gå, hvorledes vejene skulle forløbe, hvor der skulle være agerjord og hvor skov.

For præstegårdens vedkommende tog pastor Hegelund fat på at indgrøfte den således fastsatte præstegårdslod. Men han blev ikke færdig med dette arbejde, før han skulle flytte. Derfor lod han afholde syn på dette påbegyndte arbejde, som allerede havde kostet ham en del penge. De udvendige hegn og andre forbedringer blev taxeret til 237 rigsdaler 7 skilling, hvorefter amtmanden, landvæsenskommissærer og provst godkendte vurderingen, således at efterfølgeren i embedet skulle udrede dette beløb ved tiltrædelsen. Dette efterlevede Wedel — efter hvad han selv har berettet ved at låne sig frem.

Så snart Wedel var flyttet ind i Everdrup præstegård fortsatte han det påbegyndte arbejde, men han fore-

trak at hegne med stengærder i stedet for grøfter. Til og med året 1799 havde han ialt ladet sætte 1022 favne stengærder. Om arbejdet hermed skriver han: „Da jeg lige fra året 1788 havde ladet mange sten afbryde og de store deriblandt flække med kiler, dels krudtsprænge, dels sønderbrænde med ild, og havde ladet mange indvendige grøfter grave, opryddet en del buskads, anlagt veje, sætte en hoben stengærder, så lod jeg d. 28. juli 1793 tage et lovligt syn over det hele ved husmændene *Henning Ipsen*, *Peder Larsen* og *Peder Ipsen*, der for det meste havde gjort arbejdet. Samt af gårdmændene *Niels Jørgensen* og *Christen Nielsen* af Everdrup, og desuden overværede hr. forpagter *E. R. Rodich* af Rådegård og moksen Sr. *F. K. Lund* af Askov, som opmålte, efterså og påskønnede enhver del af det gjorde arbejde“.

Arbejdet taxeredes til 301 rigsdalers værdi, og pastor Wedel anmodede om, at dette beløb samt stengærdernes værdi måtte blive fastsat som en sum, hans efterfølger skulle betale ved overtagelsen af Everdrup sognepræstembede. Det eneste, som synsforretningen ville godkende, var imidlertid præstegårdens ydre indhegning, hvor 712 favne stengærder vurderes til 4 mark pr. favn, hvilket tilsammen beløb sig til 474 rigsdalers værdi. Til Wedels eventuelt kommende afløser i embedet henstod en del af de 237 rigsdaler 7 skilling, som Wedel selv havde måttet udrede. Ved at regne med en tyvendedel pr. år i det antal år, Wedel havde haft embedet, nåede man frem til et beløb på 119 rigsdaler, som sammen med de 474 rigsdaler ialt kom til at udgøre en afløsningssum på 593 rigsdaler.

Imidlertid håbede Wedel, at han måtte leve så længe og blive i embedet med fornøjelse, så efterfølgeren til sin tid ikke fik noget at betale, hvilket ville være tilfældet, om der — om Gud ville — måtte gå en snes år. Når efterfølgeren kunne tiltræde uden nogen betaling, vilde han så meget mere sande, hvad Wedel havde ladet male på en kobberplade, der var opsat over den nye gadeport:

Et domus, et campi, proderunt haec cuncta futuris
Qvo modo muta tacent, sed post mea fata loquentur
Me successori consuluisse bene.

L. M. W.

I oversættelse^{b)} lyder det således:

Både huset og markerne, alt dette vil gavne efter-
slægten.

De tier, sådan som stumme ting (gør), men efter min
død vil de tale (og sige),

At jeg har sørget godt for min efterfølger.

EVERDRUP PRÆSTESKOV.

Da Everdrup bys udskiftning tog sin begyndelse i 1784, lå de lange smalle, dyrkede jordstykker omgivet af skov og krat, moser og enge, bakkeskrænter og stenet overdrev^{1c)}. Da nu hver gård fik en samlet jordlod, betød det, at de fleste gårde fik betydelige områder, som aldrig havde været dyrket, men som nu skulle omskabes til agerland. Derfor måtte man i gang med at rydde skov og krat og indhegne de områder, der skulle bevares som skov. Da herregårdene havde herlighedsretten over skovene, betød det, at de træer, som nu skulle ryddes for at gøre plads for opdyrkningen af de nye marker, tilhørte det pågældende gods.

Også på præstegårdens lod fandtes der sådanne træer, som skulle fældes. Herom skrev pastor Hegelund: „Al den skov, som nu findes på præstegårdens jordlod, tilhører ifølge taxationsforretningen præsten, undtagen 239 bøgetræer af de største, som tilhører Gisselfeld Kloster, og som ifølge åstedesforretningen efterhånden skal udvises. Af disse findes 9 træer i den forreste mark, som i året 1785 blev udviste. De øvrige 230 træer står i præstens såkaldede græsmark, som alle er nummererede“. De numrerede træer blev fældet i løbet af en årrække, således:

1789 nye numre sat op	219 træer tilbage
1792	168 — —
1794	148 — —
1796 nye numre sat op	132 — —
1798	105 — —
1800	63 — —
1807	resten fældes

Men Præsteskovens skulle bevares, og pastor Wedel tog fat på at værne den. Han indhegnede den med stengærder, fredede den og plantede nye træer. Formålet med indhegningen var også at forhindre skovtyveri, som dengang var ganske almindeligt. Pastor Wedel skriver herom: „Ingen kan stjæle træer, som ikke er så små, at de kan bortbæres. Der kan ikke køres ind i skoven, formedelst den er indhegnet, og træerne vokser på stejle steder. Nogle gange er dog stjålet og bortkørt træer, nemlig når Flintemosen er tilfrosset. Der stjæles mest i lyse vinternætter med ondt vejr“.

BRÆNDELEVERANCER TIL PRÆSTEGÅRDEN.

De herregårde, der ejede sognets jorder, leverede hvert år brændsel til præstegården^{1d}). Egentlig var det vist oprindeligt en del af præstens løn. Men pastor Wedel, der i privatlivet omgikkes herskaberne på Bækkeskov og Sparresholm, betragtede disse brændeleverancer mere som en høflighed end som en absolut rettighed. Holmegård leverede årligt et træ (bøgetræ) på 6—8 læs, Gisselfeld et på 8—10 læs, Rønnebæksholm et på 4—6 læs, Bækkeskov et på 12—14 læs og Sparresholm et på 6—8 læs. I den tid (1789—99) konferensråd *Joh. Fr. Heinrich* ejede Sparresholm var forholdet til denne gård ikke så godt, og der blev ikke leveret noget brænde.

Om brændet fra Bækkeskov anføres det, at det var en slags refusion for de nedlagte bøndergårde i Bækkeskov by, og at der på grund af denne nedlæggelse stadig svarede et årligt beløb på 4 rigsdaler til præsteløn. Disse

4 rigsdaler er sikkert erstatning for den tiendeydelse, der gik tabt, ved at bøndergårdene inddroges under herregården.

FORSKELLIGE NOTER FRA KALDSPROTOKOLLEN.

I 1794 skriver pastor Wedel, at hans indtægter i de sidste par år er forøgede ganske kendeligt, siden avlingen er kommet i en bedre drift. Samme år lod han grave en stor fiskedam, som stadig kunne holde vand. Den blev besat med karudser. Landevejen gennem præstens mark var 215 alen lang og 10 alen bred og blev nyanlagt i dette år; der blev sat faskiner i den bløde og sumpede bund, og derpå blev der fyldt nogle hundrede læs grus og sten, således at vejen blev høj i midten og havde fald til begge sider.

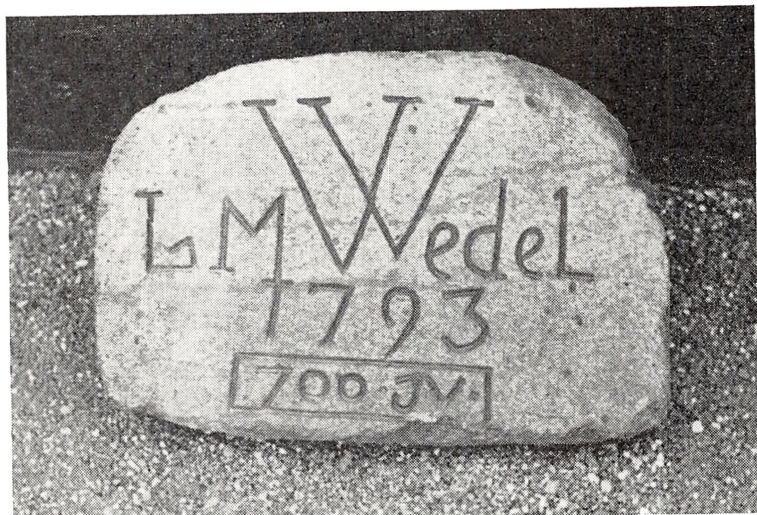
I foråret 1795 lod præsten opsætte stengærder, dels ved degnens mark og dels ved landevejen. Det var ikke alene islændingen i Grætterup præstegård, der havde øje for Wedels dygtighed som gærdesætter. Det var en stor anerkendelse, at Landhusholdningsselskabet atter belønnede hans indsats med en sølvmedalje. Denne gang for sætning af stengærder.

Pastor Wedel var ikke helt tilfreds med året 1796. Dels havde han vrøvl med helbredet, og dels kneb det med at skaffe arbejdskraft. Så dette år blev der kun sat 20 favne stengærder, dels ved degnemarken og dels ved landsbyen. Baron *Charles Selby* havde netop dette år købt Bækkeskov, og han havde brug for megen arbejdskraft, fordi han straks påbegyndte opførelsen af den nuværende, meget prægtige hovedbygning. Da Selby gav større dagløn end præsten, søgte arbejdskraften til herregården.

Men i 1797 kom der atter gang i gærdesætningen. Man rensede agerjorden for store sten og opsatte ialt 52 favne, denne gang ved Præsteskovens samt ved „Murmester-vådet“.

I året 1797 havde Wedel en kontrovers med sin degn

Jacob Thomassen Kaabe, der var ansat i Everdrup fra 1779 og til sin død 1813. Den drejede sig om indsamlingen ved jule- og påskehøjtiderne, hvor man ombar én tavle til fordel for kirken og en anden til fordel for de fattige. Til det sidste formål plejede ejeren af Bækkeskov at give en gave på 10, 5 eller 2 rigsdaler. Pastor Wedel var utilfreds med, at degnen ville være med til at ad-

Fot.: N. Strange Nielsen

1968

Sten på Everdrup kirkegård. Indskriften skal læses: „Lago Mathias Wedel — 1793 — 700 favne“. — Om stenen kan oplyses: Langs den søndre side af Bøgesøvejen, hvor denne vej nåede Everdrup by, stod et af Wedels stengærder. Hvor gærdet sluttede, fandtes tidligere en rotunde af store opstillede sten. Oven på denne rotunde havde denne sten sin oprindelige plads. Nu er rotunden sløffet, og mindstenen over gærdesætningen er anbragt på det Wedel-ske familiegravsted ved Everdrup Kirkes nordøstre side.

ministrere de indkomne penge, og han skrev herom i embedsbogen^{1e}): „Alle forordninger om regnskaber og uddeling af disse penge nævner, at de forvaltes af præsten og medhjælperne. Derfor kan han (Wedel) ikke indse, at degnen kan pålægges, meget mindre kan han selv indtrænge sig til at være med-tilsynsmand ved fattigvæsenet

i landsbysognet, uden så er at vedkommende øvrighed formedelst omstændigheder befaler samme“.

Året 1798 var også et mærkeår for pastor Wedel, idet Landhusholdningsselskabet atter belønnede man. Han skrev selv herom: „For udgravede mosers bedste behandling og en afhandling“ derom indført i Landhusholdningsselskabets skrifter, bind 6, fik jeg den anden (d.v.s. den mindre) guldmedalje til 50 rdl“. I dette år fik han sat 80 alen stengærder ved Hans Mortensens hus ved Præsteskov.

Det næste år, 1799, fortsattes med 20 favne stengærder ved Bøgesøvejen, og i foråret 1800 forlængedes dette arbejde med 17 favne. Samtidig opsattes 30 favne stengærder ved Flintemosen.

I årene 1799—1801 foretog Wedel hver sommer en rejse, der varede 2 måneder. Han kom rundt i alle egne af Danmark og besøgte hver eneste købstad fra Altona til Skagen og fra Rødby til Holstebro. Alle steder gjorde han sine optegnelser om, hvad han så og oplevede, og derefter udgav han 1803—06 trebindsværket „L. M. Wedels indenlandske Rejse igjennem de betydeligste og skønneste Egne af de danske Provindser“.

Med englændernes angreb på København 1807 indledtes en besværlig tid for pastor Wedel. I høsttiden 1807 havde han kun ét mandfolk til hjælp, og kvinderne måtte gøre alt arbejdet. I årene 1810—11 lod han atter en mængde sten brække op af præstegårdens marker. De blev kørt sammen, men han kunne ingen folk få til gærdesætning, fordi mændene var indkaldt til soldatertjeneste. Wedel kunne ikke lade være med at sukke over, at han nu ikke, som han ønskede det, kunne bygge mere til præstegården, „da den bjælke, som før krigen kostede 7 mark, koster nu 16 rigsdaler — og den tylt brædder, som før kostede 10 mark, koster nu 26 rigsdaler“.

Det var ikke alene, når der var krig, at pastor Wedel kunne have vanskeligt ved at få tilstrækkelig arbejdskraft. En så foretagsom mand måtte nødvendigvis råde

over megen medhjælp. Fra gammel tid havde sognets husmænd pligt til at forrette en høstdag for præsten (i stedet for at betale tiende som gårdmændene); men nu nægtede de at gøre dette arbejde, for de gik ud fra, at forordningen om stavnsbåndets ophævelse havde befriet dem for denne pligt. Wedel affandt sig ikke med deres arbejdsnægtelse. Han skrev til Danske Kancelli for at få en kendelse på, at han var berettiget til at kræve denne arbejdsdag. I sin afgørelse fastslog Kancelliet, at præsten havde ret, men at husmænd, der ville slippe for høstarbejdet, skulle betale den på egnen gældende dagløn, for tiden 20 skilling. Udeblevne husmænd kunne pantes for dette beløb^{1f}).

WEDEL SOM LÆGE.

I 1804 ansattes *J. C. W. Wendt* som læge ved Vartov Hospital i København og samtidigt som læge ved byens fattigvæsen. Desuden var han meget interesseret i forskning af lægemidler, og hans arbejde på dette felt betød meget for udgivelsen af Danmarks første militærfarmakopé i 1813. For at indsamle oplysninger om de lægemidler og husråd, der dengang anvendtes her i landet, fik han Sjællands biskop til gennem amtmændene, at udsende en forespørgsel til samtlige sognepræster i stiftet^{1g}).

Da Wedel fik denne forespørgsel, svarede han for Everdrup sogns vedkommende: „Det er amtmanden såvel som hele omegnen noksom bekendt, at jeg i mere end et decennium har helbredt mange mennesker i disse amter (dengang Vordingborg og Tryggevælde amter) med simple husråd af indenlandske præparater efter den kundskab, jeg havde erhvervet mig i de akademiske år ved at høre forelæsninger og ved at have privat adgang til en *von Borges, Tode og Mangor* — og amtmanden véd, hvad forråd jeg havde af indenlandske lægemidler, som jeg alt sammen hengav til de syge. — Men da forordningen af 5. sept. 1798 udkom, så måtte og turde jeg ej hjælpe no-

gen videre. — Det fuldstændige herom har jeg afhandlet i „Tilskueren for Landvæsenet“ 1798, da det blev mig nægtet således videre at turde practisere. Jeg har nu i 14 år siden den tid, næsten glemt alle mine medicinske kundskaber. Jeg har skilt mig af med mit husapotek, herbarium vivum, chirurgiske instrumenter og alt; thi jeg turde jo ej bruge det. — Jeg har siden den tid ofret mig til landøkonomi og skriver i samme fag, men det har smertet mig hundrede gange, at jeg tit kunne hjælpe den syge, men turde ikke“.

Wedel var således den første praktiserende læge i Everdrup. Der skulle gå mange år, før byen atter blev hjemsted for en læge. Det skete i 1874, stadig i forbindelse med præstegården, idet det var denne, der afgav den jord, hvorpå Everdrup lægebolig blev bygget. Arealet, der frasolgtes var på 14.000 kvadratalen, med hartkorn 3 fdk. $2\frac{3}{4}$ alb. og med matr. nr. 1c af Everdrup by. Det var læge *Schlotfeldt*, der slog sig ned her, og han betalte 225 rigsbankdaler kontant for jorden. Desuden påtog han sig en årlig afgift til præsteembedet på 2 tdr. byg efter kapitalstaxt, og denne hæftelse tinglæstes som en bestandig 1. prioritet på ejendommen. Det blev endvidere bestemt, at der ved hvert ejerskifte skulle erlægges en kendelse til præsteembedet af samme størrelse som det foregående års afgift. Læge *Schlotfeldt* overtog sin nyerhvervede ejendom 1. februar 1874.

ENKESÆDET TIL EVERDRUP PRÆSTEKALD.

Endnu på pastor Wedels tid fandtes der ingen fast pensionsordning for præsterne og deres enker. Derfor måtte præsterne blive i embedet til deres død, og blev de syge og affældige, gik det hårdt ud over sognets kirkelige liv. De kunne jo nok pålægges at holde kapellan, men nogen god ordning var det ikke. En præste-enke skulle have bolig og underhold af den nye præst i embedet. Ofte fik hun det, ved at den nye præst giftede sig med hende; han

havde sjældent råd til at lade være dermed, og hvor både enken og en ny præstefamilie skulle leve sammen i præstegården, førte det til helt utålelige tilstande for begge parter.

Adskillige steder rådede man bod på disse forhold ved at bygge et såkaldt „enkesæde“ til bolig for en tilbageværende præste-enke, en kapellan eller eventuelt for en afgået præst. Det var pastor L. M. Wedel, der sørgede for, at man fik en sådan ordning i Everdrup^{1h}). Grundlaget herfor var skabt gennem de store reformer, han havde gennemført i sit præstegårds-landbrug. Der var ganske enkelt blevet råd til at sørge for en bedre ordning på dette område.

Selv om præstegården fik sine jorder samlede i ét jordstykke, så skar dog vejen mod Næstved et hjørne af præstegårdsjorden, således at der mellem Næstvedvejen og præstegården kom til at ligge et område på $3\frac{1}{2}$ tdr. land. Pastor Wedel fik da den idé, at disse $3\frac{1}{2}$ tdr. land kunne bruges til grundlag for oprettelsen af et enkesæde, hvor enten han selv eller hans enke kunne bo i deres alderdom.

Gennem stiftsøvrigheden ansøgte han derfor kongen om tilladelse hertil, og den blev givet ved kongeligt rescript af 16. juni 1797 udstedt på Frederiksberg slot. I denne bevilling oplyses det, at den gives, fordi Wedel med betydelige bekostninger havde istandsat præstegårdens bygninger og desuden foretaget store nybygninger. Desuden fordi han havde indrettet præstegårdsjorden i 9 lodder og indhegnet dem med henimod 1.000 favne stengærder. Herved ville hans efterkommere i embedet få sådanne varige fordele, at de godt kunne tåle afsavnet af de $3\frac{1}{2}$ tdr. land. Over det således fraskilte område blev der optaget et situationskort.

Præstekaldets afskrivninger på det nye enkesæde blev ordnet således, at Wedels efterfølger i embedet skulle betale 200 rdl. til ham eller hans arvinger. Den næste sognepræst skulle indløse huset med 150 rigsdaler, den

tredie med 100 rigsdaler og den fjerde med 50 rigsdaler. På denne måde ville enkesædet efterhånden blive helt indfriet til kaldet. Beboeren af huset skulle altid holde det vedlige, så det var de 200 rigsdaler værd, og det skulle holdes assureret i brandkassen.

Hvis der på samme tid var mere end én enke, havde den ældste retten til huset, så længe hun forblev ugift. Meningen var, at hun skulle kunne leve af avlingen af de $3\frac{1}{2}$ tdr. land og lidt husdyrhold. Hvis en enke døde fra umyndige børn, havde disse retten til indtægterne fra enkesædet, indtil de blev konfirmerede. En eventuel yngre enke havde ret til at efterfølge en ældre. Hvis der ingen enke var, hørte enkesædet til præstekaldet, og indtægterne deraf tilfaldt præsten. Det stod enhver enke frit for at bosætte sig andetsteds og bortleje hus og jord, men hun var naturligvis ansvarlig for husets vedligeholdelse

Det var sognepræsten og herredsprovsten, der førte tilsyn med enkesædet og årligt skulle indsende indberetning til biskoppen om stedets tilstand. Dersom man konstaterede mangler ved huset og hegnets vedligeholdelse, var præsten — med provstens vidende — berettiget til at tilbageholde så stor en del af de øvrige ydelser til enken, at manglerne kunne udbedres.

Dersom huset afbrændte, havde indehaveren ret til brandforsikringen mod at opføre et nyt lige så godt hus, inden et år var gået. Præst og provst skulle føre tilsyn med, at dette blev efterlevet. I påtegningen om brandforsikringen oplyses det, at forsikringssummen i 1805 var 410 rigsdaler, og at ikke alene selve huset, men også en tilbygget lade, et skur samt stakitter og led var omfattet af dette beløb. Enkesædet var gejstligt gods og havde derfor frihed for indkvartering og ejendomsskatter af enhver art, men ikke for personlige skatter.

Enkesædet kom mest til at fungere som kapellanbolig. Wedel holdt selv kapellan fra 1817 og til sin død, 1817—23 havde sønnen *Otto Wedel* denne bestilling. 1823—29 hed

kapellanen *Fr. Spleth* (senere sognepræst i Brorstrup-Ravnkilde-Haverslev). 1832—34 *C. Hübner* (senere sognepræst i Røgen-Sporup). 1845—50 *C. N. Smith* (senere sognepræst i Lunde på Fyn). 1850—61 *A. Th. Wahl* (senere sogneræst i Giessing-Nørager). Og 1861—68 *P. H. Kastrup*, der endte som sognepræst i Kongsted. Alle disse kapellaner havde bolig i enkesædet.

Kapellan Wahl udvidede på egen bekostning enkesædet med to fag hus. Da tiden nu nærmede sig, da han kunne håbe på at få et sognepræste-embede, indsendte han et andragende til kirke- og undervisningsministeriet om, at de to tilbyggede fag måtte blive betragtet som hans private ejendom. Dette blev godkendt, og det blev fastsat, at kapellanen ved sin fratrædelse skulle have en godtgørelse på 160 rigsbankdaler for de to fag hus. Men hvis sognepræsten eller hans efterfølger som kapellan ikke ønske at indgå herpå, skulle Wahl være berettiget til at nedrive tilbygningen mod at føre huset tilbage til den oprindelige stand.

Det er sandsynligt, at den nye kapellan *P. H. Kastrup* overtog Wahls andel af enkesædet. I hvert fald flyttede han straks ind i det. Da *Kastrup* i 1851 blev cand. theol., var det vanskeligt for ham at få præsteembede. Derfor måtte han i 1850 tage til takke med stillingen som lærer ved Stavreby skole i Jungshoved sogn. Det var herfra han i 1861 kom til Everdrup. Om ham hedder det: „Under hans virksomhed her i Everdrup sogn skete der en ikke ubetydelig christelig vækkelse“. Da sognepræsten, pastor *L. C. Brøchner*, tog sin afsked, flyttede *Kastrup* til Rind-Herning i Ribe stift.

Den følgende sognepræst hed *Peter Jessen*, men han virkede kun 2½ år i Everdrup, idet han afgik ved døden 2. juledag 1871. I sin korte embedstid nåede han at få nedlagt enkesædet. Da hans ansøgning herom nåede Sjællands stiftamt, foreslog man her, at enkesædet med jordlod blev frasolgt præstegården og gjort til en selvstændig ejendom⁷). Med dette forslag blev sagen tilbagesendt til

Everdrup. Her var både præsten og præstegårdsforpagter *Korch* enige om at udtale, at præstegården ville blive alt for snævert lukket inde, hvis et sådant frasalg skulle finde sted. Især ville det være en gene, at selve præstegården blev afskåret fra direkte forbindelse med præstegårdsmarken.

Med disse bemærkninger gik sagen atter til stiftamtet og derfra videre til kirkeministeriet. I mellemtiden udbød man enkesædets bygninger til salg ved offentlig auktion, og denne fandt sted d. 20. oktober 1870. Højstbydende blev de tre mænd, gårdmand *Jens Andersen*, Bøgesø, smed *H. P. Rasmussen*, Everdrup, og smed *Ole Christensen*, Everdrup, med 50 rigsbankdaler og 64 skilling. Straks efter auktionen sendte man en genpart af auktionsforretningen til ministeriet med anmodning om godkendelse af dette bud. Den 7. november forelå så ministeriets tilladelse til enkesædets nedlæggelse, og samtidig anerkendte man de tre mænds bud¹¹). Den 13. november nåede denne afgørelse Everdrup efter at have passeret herredsprovsten. Man tog straks fat på nedrivningen af enkesædet, og 8 dage derefter var det nedbrudt og fjernet.

Købesummen, de 50 rigsbankdaler 64 skilling, blev indsat i Sjællands stifts offentlige midler til fordel for en eventuel præsteenke i Everdrup, ellers til indtægt for præsten. Jordlodden, de 3½ tdr. land, faldt tilbage til præstegården uden godtgørelse til kommende enker. Som en overgangsordning skulle dog den daværende præsts eventuelle enke have ret til en godtgørelse af efterfølgeren på 100 rigsbankdaler årligt. Og dette skulle altså vise sig at få praktisk betydning allerede året efter.

ALMUEBIBLIOTEKET „WEDELSMINDE“.

I oplysningstiden lærte flere og flere mennesker at læse. Derfor blev der efterhånden basis for oprettelse af biblioteker. De fleste steder skete det på præsternes foranledning og ofte på deres bekostning. I Præstø amt op-

rettedes de første biblioteker således: Jungshoved 1787, Næstved Læseselskab 1794, Fanefjord 1808, Præstø og Vordingborg 1816.

Pastor Wedel sørgede for, at Everdrup blev det næste i rækken^{1j}). Bøgerne blev skaffet til veje ved, at han selv skænkede 30 bøger fra sin private bogsamling; det var især bøger, han selv i tidens løb havde udgivet. Dernæst formåede han sine forlagsforbindelser, boghandlerne *Soldin* i København og *Hempel* i Odense til at skænke en del bøger, således at biblioteket kunne starte med 62 bind. Det er bemærkelsesværdigt, at der overhovedet ikke fandtes kristelig litteratur blandt disse bøger.

Der måtte skabes sikkerhed for, at biblioteket kunne bestå i fremtiden; det var Wedel godt klar over. Derfor affattede han en fundats for biblioteket og indsendte den til regeringen med anmodning om kongelig stadfæstelse.

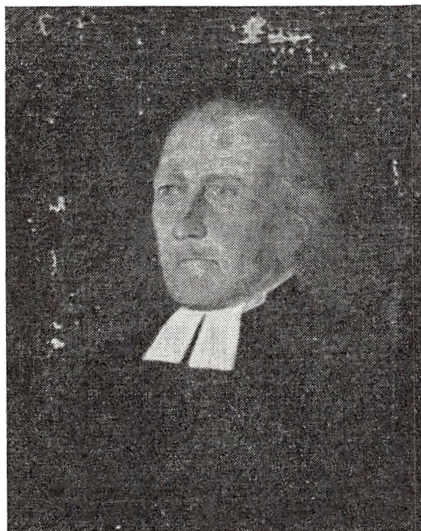
Før en sådan kunne gives, blev Landhusholdnings-selskabet anmodet om at udtale sig⁸). Her var man noget betænkelig ved at anbefale sagen, fordi udvalget af bøger frembød et meget broget billede; men da *H. C. Ørsted* fremhævede, at det jo var naturligt, at stifteren gav, hvad han havde, endte det med, at biblioteket blev anbefalet, „da bøgerne ikke var ligefrem skadelige“. Fundatsen fik derefter kongelig stadfæstelse d. 28. maj 1817.

I fundatsen bestemmes det, at benyttelsen af biblioteket var forbeholdt sognets beboere, og det oplyses, at bogsamlingen fandtes i et skab med 4 hylder og lås for. På skabet var malet „Wedelsminde 1785—1817“. Dette skab fik sin plads i Everdrup kirkes sakristi, og ved siden af det blev ophængt en liste over alle bøgerne. Udlånet foregik så i sakristiet hver onsdag og søndag eftermiddag, og bøgerne måtte beholdes i højst 3 uger. Tilbageleveringen foregik i præstegården. Til biblioteket hørte en protokol med fortegnelse over bogbestanden. Heri skulle også nyanskaffelserne indføres, samt en fortegnelse over lånerne og angivelse af, hvilke bøger de havde til låns.

Wedel påtog sig at bestyre biblioteket, så længe han

levede; derefter skulle hans eftermand gøre det. Men hvis præsten ikke havde tid eller lyst dertil, kunne han overdrage denne bestilling til en duelig kirkesanger, som så skulle have en årlig løn bestående af 1 koes og 1 fårs græsning på præstegårdens mark.

For at skaffe penge til nyanskaffelser fik præsten lov til hver nytårsdag at lade en tavle ombære ved gudstjenesten i Everdrup kirke

Fot.: N. Strange Nielsen

1968

Gengivelse af maleri af L. M. Wedel i Everdrup kirke. Billedet er malet 1819 af Jens Jørgen Fyhn, kapellan i Karise 1819—23, derefter sognepræst i Nr. Jernløse.

til indsamling af gaver til biblioteket. Denne finansieringsform slog ganske fejl, og nytårskollekten måtte snart opgives.

Hver af bibliotekets bøger var mærket med pris, nemlig det beløb den skulle erstattes med, hvis den bortkom, så der altid kunne være penge til anskaffelse af et nyt eksemplar. For at den, der bestyrede biblioteket, altid kunne foretage mindre indbindinger og småreparationer, havde pastor Wedel bestemt, at biblioteket efter hans død

skulle arve hans bogbinderredskaber, som bestod af 1 bogbinderpresse med 2 store skruer, 1 hæfteramme, en stor og en lille lineal og 2 skæreknive.

Pastor Wedel ville gardere sig imod, at biblioteket led overlast. Nu havde han i mange år kæmpet mod gammel overtro i sognet, men han var også klar over, at den langt fra var udryddet. Ved indvielsen af biblioteket tog han derfor ikke i betænkning at tage overtroen i sin tje-

neste, idet han fortalte en historie om, at der var to karle, der ville stjæle biblioteksskabet og styrte det i en mose. Men da de krøb over kirkemuren med bøgerne, så de fanden selv stå og le ved kirketårnet. Efter denne advarsel indbød han venligt beboerne til at komme med ned i skolen, hvor læreren ville læse op af bibliotekets bøger.

Det er helt givet, at bibliotekets bøger blev flittigt udlånt og læst, for i 1834 anføres det, at bøgerne var slidt op. Men bønderne kunne intet yde til bogsamlingens vedligeholdelse, og udlånet gik helt i stå. I 1838 påtog sognepræsten L. C. Brøchner sig at genskabe biblioteket. Der var nu kun et par hele bøger, nogle løse blade og forslidte, forrevne småpjecer tilbage, og dem var der ingen, der ville låne. Men biblioteket kom atter i drift, og i 1842 noteres det, at 20—30 lånere var flittige benyttere af biblioteket.

Vi ved ikke meget om biblioteket i de næste 30 år, men *Fr. Zeuthen*, der i 1872 blev sognepræst i Everdrup, skrev i kaldsbogen: „Ved min ankomst her til sognet fandtes nogle gamle forrevne bøger samt et gammelt skab. Levningerne af det tidligere sognebibliotek. Da der netop oprettedes en bogsamling til udlån mellem sognefolkene, blev disse rester overladt til bestyrelsen for den nye samling“.

L. M. WEDEL SOM SOGNEHISTORIKER.

Foruden de her nævnte landøkonomiske skrifter udgav Wedel også et lille topografisk skrift. Han havde tænkt sig at udgive en hel egnhistorie under navnet „Topografie over Vordingborg amt i Sjælland“. I første hæfte, der udkom 1818 startede han ganske naturligt med sit eget sogn. Det blev til en herlig sognebeskrivelse på 56 sider, hvori han først fortæller om sognets landsbyer og derefter fortsætter med en indgående beskrivelse af herregården Bækkeskov. I forbindelse hermed gives en beskrivelse af hovbøndernes mord på herremanden, lands-

dommer *A. Becker*. Videre berettes om kirken, det kirkelige liv, skole- og fattigvæsen, om beboernes liv i hverdag og fest, om præstegården og endelig om sogn og overtro. Det er et tidsbillede af den aller største interesse, og det kan ikke påskønnes nok, at Wedel har efterladt sig denne skildring.

Mere nåede han heller ikke at få fra hånden om Vordingborg amt. Den lille sognehistorie er nu en sjældenhed, men den er genoptrykt i 1925. Den 13. juli 1827 afgik *L. M. Wedel* ved døden. Han fik ikke selv brug for at flytte ind i enkesædet, og hans enke foretrak at flytte til Sparresholm, hvor ægteparrets anden søn var forpagter. Her døde hun den 14. oktober 1830.

Noter og kildehenvisninger:

- 1a) Everdrup sogns kaldsprotokol 1794—1847. (Opbevares ved embedet).
- 2a) Skivebogen 1959 (Historisk Samfunds årbog for Skive og Omegn) side 74.
- 2b) Do. side 77—78.
- 2c) Do. side 87—88.
- 2d) Do. side 95.
- 3a) „Samlinger om Agerdyrkning og Landvæsen“, bd. 4, side 110.
- 3b) Do. side 137.
- 4) Folketællinger 1787 findes i Rigsarkivet, København.
  - 1b) Side 24 ff.
- 5) Oversat af adjunkt K. Olsen, Næstved, der knytter følgende kommentar dertil: „Indskriften består af tre vers, 2 hexametre og 1 pentameter i den nævnte rækkefølge, hvilket er meget usædvanligt, idet disse vers så at sige altid optræder parvis. Det kan vel ikke tænkes, at der mangler en linie? I så fald ville man nemlig få det normale billede: (1 hex + 1 pent) + 1 hex + 1 pent).
  - 1c) Side 60.
  - 1d) Side 61.
  - 1e) Side 165.
- 6) Se: J. P. Rasmussen: Om Everdrup Sogn og Præstegaard efter L. M. Wedel. — Heri omtales to afhandlinger af Wedel i Olufsens „Oeconomiske Annaler“ 1797—1810, bd. VIII (Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt 1938, side 100—122).
  - 1f) Side 62—63.
  - 1g) Side 157—58.
  - 1h) Side 116 ff.
- 7) Præstens Kopibog 1844—48. (Opbevares ved embedet).
  - 1i) Side 28.
  - 1j) Side 34 ff.
- 8) Helge Nielsen: Folkebibliotekernes forgængere — Oplysnings-, Almue- og Borgerbiblioteker fra 1770-erne til 1834. — Side 275—76 og 362—63.

LITTERATUR OM PRÆSTØ AMT 1965—66

Ved *A. Strange Nielsen.*

ROSKILDE DOMKAPITELS GODS I PRÆSTØ AMT. Den flittige og lærde historiker, lektor *J. O. Arhning*, Roskilde, har udsendt bogen „Roskilde Kapitels jordebog 1568“ (Gads Forlag), altså en fortegnelse over hele det jordegods, som endnu i 1568 administreredes af domkirken. Godset er næsten identisk med det mægtige gods-kompleks, som siden middelalderen har været det økonomiske grundlag for domkirkens vrimmel af religiøse gøremål. Domkirkens gods var spredt over hele Sjælland, og i Præstø amt kan optælles 204 bøndergårde, 5 kirke-tiender foruden forskellige jorder og skovparter. Hovedmassen af godset her i amtet lå i Bjæverskov, Stevns og Bårse herreder. Jordebogen har et godt stedregister, så de enkelte landsbyer kan nemt findes. Ved hver ejendom anføres navnet på bonden, og det angives, hvad hans land-gildeydelse i penge, korn, husdyr, fjerkræ, smør o. s. v., udgør. Man bemærker også omtalen af „Præbende Ås-høje“, grundlagt før 1074, og af godsparten „Portio Stor-bede“ d. v. s. Stårby i Øster Egesborg sogn, der fra 1320 benyttedes som tillæg til underhold af en kannik.

SUSÅEN. Turistforeningens årbog 1966 handler om Danmarks vandløb. I denne bog har lektor *F. Michelsen*, Næstved, skrevet om Sjællands største vandløb, Susåen. Det er en koncentreret skildring, idet den tildelte plads ikke tillader mange enkeltheder; men alle væsentlige sider

af åløbets historie og betydning er med. Det er en fin og velskrevet artikel. I afsnittet om vandløbenes navne søger professor *Kr. Hald* at tolke navnet Susåen.

BARNDOMSMINDER FRA SYDSJÆLLAND. I anledning af sit 100-års jubilæum udgav Næstved Tidende en bog med en forunderlig poetisk ynde, nemlig historikeren, dr. phil. *Holger Munks* erindringsbog „Mindets lyse spil“. Det er fortællingen om drengens oplevelser i slægts-hjemmet ved Nyråd og om livet, som det formede sig i hjem og skole og i hjemstavnsens storslåede natur. Historisk set må de folkløristiske skildringer, herunder beretningen om Nyråd skole, især nævnes. Man bemærker også forfatterens udgravning af menneskeskeletter (vel fra jernalderen) og disses barske forsvinden. Gennem bogen begriber man den tabte og dog umistelige barndomsegens åndsværdi.

STEGE-KØBMÆNDENE OG MØN-BØNDERNE. — Rigsarkivet har i 1966 påbegyndt udsendelsen af et nyt tidsskrift ARKIV. Det første nr. bringer en artikel af arkivar *Andreas Jørgensen*: „Borger og bonde på Møn i det 18. århundrede“. Det er især handelsforbindelserne mellem Stege by og oplandet, der tages op til behandling. Der fortælles om de store købmandsdynastier Hage og Brysting og om, hvordan samtlige købmænd i byen sluttede sig sammen og lavede en hemmelig prisaftale for at sikre sig en efter deres mening passende fortjeneste i samhandelen med bønderne, men også for at sikre sig mod indbyrdes illoyal konkurrence. Amtmanden over Møn havde en anden mening. Han skulle hente den kongelige landgilde hos bønderne og mente, at de ikke kunne svare den, fordi de stod i økonomisk afhængighed af byens købmænd.

MEJERIER I BARUP OG HÅRLEV. Mejerimanden Kristen Kristensen Tange har skrevet sine erindringer

om mejeridriftens barndom. Det er sket i bogen „Fra skummeske til centrifuge“ (Rosenkilde & Baggers Forlag). En del af erindringerne hører hjemme i Præstø amt (s. 31—62). Som 21-årig mejerist blev forfatteren antaget som mejeribestyrer for det i 1885 oprettede fællesmejeri hos gårdejer Ole Jensen i Barup. Der fortælles om mejeriets start og drift i dets første 16 måneder samt om den virksomme gårdejer, der desuden var en central skikkelse i det stedlige friskole- og frimenighedsarbejde, i mødevirksomhed m. m. Bestyrerpladsen i Hårlev andelsmejeri blev ledig i 1887, og forfatteren flyttede dertil. Der fortælles mange træk fra arbejdet i mejeriet i Hårlev, i gymnastikforeningen og aftenskolen og om den politiske aktivitet forbindelse med provisorietiden.

OMKRING NÆSTVED er et fint lille hæfte på 41 sider, udgivet som jubilæumspublikation af Banken for Næstved og Omegn i anledning af, at banken har bestået i 100 år. Denne måde at markere jubilæet på er langt smukkere end et traditionelt jubilæumsskrift med ovale billeder af bestyrelsen. Bogens emne er: Næstved og omegn set med kunstmalerens øjne gennem de 100 år. Maleren Harald Essendrop tager os med på en sådan vandring. Med opladt sind for skønheden i stort og småt peger han på værdier, der er umistelige, og han illustrerer sin fortælling med gengivelser af 24 malerier af lokale kunstnere.

NÆSTVED SOM MØNTSTED. I anledning af sit 100-års jubilæum har Sparekassen for Næstved og Omegn udsendt en fin lille jubilæumspublikation. Museumsinspektør *Georg Galster* og tegneren *Mads Stage* har i samarbejde præsteret det stilfulde skrift „Næstved mønt“, som i lodighed og fin karat langt overgår kvaliteten af de mønter, der i årene 1397—1424 vides at være slået i Næstved. Sammen med en almén orientering om møntforholdene på den tid, fortælles der om Næstveds placering som møntsted og om de mønter, der blev slået i den biskoppelige

møntergård, der lå i tilslutning til den nuværende Møntergade.

NÆSTVED ERHVERVSRÅD har udsendt en lille jubilæumspublikation i anledning af 25-års dagen for rådets oprettelse. Heri fortælles om rådets arbejde og om de mænd, der gennem de 25 år har ydet en indsats for byens erhvervsliv.

POLITIMESTEREN I PRÆSTØ. Afdøde folketingsmedlem, politimester *Vagn Bro* nåede at få udgivet sine erindringer. Et af kapitlerne i bogen „Politimesteren fortæller“ handler om tiden 1928—30, da han var konstitueret politimester i Præstø. Der gives heri en levende skildring af forholdene i Præstø på den tid. Man læser om arbejdet i embedet, om livet i den lille provinsby, om natbetjenten, om sprøjtebal, om politikredsens sognefogder, om sønderjyske møder og om det politiske liv i Præstø by og valgkreds.

VEMMETOFTTE GÅRD OG GODS. I serien „Adelige jordebøger“ har Udvalget for udgivelse af kilder til landbefolkningens historie udsendt „Skiftet efter rigsråd Eske Brock 1626“. Rigsråden var født på Vemmetofte og ejede dette gods til sin død 1625. Den nu udgivne jordebog registrerer Vemmetofte gods i 1626, og den er i virkeligheden en fin materialesamling om hovedgården, som dengang hørte til Spjellerup sogn, fordi den endnu ikke havde egen kirke, og de indhegnede skove Havnskov, Strandskov og Vesterskov med Strandmaden. Der findes interessante oplysninger om de sløjfede landsbyer Snekelstrup og Vemmetofte og om de endnu eksisterende landsbyer Spjellerup, Tågerup, Hylleholt, Kissendrup, Ebbeskov, Værløse, Stubberup, Faxe, Hovby, Smerup, Torøje, Barup, Havnelev, Sierslev m. fl. Endvidere finder vi Strandmøllen, Spjellerup og Vivede møller nævnt. Overarkivar *C. Rise Hansen* har forestået udgivelsen.

HENRETTELSEN AF BALLE LARS d. 16. oktober 1860 i Ugledige skov er beskrevet i „Politibladet“, nr. 23—24, 15. december 1965 af *Verner E. Johansen*, som har hentet sit stof fra Højesterets Tidende 1860, Præstø amts Historiske Samfunds årbog 1938 og fra dagspressens omtale af mordet i sin tid.

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT

Årsberetning 1965—66.

Regnskab for Historisk Samfund for Præstø Amt.

1. april 1965—31. marts 1966.

<i>Udgifter:</i>	Kr. Ø.	<i>Indtægter:</i>	Kr. Ø.
Udgivelse af årb. 1963	5.088,68	Tilskud fra min. for kultur. anliggender	1.700,00
Hensat til udgivelse af årbog 1965	7.500,00	Tilskud fra amt og kommune	425,00
Andre tryksager	143,20	Medlemskont. 1965/66	6.507,00
	12.731,88	Salg af årbog	1.489,00
Kontorartikler, porto, telefon	1.228,60	Renter	357,76
Møder, foredrag, udflugter	682,20	Godtg. af papirafgift	37,90
Konting. til Dansk historisk Fællesfor. ...	210,00	Annoncer i årbog 1963	500,00
Deltagelse i årsmøde...	149,00	Overført til udgivelse af årbog 1963	6.000,00
Gaver, blomster	25,75		
Telefonnøglen	13,00		
Litteraturkatalog o. a.	73,00		
Arkæolog. Fraktion ...	70,40		
	15.383,83		
Afskrivn. af restancer for året 1962—63 ...	341,35		
	15.725,18		
Overskud henlagt til formuen	1.291,48		
	17.016,66		17.016,66

Status pr. ultimo marts 1966.

<i>Aktiver:</i>	Kr. Ø.	<i>Passiver:</i>	Kr. Ø.
Obligationer	2.418,62	Gæld:	
Indestående i sparekasse og p. postgiro-konto	4.729,81	Hensat til udgivelse af årbog 1964	7.000,00
Hos andre	1.775,00	årbog 1965	7.500,00
Tilgodehavende kontingenter i alt	14.790,60		14.500,00
		Diverse	664,25
		Kapital:	
		Saldo 1/4	
		1965	7.258,30
		+ overskud i året 1965/66	1.291,48
			8.549,78
	23.714,03		23.714,03

Næstved, den 30. juli 1966.

F. Michelsen,
formand.

P. E. Andersen,
kasserer.

Foranstående regnskab har vi revideret og fundet i overensstemmelse med kassebog og bilag. Sparekassebøger og kontouddrag fra postgirokontoret har foreligget ved revisionen og fondsbeholdningen er ligeledes forevist.

Næstved, den 5. aug. 1966.

F. H. Høyrup.

Ernst Hansen.

Af praktiske grunde måtte foredragsmødet 1965 udsættes til marts 1966. Museumsinspektør Kai Uldall holdt lysbilledforedrag om gammel dansk fajance og bestemte de fajancegenstande, deltagerne i mødet havde medbragt. Som det var tilfældet med glasforedraget 1964 var aftenen meget vellykket, selv om den slags arrangementer kun kan samle en begrænset kreds.

Direktionen for Carlsen-Langes Stiftelse havde givet Historisk Samfunds medlemmer adgang til at se Gammel Køgegård, som blev første mål for vores forsommerudflugt (13. juni), der trods regnfuldt vejr var godt besøgt. Kammerherre Har. Collet fortalte om det smukke interiør, og man begav sig så til Grundtvigs grav. Turen sluttede i Valløby kirke, som forevistes af dommer T. Worsaae.

Efterårsudflugten 25. september 1965 gik til Udby, hvor rektor Morten Bredsdorff talte i kirken om Grundtvig og Sydsjælland. Derefter besøgte man Grundtvigs Mindestuer, og så kørtes der til Køng. Undervejs passerede deltagerne Køng kirke, Øbjerggård hospital, den gamle spindeskole og Øbjerggårds gamle hovedbygning, og disse steder var omtalt i et duplikat, deltagerne fik udleveret. På Køng kro afholdtes den årlige generalforsamling. Det oplystes bl. a., at medlemstallet nu var steget til ca. 585, og en diskussion om årbogen fandt sted. Amtsskolekonsulent J. Ingemann Petersen, dommer Worsaae og overlærer Harry Hansen genvalgtes til styrelsen, og der fandt ligeledes genvalg sted af de to revisorer, kontorchef F. H. Høyrup og amtsrevisor Ernst Hansen, og af revisorsuppleant landinspektør H. Juul Nielsen. — Ca. 90 medlemmer deltog i turen i det fine efterårsvejr.

Arkæologisk Forening for Præstø Amt, Historisk Samfunds fraktion, udviste stor aktivitet. I maj 1965 fik medlemmerne forevist udstillingen „Laurits Pottemager“ på Næstved Museum, og bagefter afholdtes generalforsamling. I februar 1966 talte amatørarkæologen Gammelvind Petersen på Svend Gønge-skolen i Lundby om oldsager af bjergarter og foreviste et stort medbragt materiale. I marts samme år holdt formanden, lærer Axel Johansson, foredrag om nyt fra Sydsjællands jernalder.

F. Michelsen.

PRÆSTØ AMTS MUSEER 1965—66

NÆSTVED MUSEUM

Regnskab 1. april 1965—31. marts 1966.

Udgifter:		Kr. Ø.	Indtægter:		Kr. Ø.
Lønninger	.....	4.265,70	Tilskud fra staten	...	10.691,68
Lokaler	.....	16.744,89	Tilskud fra amt, kom-		
Samlinger	.....	5.871,75	muner	.....	10.504,00
Inventar	.....	1.380,08	Andre tilskud	.....	2.500,00
Andre udgifter, herunder telefon, kontorudgifter, bibliotek, transport, repræsentation m. v.	.....	7.289,16	Entréindtægter	.....	454,50
At overf. til næste år	.....	29.454,70	Lejeindtægt (Kustodebolig)	.....	900,00
			Renteindtægter m. v.	.....	2.470,74
			Overført kassebeholdning fra forr. år	...	37.485,36
		<u>65.006,28</u>			<u>65.006,28</u>

Fund og indkøb.

Fra Farvergade i Næstved indgik en del skårmateriale som supplement til det store fund fra pottemargerværkstedet i 1964. Ligeledes erhvervedes keramikrester o. a. fra andre undersøgelser.

Næstved-sølvsamlingen udvidedes med et par hovedvandsæg, erhvervet på auktion. Desuden indkøbtes fliser, tekstiler og en del billedmateriale.

Gaver.

Kun enkelte af de indgåede stykker skal omtales:

Grev J. Ahlefeldt Laurvig, Wegenersminde pr. Holbæk, som tidligere var knyttet til museet, skænkede en karaffel fra Holmegårds glasværk.

Firma I. V. Larsen, Næstved, overlod museet et maleri af den afdøde chef, købmand Peter Andersen, et ur o. a.

Fra fru Marie Pedersen, Husumsvænge nr. 48, København, modtog vi et stolpeklæde og en løjert.

Købmand H. Hansen, Mogenstrup, skænkede os bl. a. en hør-lærredsmelsæk.

Museets virksomhed.

Ved en udgravning i Farvergade, Næstved i sommeren 1965 sikredes det meste af, hvad der måtte være tilbage af pottemagerens affaldsdyng, men prøvegravninger i terrænet mod Susåen gav intet resultat.

En lille arkæologisk-arkivalisk undersøgelse af Den Ostenfeldske Stiftelse i Næstved viste, at bygningen ligger, hvor vestfløjen fandtes af det gamle sortebrødrekløster. Arkitekterne Vestergaard Jensen og Wanning deltog i bygningsundersøgelsen.

Fjernvarmeudgravningerne i Næstved blev en skuffelse, hvad fund angår.

Et meget omfattende rensnings- og sorteringsarbejde af det vældige skårmateriale fra pottemagerværkstedet i Farvergade efterfulgtes af forsøget på at samle mest muligt af keramikken. Kustoden fru Madsen og Ellen Greve Larsen, Næstved, ydede her en meget stor indsats. Så fulgte registreringsarbejdet. På grundlag af alt dette var det muligt at arrangere udstillingen „Laurits Pottemager“ i museets kirkesal. Det blev et særpræget opbud af renesancekeramik. Udstillingen sattes op af dekoratør K. Broegård, og den besøgte af mange, bl. a. museumsfolk. Tilbage står den vanskelige opgave at finde pottemagerens udenlandske forbindelser og især at slå fast, hvordan fajancekunsten kom til Næstved.

I anledning af 20-året for Danmarks befrielse havde man i maj måned 1965 arrangeret en udstilling i kirkesalen. Den besøgte af adskillige skoleklasser.

Besøgstallet udgjorde ca. 2600.

F. Michelsen.

KØGE MUSEM

Regnskab for 1965/66.

<i>Udgifter:</i>	<i>Kr. Ø.</i>	<i>Indtægter:</i>	<i>Kr. Ø.</i>
Lønninger m. v.	22.478,55	Tilskud fra staten ...	22.748,91
Lokaler	28,762,11	Tilskud fra amter og kommuner	17.830,00
Samlinger	13.557,73	Andre tilskud	8.150,00
Andre udgifter (tryksager, kontorhold, telefon etc.)	11.352,94	Andre indtægter	6.210,80
At overføre	6.737,97	Lejeindtægter	18.000,00
		Renteindtægter etc. ...	9.949,59
	<u>82.889,30</u>		<u>82.889,30</u>

Bestyrelsens flerårige bestræbelser for at få ansat en museumsinspektør resulterede i, at man i slutningen af 1965 kunne skrive kontrakt med mag. art. Torben Witt, der blev ansat fra 1. januar 1966. De fornødne midler hertil var sikret, bl. a. hidrørende fra overskuddet fra byfesten 1963.

Som følge af vedtagelsen af nye vedtægter var bestyrelsen blevet udvidet med tre medlemmer, en repræsentant for kommunen (foruden borgmesteren, der har siddet i bestyrelsen i mange år), en repræsentant for museumsforeningen og en repræsentant for de tilskudsgivende amter.

Efter den i sidste årsberetning omtalte udgravning af en købmandskælder i Brogade tog museumsforeningens udgravergruppe fat på en meget omfattende udgravning i et gammelt gartneri i

Vestergade 25. Formålet var at finde rester af gamle bolværksanlæg. Dette lykkedes også, men det mest fremtrædende udbytte af udgravningen var en meget betydelig samling kakler fra 16—1700 årene. De fleste var selvfølgelig noget medtagne, men det lykkedes dog ved megen flid fra gruppens side at rekonstruere en del. Kaklerne blev udstillede på museet i den sædvanlige efterårsudstilling.

Museet led et smerteligt tab ved tyveri af to meget fine lommeure fra midten af 1700-tallet, fabrikeret af det kendte urfirma Larpent-Jürgensen, København. Det lykkedes aldrig at få urene opsporet. Omtrent samtidig blev der stjålet ca. 25 gamle mønter, men disse blev dog genfremskaffet ved hjælp af forsikringssummen.

Museumsinspektøren udarbejdede en langtidsplan for omordning af samlingerne, herunder magasinforholdene, der på grund af de begrænsede midler, der har stået til rådighed i mange år, var særdeles ringe. Halvdelen af det lange loft over sidebygningen er nu bragt i tilfredsstillende stand.

Der er installeret en effektiv tyverialarm i bygningen.

Samlingerne er foruden med gaver fra private blevet forøget med et hovedvandsæg af Køge-oprindelse, købt på auktion.

E. Jensen, fm.

SYDSJÆLLANDS MUSEUM

Regnskab 1965/66.

<i>Indtægter:</i>	Kr. Ø.	<i>Udgifter:</i>	Kr. Ø.
Ord. tilskud fra kulturministeriet	6.301,54	Lønninger	14.505,60
Extraord. tilskud fra kulturministeriet ...	1.000,00	Lys, varme og rengøring	5.054,25
Tilskud fra amt og kommuner	11.306,75	Forsikring + kontingenter	642,20
Andre tilskud	3.200,00	Konservering, indkøb og nyindretning ...	4.377,39
Kontingenter	730,00	Diverse	185,30
Entréindtægter	5.618,50		
Salg af postkort m. v.	586,90		24.854,74
Renter	566,62		
	29.310,31		
Beholdning overf. fra forrige år	7.001,01	Beholdning af overf. til næste år	11.456,58
	36.311,32		36.311,32

Besøgstal i 1965: 10.192 (deraf 61 skoler med 2.626 elever).

Vigtigere undersøgelser: Udgravning af sløjfet, overpløjet og hidtil ukendt høj, formentlig ældre bronzealder, på Bjerremarken ved Vordingborg. Indsamling af materialer fra sydsjællandske bopladser fra Maglemose- og Ertebøllekulturen.

Vigtigere ny erhvervelser: Eksemplar af Arrebos „Hexaæmeron“, trykt 1661. Eksemplar af „Prosodea Danica“ af Søren Poulsen Gotlænder, rektor i Vordingborg 1625—35, trykt 1671. Urmager- og sadelmagerværktøj, seletøj.

Nyindretninger: Hele udstillingssamlingen ialt 15 rum, er nyopstillet efter at anden etage af museets nybyggeri er afsluttet.

Publikationer: Jubilæumsskrift, forfattet af arkitekt Arne Nystrøm. Museet fejrede den 17. maj 1965 sit 50-års jubilæum.

T. Worsaae.

MØNS MUSEUM

Regnskab 1965/66.

<i>Indtægter:</i>	Kr. Ø.	<i>Udgifter:</i>	Kr. Ø.
Tilskud kulturministeriet	8.106,43	Lønninger (heri kuestobolig)	7.112,50
Tilskud amt og kommuner	10.817,25	Lokaler (heri lejeværdi)	24.055,43
Tilskud, priv., institutioner	300,00	Samlinger og inventar	3.731,77
Kontingent og entréindtægt	1.760,00	Andre udgifter (telefon m. m.)	795,15
Lejeindtægter (heri lejeværdi)	15.160,00	Forrentning og afdrag banklån	3.106,00
Renteindtægter	742,93		
Ekestraord. eengangstilskud	1.600,00		
	38.486,61		
Afskrevet på formue	314,24		
	<u>38.800,85</u>		<u>38.800,85</u>

Besøget var i 1965 på 2.437 (mod 2.250 det foregående år), deraf turister og fremmede skoler 1.762.

Ordnningen af håndværksafdelingen blev i årets løb næsten fuldført, og der udførtes en omfattende konservering. Afdelingen omfatter bl. a. det tidligere omtalte komplette smedeværksted og et meget sjældent bøsse- og smedeværksted.

Af gaver kan nævnes Magleby kommunes gamle brandsprøjte, marmorbusten af Frederik den Syvende, som siden 1874 har stået på Stege torv (udført på Vilh. Bissens værksted, bekostet ved indsamling over hele Møn, nu deponeret af Stege kommune), nogle meget fine mahognimøbler (bl. a. to kostbare spejle) og et stort materiale fra besættelsestiden, bl. a. 12 store bind med avisudklip fra årene 1939—45. En stor egetræskiste fra 1600-tallet, med udskårne rammer og inskription, er kommet tilbage efter restaurering på Nationalmuseet.

J. L. Frederiksen.

GRUNDTVIG-MINDESTUERNE I UDBy

Driftsregnskab fra 1. jan.—31. dec. 1965.

<i>Indtægter:</i>	Kr. Ø.	<i>Udgifter:</i>	Kr. Ø.
Entréindtægt	1.079,00	Lønninger: gratis hus-	
Kort og vejledninger	507,90	leje	480,00
Huslejeindtægt	520,00	Lønninger: omvisning	525,00
Gave fra Bondestan-		Renter og afdrag lån	122,73
dens Sparekasse til		Vedligeholdelse	274,50
hovedreparation ...	10.000,00	Verligeholdelse invent.	92,55
	13.692,89	Skatter	45,00
		Brandforsikring	108,80
		Opvarmning museet... ..	200,40
		Bestyrelse og tilsyn... ..	186,00
		Telefon og regnskab... ..	213,00
		Hovedreparation Rin-	
		gerhuset a conto	9.612,44
			11.860,42
		Overskud	1.444,91
		Rest gave over-	
		ført	387,56
			1.832,47
	13.692,89		13.692,89

Status pr. 31. decbr. 1965.

<i>Aktiver:</i>	Kr. Ø.	<i>Pasiver:</i>	Kr. Ø.
Ejendommen	20.000,00	Østifternes husm. kre-	
Samlinger (brandfors.		ditforening	890,49
for 9.000 kr).	3.000,00	Sparek. for Vording-	
Beholdning af kort og		borg og Omegn	573,75
vejledninger	907,10	Rest gave til hovedre-	
Sparekasebog litra		paration	387,56
G. G. 5835d:		Formue	50.147,50
Indsat kapital	22.000,00		
Renter	5.138,40		
Sparekasebog C. 7328	516,12		
Kontant	437,68		
	51.999,30		51.999,30

Vordingborg, den 30. april 1966.

M. Bredsdorff.

P. Froberg Møller.

I 1965 besluttede bestyrelsen at foretage en hovedstandsættelse af det gamle „Ringerhus“ ved opkørslen til Udby kirke. Til dette formål havde man den glæde at modtage en gave på 10.000,— kr. fra Den Sjællandske Bondestands Sparekasse, som iøvrigt ved flere lejligheder har ydet det lille museum særdeles værdifuld støtte. — Istandsættelsen af „Ringerhuset“ fuldendtes i løbet af foråret 1966 og androg ialt ca. 16.000,— kr.

Besøget har i 1965/66 været tilfredsstillende, ca. 1.100 gæster

har vandret gennem stuerne, heraf adskillige foreninger og skoler. 5. juni aflagde foreningen „Bakkehuset“ besøg på museet. Efter en rundtur under seminarirektor Bredsdorffs ledelse udtalte formanden, professor *Oluf Friis* en varm tak til bestyrelsen for Mindestuerne, fordi den så kraftigt havde medvirket til at bevare de smukke Mindestuer og få Udby præstegård så smukt restaureret, som det nu er sket. Den 25. august aflagde *Den Sjællandske Bondestands Sparekasses* formand, gårdejer *Ejnar Nielsen*, Præstø, og direktør *Krog-Meyer* besøg på museet.

Efter at bestyrelsens mangeårige medlem og tidligere formand provst *Niels Ehrenreich* er afgået ved døden, har bestyrelsen i hans sted valgt forstander *E. Greve*, Brøderup Ungdomsskole, som nyt medlem.

Kunstmaler *Ove Haase* har skænket museet et lille maleri af Udby kirke og præstegård fra 1874.

Morten Bredsdorff.

NAVNEREGISTER

f = følgende side.

ff = følgende sider.

fff = hel artikel om emnet.

- Achen, Tito — redaktør Heraldisk Tidsskrift 85.
- Adamsen, Johannes — bonde, Wintersbølle 139, 140.
- Aggerup — forvalter, Bregentved 28, 30.
- Alexandrine — dronning 458.
- Andersen, Agnes — frk., Skovuse 111.
- Andersen, Bent Boye — cand. agro Elverhøjgård 80.
- Aandersen, Hans — fæster, Hulemose 130.
- Andersen, Jens — gmd. Elverhøjgård 15, 18, 27, 30, 32.
- Andersen, Jens — gmd. Bøgesø 537.
- Andersen, Kristoffer — parevelist Rødstofte 226.
- Andersen, Lars — væver, Kirke Skensved 496.
- Andersen, Minna — fru, Store Elmue 109.
- Andersen, N. J. — proprietær, Snedkærgård 79.
- Andersen, P. E. — sparekassere, Lille Næstved 107.
- Andreasen, Chr. — gmd., Langet 111.
- Arentzen, Frederik Christian — degn, Bjeverskov 481, 482, 488, 491.
- Badstuber — landvæsens commissair 139, 140, 146, 148.
- Bagge — møller, Kimmerslev 500.
- Bakke, H. C. — bogladen, København 509.
- Barfod, præst, Næstved 195.
- Bastland, Christian Larsen — Hulemose mølle 155 fff.
- Bech — byfoged 152.
- Bech, Niels — skomager, Bjeverskov 481.
- Becker, A. — landsdommer, Bækkeskov 451.
- Becker, C. J. — professor 302, 310f.
- Berg, Hakon — Landelands museum 252, 283.
- Bergsøe, Paul — dr. techn. 26.
- Berna, Carl — væver, Bjeverskov 494, 496, 501.
- Bielke — amtmand 146, 148, 152
- Bilsted — kammeradvokat, København 178.
- Bloch, Otto — forstkandidat 20, 23.
- Boberg, Inger Margrethe — dr. pril. 18.
- Boemann, Hans — gmd. Nyraad 145, 146.
- Bojsen, Frede — „Møns historie“ 431, 437, 449.
- Bonmont — kastellet, forsøg med papirfremst. 167.
- Borch, Ter — grosserer, Hellestrup 173.
- Braasch, Jacob — Nyraad 140.
- Brask, Niels — gmd. Nyraad 145, 146, 151.
- Breckwoldt — major, Kjøge 500
- Bredsdorff, Morten 112.
- Brinck-Seidelin — viceadmiral, København 514.
- Brockenhuus — amtmand 139f.
- Brockenhuus-Schack — greve 517.
- Broholm, H. C. — Nationalmuseet 277.
- Bruun, Henry — dr. overarkivar 85.
- Bruun, Sebastian — Ahlgade 46, Vordingborg 158.
- Brøchner, L. C. — præst, Everdrup 536, 540.
- Brøchner-Larsen — seminarist, Jonstrup 515.
- Brøndsted, Johannes — „Danmarks Oldtid“ 270, 281.
- Bærentzen — havnefoged, København 498.
- Carstensen, Caspar Jochum — skoleholder, Hårbølle 443.
- Carstensen, Hemming — Grønsund 435ff.
- Cederfeld — etatsråd, København 130.
- Christensen, Anders — lærer, Øster Egesborg 490.
- Christensen, Chr. — gmd., sognefoged, Bakkebølle 218.
- Christensen, Hans — husmand og væver, Kjulerup 498.

- Christensen, Hans Fr. — gmd., Vordingborg 111.
- Christensen, Ingeborg — Vordingborg 111.
- Christensen, Jens — Vindebækgård 53.
- Christensen, Lars — gmd., Lillehelinge 66.
- Christensen, Ole — smed, Everdrup 537.
- Christensen, Peder — gmd., Bjeverskov 485.
- Christensen, Rasmus — gmd., Lerskov 494.
- Christian IV — konge 382.
- Christian VII — konge 136, 153, 157, 499.
- Christiansen, Jens — sognefoged, Bjeverskov 495, 501.
- Christoffersen — færgesejer, Grønsund 442.
- Claudius — kejser 87.
- Claus — stamfader til slægten Ellehøj 10.
- Claus — møller, Tryggevælde 10
- Clausdatter, Kirsten — Olstrup 10.
- Clausen, Christian — husfæster, Hulemose 159.
- Clausen, H. V. — „Studier over Danmarks oldtidsbebyggelse“ 245f.
- Claussion, Jens — Olstrup 10.
- Claussion, Peder — rytter, Olstrup 10.
- Claussion, Rasmus — Olstrup 10.
- Collet, H. P. H. — kammerherre, Lundbygård 252, 277.
- Collet, Harald — kammerherre, Lundbygård 252.
- Cour, la, Vilhelm — „Sjællands ældste bygder“ 247f, 318f.
- Cronberg, Johan Christian — fuldmægtig, Nykøbing slot. 126, 130fff.
- Cronberg, Johan Henrik — fæster, Hulemose mølle 124f, 130
- Cronberg, Jørgen — magister, Helsingør 126, 129.
- Daliin, Knud — byfoged, Vordingborg 127, 258.
- Dame, Peter Anton — hjælperlærer, Bjeverskov 486.
- Drechsel — kammerjunker, birkedommer, Silkeborg 513.
- Drewsen, Johan Christian — hjælperlærer, Bjeverskov 486.
- Ebbesen, Olav, kaldet Olav Skænk — Bavelse 329, 334.
- Eckersberg — kunstmaler 452.
- Eich, I. H. — tømmermand 139.
- Eliassen, Ole — fæster 156, 159.
- Eliassen, Oluf — Hulemose møllehus 134.
- Ellehøj, Hans — Hellested sogn 36, 57.
- Ellehøj, J. P. Jensen — gmd. Barup 5, 71, 81fff.
- Ellehøj, Jens — Frøslev andelsmejeri 57, 72fff.
- Engelund — professor 458.
- Enie (Eny) Andreas Nicolaj — papirmester, Hulemose 192.
- Eriksen, Jørgen — fæster, Barup 35f.
- Etlar, Carit — forfatter 379f.
- Faber, P. D. — præst 173, 379f.
- Feldvoss, Ivan S. — reklametegner, Næstved 253.
- Foss, Peer — degn, Jungshoved 384, 402.
- Fr. III — konge 383
- Fr. IV — konge 449.
- Fr. VI — konge 153.
- Fr. VII — konge 499, 510.
- Frederiksen, Christian — fæster, Nyråd 170.
- Frederiksen, L. P. præst, Stege 112.
- Frederiksen, Peder — gmd., Gummersmark 491.
- Fiiis — forp., Lindersvold 53.
- Froberg — lærer, Dysted 343.
- From — sergent, København 515.
- Fugelsang — byfoged, Vordingborg 123.
- Fugl, Søren — gmd., Nyraad 226.
- Funder — præst, Smerup 68.
- Fyhn, Jens Jørgen — kapellan, Karise 539.
- Gad, Hans — fæster, Stensby mølle 129.
- Galster, Georg — sekretær i „Det kgl. danske Selskab“ 84.
- Galthen, Peter Rasmussen — Nyraad 144, 146ff, 191.
- Gaverslund — forvalter, Juellinge 15.

- Gether — ritmester, København 513.
- Giøe, Markus — Vordingborg 169.
- Giønge, Anna — Olstrup 10.
- Giønge, Hans — Olstrup 10.
- Glob, P. V. — „Danske oldsager“ 315.
- Glug, Ebbe Olavsén — Bavelse hovedgård 334.
- Glug, Olav — Bavelse hovedgård 329f.
- Gregersen, Niels — avlskarl, Vollerslev 490.
- Greirsen — økonom, Jonstrup 517.
- Grubbe, Marie — Falster 430, 432, 440.
- Grüner — overkrigskommissær, Spanager 489.
- Gudmandsen, Ole — fæster, Elverhøjsgård 15.
- Guldberg, Frederik — direktør, Korsør 351.
- Guldberg, Høegh — fysikus, Næstved 351.
- Gyldenstjerne, Anna — Jungs-hoved 383.
- Gymose — Kontorist 178.
- Gærber, Ernst Ditløf — hosfo-ged, Vordingborg 121f.
- Hage — godsejer, Oremands-gård 455.
- Hagen, Rasmus — Damsholte-huset 135.
- Hansdatter, Ane — skrædderpi-ge, Nyraad 197.
- Hansen — byfoged, Vording-borg 168.
- Hansen — godsforvalter, Giese-gård 512.
- Hansen — krigsminister, Kø-benhavn 512.
- Hansen, Agerlin — tømrerme-ster, Rønnebæk 108.
- Hansen, Anders — Kidehave-gård 135, 140.
- Hansen, Carl — gmd., Kjulerup 491.
- Hansen, Christian — fæster, Vintersbølle 191.
- Hansen, Ernst — amtsrevisor 107.
- Hansen, H. P. — forstander, Stevns højskole 68.
- Hansen, Hans — færgemand, Koster 449.
- Hansen, Hans — fæster, Vin-tersbølle 191, 226.
- Hansen, Hans Adolph — lærer, Bjevverskov 488.
- Hansen, Hans Johan — møller, Vintre mølle 195.
- Hansen, Harry — overlærer, Præstø 107.
- Hansen, Jens — gmd., Barup 34.
- Hansen, Jens — vært, Farver-gården, København 502.
- Hansen, Niels — fmd. Stevns Museum 70.
- Hansen, Niels — gmd., Gevnø 40.
- Hasløv, Peder Christian — pa-pirsvend, Hulemose 193, 195.
- Hastrup — proprietær, Rosen-feldt 178.
- Hegelund, Peter — præst Ever-drup 519, 525, 527.
- Heiberg, Johan Ludvig — „El-verhøj“ 20, 22, 25.
- Heinrich, J. Fr. — etatsråd, Sparresholm 522, 528.
- Hellum, H. — lærer, Vording-borg 107.
- Hemmingsen, Carsten — færge-ejer, Grønsund 443.
- Hempel — boghandler, Odense 538.
- Hertel, H. C. — oberst, Køben-havn 506.
- Hertz — skovrider, Ørslev 139.
- Hjort, Jacob — justitsraad, Hjortholmshuset 130.
- Hjortlund, Michael — meperibe-styrer 58.
- Hjortsø — gmd., Aaside 108.
- Hoff — landvæsenskommissær, Falkerslev 154.
- Hoff — overlærer, Herlufsholm 351.
- Holberg, Ludvig — forfatter 430, 432.
- Holck — greve, finansministe-riet 434.
- Holm, Friederich Johan — Hu-lemose mølle 154, 159, 162, 175
- Holm, Niels — hestetyv, Hule-mose 133.
- Holm, Peter — præst, Hellested 460.

- Hübner, C. — kapellan, Everdrup 536.
- Høyrup, F. H. — kontorchef, Præstø 107, 458.
- Ibsen, Poul — møller, Hjortholmshuset 135.
- Ingefred — frue til Bavelse 329fff.
- Ingerd — grevinde af Regenstein 17.
- Ingerslev, Nanna — lærerinde, Præstø 336.
- Ingerslev, T. — præst, Odense 336.
- Ingerslev, Vilhelm — distriktslæge, Præstø 336.
- Ipsen, Henning — husmand, Everdrup 526.
- Ipsen, Peder — husmand, Everdrup 526.
- Jacob — biskop, Roskilde 332.
- Jacobsen, N. — fæstebonde, Bjeverskov 480.
- Jacobsen, Otto Chr. — Stensby mølle 129.
- Jacobsen, Per Noe — revisor, Rønnebæk 253.
- Jensen, Anders — parcellist, Kallehave 226.
- Jensen, Anders — smed, Tollerup 13ff.
- Jensen, Anders — gmd., Orup 49, 55f, 74.
- Jensen, Chr. Axel — museumsinspektør 70.
- Jensen, Christiane — husjomfru, Hulemose 193.
- Jensen, Frede — Køng Flæskholm 253.
- Jensen, Hans — gmd., Taarøje-gaard 43, 49, 54f, 65fff.
- Jensen, Hans Gudmund — gmd., Ellehøj 77fff.
- Jensen, Jens — gmd., Olstrup 12, 30.
- Jensen, Jens Peter — husmand, Bakkebølle 226.
- Jensen, Lars — Taastrup 40.
- Jensen, Martha Marie — Taarøjegård 83.
- Jensen, Niels — møller, Bakkebølle 116f, 119.
- Jensen, O., præst, Hylleholt 69.
- Jensen, Ole — gmd., Elverhøj 23, 33f, 43, 52fff.
- Jensen, Poul, Ellehøj, læge 75fff.
- Jensen, Rasmus — gmd., Lyderslev 40.
- Jensen, Peter — sognepræst, Everdrup 536.
- Johannesen, Christian — gmd., Hulemose 210ff.
- Johansen, Godtfred — gmd., Vintersbølle 145.
- Johansen, Hans — møller, Grumløse 117.
- Johansen, K. Friis — Nationalmuseet 277.
- Johansen, Peter — Petersgård, Kalvehave 136, 151.
- Johansson, Axel — „Sydsjællands oldtidsbebyggelse“ 245, 295, 313, 319.
- Just, Jens — baron, Juellinge 18
- Junghans — birkedommer, Vordingborg 127.
- Just — præst, Høve 343.
- Just, Frantz Casper v. — kaptajn, København 506.
- Jürgensen, Jürgen — kaptajn („konge“ af Island) 173.
- Jørgensen — gmd., Gerfredgård, Enø 295.
- Jørgensen, Anders — sognefoged, Bakkebølle 193.
- Jørgensen, Erik — Barup 42.
- Jørgensen, Hans — væver, Slimminge 484, 492, 495.
- Jørgensen, Johannes — Hulemose 223f.
- Jørgensen, Jørgen Kirchmann — fæster, Stensby mølle 129.
- Jørgensen, Niels — gmd., Everdrup 526.
- Jørgensen, Ole — gmd., Bakkebølle 193.
- Jørgensen, Peder — fæster, Barup 36, 39, 42, 47.
- Jørgensen, Peder — gmd., Vester Egesborg 251.
- Kaabe, Jacob Thomassen — degn, Everdrup 530.
- Kaarde, Jens — gmd., Vintersbølle 145.
- Kall, C. F. — postholder, Vordingborg 158.
- Kamphøener, Bendix — prokurator, Køge 483.
- Kastrup, P. H. — kapellan, Evedrup 536.

- Kier, Jens Jacobsen — skoleholder, Bjeverskov 480, 486.
- Kindt, Sven — bibliotekar, Næstved 253.
- Kirchmann — ridefoged, Vordingborg 127, 129.
- Klüver, Frederikke Louise — Holsteinsborg 183.
- Knudsen, K. C. — forstander, Karise højskole 54.
- Knuth — greve, amtmand 179.
- Knuth Knuthenborg — greve, forstander Herlufsholm 353.
- Koefoed, statsrådssekretær 351.
- Kolbye — havnebygmester 176.
- Korch — præstegårdsforpagter, Everdrup 537.
- Koeg, Maren — færgestedet, Koster 451.
- Kroggh-Meyer — forpagter, Spanager 499.
- Krummedige, Hartvig — Valdemarsslot 333.
- Krüger, Johannes — stud. mag., Næstved 253.
- Lakier — student, hjælpelærer, Bjeverskov 487.
- Larsen, Jens — gmd., Storelinde 40.
- Larsen, Judith — Appenæs 252, 294.
- Larsen, Lars Peter — husmand, Holme Olstru 284.
- Larsen, Peder — husmand, Everdrup 526.
- Larsen, Peter — møllersvend, Hulemose 205.
- Larsen, Svend Aage, cementstøber, Appenæs 252, 294, 298.
- Lassen — kaptajn, København 516.
- Lauring, Palle — „Valdemarerne“ 431.
- Lemvig — godsejer, Tryggvælde 80.
- Leth — inspektør, Herlufsholm 353.
- Lilienskiold — Skuderup, Liliendal, Høvdingsgård 136, 139.
- Linck, Baltzer Bernhard — papirsvend, Hulemose 193, 195.
- Lind, A. P. — enke efter kapt. J. Lind, Hulemose 176.
- Lind, Carl Vilhelm — kaptajn, Vordingborg mølle 174.
- Lind, Caroline Amalie — forstanderinde, Wærnske institut 174.
- Land, Hans Tvede — Hulemose 219.
- Lind, Henrik Gothard — kapt. R. a. D., guvernør, Guinea-kysten 174.
- Lind, Henrik Jensen — styrmænd, Det asiatiske Kompagni 159.
- Lind, Jens — kaptajn, R. a. D., Hjortholm 155, 157, 159fff, 185.
- Lind, Jens Peter — bogholder, Viborg 174, 176, 180, 188.
- Lund — branddirektør, Næstved 180.
- Lund, J. J. — kaptajn, færgegården, Grønsund 443.
- Lund, N. — landinspektør 170.
- Lund, Christian Vilhelm — glarmester, Thisted 484, 488.
- Lytken, O. D. — „Beskrivelse af Præstø Amt 1899“ 187, 208.
- Madelung, Henrik August — godsejer, Hulemose 221f.
- Madsen, Hans — musikdirektør, Karise 51.
- Madsen, Lars — gmd., Barup 37.
- Madsen, Laurits (Lars) — Haarlev mølle 129f.
- Madsen, Peter — gmd., Bakkebølle 188f, 191.
- Malling, Bendix — Nygårds mølle 128.
- Mathiassen, Therkel — dr. phil., Nationalmuseet 246, 265, 270.
- Mathiesen, Jens Christian — hjælpelærer, Bjeverskov 487.
- Matthiessen C. — promolog 209.
- Mertz, Ellen Louise — geolog 291.
- Michelsen, F. — lektor, Næstved 107, 109.
- Moltke, Evert — Bavelse 330.
- Moltke, F. — greve, Bregentved 43, 78.
- Moltke, Hennichinus — Bavelse 330.
- Monradt — justitsråd 130f.
- Mummart, Henrich — borger, Köln 88fff.
- Munk, Ole — gmd., Vintersbølle 145.

- Munk, Peder Hansen — gmd. 190, 205.
- Munthe-Morgenstjerne — Lundbygård 136.
- Müller — forstråd, Vintersbølle 189.
- Münster, K. V. — direktør, Hulemosce 224.
- Møhl, U. — Universitetets zoologiske museum 301.
- Møller, Søren — Borrehuset 432ff.
- Nedahl, Ludvig — skrædermester, København 503.
- Neergaard — Lilliendal 151, 188, 191.
- Neergaard, C. — inspektør, Nationalmuseet 277.
- Neldeblad — auktionsdirektør 178, 186, 188, 191.
- Neue, G. W. — premierløjtnant 511, 514, 515.
- Nicolajsen, Anders — vejmand, Bjeverskov 480.
- Nicalojnsen, Peder — fæstebonde, Bjeverskov 480.
- Nielsen, Anders — grosserer, København 175, 186.
- Nielsen, A. Strange — skoleinspektør, Toksværd 102, 231, 237, 355, 463, 519.
- Nielsen, Christen — gmd., Everdrup 526.
- Nielsen, Eyler — forpagter, Hulemose mølle 123f.
- Nielsen, F. — præst, Vejlø 253.
- Nielsen, H. Juul — landinspektør, Næstved 107.
- Nielsen, Hans — husmand, Kallehaveskov 189, 191.
- Nielsen, Helge — forfatter 542.
- Nielsen, Jens — møller, Hulemose 115ff.
- Nielsen, Jens — parcellist, Ørslev Stensved 226.
- Nielsen, Jørgen — gmd., Dysted 523.
- Nielsen, Jørgen — møllersvand, Hulemose 130.
- Nielsen, Lars — Haarlev mølle 130.
- Nielsen, Marius — gmd., Dysted 524.
- Nielsen, Niels — gmd., Slimminge 495.
- Nielsen, Niels — parcellist, Rødstofte 226.
- Nielsen, Ole — gmd., Rødstofte 189, 191.
- Nielsen, Peder — gmd., Bjeverskov 487.
- Nielsen, Peder — møller, Nr. Mern 116.
- Nielsen, Poul — Karlshøj 55, 59.
- Nielss, Mortin — møller, Hulemose 115.
- Obel, Hans Henrik — farver-svend, Vintre mølle 195.
- Obel, Jørgen Christian — Hulemose 192, 195.
- Obel, Jørgen Thorsen — cand. jur., Bisserup 180, 183fff.
- Obel, Peder Thorsen — Hulemose 192, 195.
- Obel, Thor — vildthandler, København 183.
- Obel, Thor Christian — farver, Næstved 195, 197ff.
- Obel, Vilhelm — bestyrer, Hulemose 194f, 197.
- Odderskov, Ø. — overlærer, Værløse 107.
- Oksen — provst, Herfølge 69.
- Oldsatter, Anne Kirstine — Barup 37.
- Oldsatter, Anne (Ane) Marie — Elverhøjgård 38, 43.
- Oldsatter, Karen — Barup 36.
- Oldsatter, Maren, Hulemose 193.
- Olsen, Christen — fæster, Stensvedhus 156.
- Olsen, Christoffer — gmd., Lund 67.
- Olsen, J. — skrædder, musiker, Bakkebølle 251.
- Olsen, Jens — gmd., Elverhøjgård 23, 33, 37fff, 49, 51ff.
- Olsen, Jens — sognefoged, Slimminge 495, 499.
- Olsen, Kr. — adjunkt, Næstved 85, 542.
- Olsen, Rasmus — forpagter, Lillenæstved 141.
- Olufsen, Christian — møllersvend, Hulemose 129.
- Olufsen, Jens — ridder, Tysstofte 330.
- Oppelstrup, Niels Hansen — reforme-bombardeer, København 506.

- Oxe, Herman — Corporal, Jungshoved 385.
- Palén, skibsreder — Karlskrona, Hulemose 223f.
- Palmsten, Peter — skipper 434.
- Parsberg — greve, Jungshoved 382, 420, 422.
- Pedersdatter, Karen g. m. fæstebonde N. Jacobsen, Bjeverskov 480.
- Pedersen — forpagter, færgegården, Koster 455.
- Pedersen, Christian — sognefoged, Lundsgårde 498.
- Pedersen, Hans — gmd., Nygård, Sparresholm 522.
- Pedersen, Hans — søn af fæster Peder Jørgensen, Barup 39.
- Pedersen, Jens — Flæbækshuset 159, 189, 191.
- Pedersen, Jens — friskolelærer, Barup 54.
- Pedersen, Mads — gmd., St. Salby 490.
- Pedersen, Niels — husmand, Kulsøen 197.
- Pedersen, Peder — gmd., Bjeverskov 488.
- Pedersen, R. P. — Munksgård 226.
- Pedersen, Tom Daugaard — skoleelev, Lundby 253.
- Petersen, A. J. — urtekræmmer, København 497.
- Petersen, Anders — lærer, Valløby 477fff.
- Petersen, Bent Fugl — dyrlæge, Lov 253.
- Petersen, Hans — mægler 514.
- Petersen, Hans — Skovbygård (Engelholm) 136, 158.
- Petersen, J. Ingemann — amtskolekonsulent, Glumsø 107, 236.
- Petersen, Michael — grosserer København 108.
- Petersen, P. S. — gartner, Køng 252.
- Petersen, Peter — færgemand, Koster 448.
- Pincerna, Olavus — se Ebbesen, Olov, Bavelse 329.
- Pio, Fred. Chr. — boghandler, København 510.
- Pio, Valdemar — boghandler, København 510.
- Platou — præst, Øster Egeborg 146, 147.
- Plessen — general, amtmand, Møen 448.
- Pontoppidan, Børge — præst, Damsholte 437.
- Pontoppidan, Dines Børgesen — præst 437.
- Pontoppidan, H. P. — præst, Smerup 69.
- Pors, Aage, lektor, Næstved 85.
- Poulsen, Jens — hjulmand, stampemøllen 125.
- Paulsen, Svend — gøngehøvding 10, 379fff.
- Poulsen, Vilhelm — seminarist, Jonstrup 518.
- Prehn — forvalter, Nyraad 139f 146, 148.
- Prehn — kaptajn, færgegården, Grønsund 429, 445.
- Quistgaard — legationsraad 156.
- Raben — Beldringe 136.
- Rasmusdatter, Bodil — Kidehave 135.
- Rasmussen, Georg — parcellist, Bakkebølle 226.
- Rasmussen, H. — fhv. politimester 423.
- Rasmussen, H. P. — smed, Everdrup 537.
- Rasmussen, Hans — 2. lærer, Bregninge, Falster 512f.
- Rasmussen, J. P., forfatter 542.
- Rasmussen, Jens — Olstrup 10.
- Rasmussen, Jens — parcellist, Kulsbjerg 226.
- Rasmussen, Laurs — Hjortholmslund 135.
- Rasmussen, Oline — enkefrue, Vordingborg 111.
- Rasmussen, Rasmus — gmd., Bakkebølle 226.
- Rasmussen, Svend Dyhre — Hammersmølle 297.
- Rauberg, A. A. — kaptajn, Hjortholm 178f.
- Ravert, O. J. — „Beretning om industriens tilstand“ 171.
- Ravn, Christen — købmand, Svendborg 201, 205, 208.
- Ravn, Jørgen Henrik — købmand, Svendborg 199fff.

- Rehling-Quistgaard, von H. H. hofjægermester, Hulemose 227.
- Rehling-Quistgaard, v. P. Chr. — fideikommissbesidder 113.
- Reinau — provst, Glumsø 351.
- Repholtz, G. M. P. — „Beskrivelse over baroniet Stampenborg“ 379.
- Resen, Peder Hansen — „Atlas Danicus“ 459.
- Riecks, Joachim, Christian — amtsforvalter, Vordingb. 137.
- Rodich, E. R. — forpagter, Rådegård 526.
- Roos — præst, Lellinge 489, 490.
- Rosenstand — byfoged, Vordingborg 189.
- Rothe — Ahlgade 43, Vordingborg 158.
- Ryberg — conferenceraad, Øbjerggård 136, 142f, 150, 170f, 171, 175, 186.
- Rønne, Karl — frimenighedspræst 63, 68f.
- Rønnekamp — forpagter, Juelinge 52.
- Rørbye — overkrigskommisær 179.
- Saxild — møller, Lellinge 489.
- Schack — greve, Giesegård 488, 512.
- Schade, Jacob — mølleforpagter, Ravne mølle 154.
- Schade, Jacob — mølleforpagter, Nr. Alslev 154.
- Schade, Johan Peter — møller, Hulemose mølle 141, 142fff.
- Schade, Peter Andreas — møller, Store mølle 154.
- Schau, Ernst Fr. — major, København 506.
- Scheiber, kaptajn, Københ. 506.
- Schiøler, Albert — gdr., Toksværd 107.
- Schiønning — procurator, Vordingborg 140.
- Schlottfeldt — læge, Everdrup 533.
- Schmidt, John — civilingeniør, Lov 253.
- Schmidt — krigsråd, København 510.
- Schmock — murermester, København 497.
- Schrøder, Diderich — bager, Vordingborg 158.
- Schultz — kommandersergent, København 516.
- Schumacher, Frederik v. — oberst, København 508.
- Schydzt — Rosenfeldt 150.
- Schytté — amtsforvalter 188, 191.
- Selby, Charles — baron, Bækkeskov 529.
- Selchau, H. — fru, Birkerød 108.
- Sidenius — provst, Falster 435, 436.
- Sivertsen, Sivert — præst, Grettrup 520.
- Skovgaard, P. C. — landskabsmaler, Hammershusgård 82.
- Sletting — drejermester, København 512.
- Smith, C. N. — kapellan, Everdrup 536.
- Smith, J. Troels — overinspektør, Nationalmuseet 289, 302.
- Smith, Kirsten Kathrine — g. m. pastor Wedel, Everdrup 517.
- Soelberg, Jens Hansen — Vordingborg 158.
- Soldin — boghandler, København 538.
- Sommer, P. A. — kaffeskænker, København 509.
- Spléth, Fr. — kapellan, Everdrup 536.
- Spærck — assessor, Vordingborg 140.
- Stage, Rasmus A., Hulemose 219.
- Stehkämper, Hugo — archivrat, Köln 84.
- Stemann — minister, forstander, Herlufsholm 353.
- Sterch, Henrich — Vestergade, Køge 481.
- Stevns, Niels Larsen — kunstmaler 38.
- Suhr — professor, Vordingborg 343, 346.
- Sunesen, Jacob — Sveriges primas 17.
- Svane, H. — regimentsskriver, Beldringe 127
- Svarre, Søren — redaktør, Østsjællands Folkeblad 54f, 57.

- Syv, Peder — præst, sprogforsker, Hellested 20, 459.
- Sørensen, Christen — gmd. Bjeverskov 488.
- Sørensen, Christen — møller, Hulemose 118f.
- Sørensen, Christian — redaktør 511.
- Sørensen, Johan Kousgård — „Fru Ingefred af Bavelse“ 329.
- Sørensen, Peder — Arnøje 51, 66.
- Taarsted, Jens — smedemester, Ladby 108.
- Tengnagel, Fabritius — kunstmaler 111.
- Thaning, A. — præst, Vollerslev 490.
- Thaning, Therkel — provst 54f.
- Thomsen, Andreas Henrich — kornhandler, København 198fff.
- Thomsen, Thomas Peter — gmd., Frøslev 77.
- Thorsen, Jens — agent, Hulemose 225f.
- Thott — greve, Gavnbø 144.
- Thourup — borgmester 139f.
- Thye, Georg Eigel Ingwersen — hjælpelærer, Bjeverskov 486, 496.
- Tidemand — provst, seminarieforstander, Jonstrup 518.
- Tidemand-Dal — fru, Næstved 108.
- Tillisch — godsejer, Rosenfeldt 107.
- Tillisch, G. — amtmand, Næstved 349.
- Torp, Anne Cathrine — Svendborg 201.
- Trentemøller, R. L. R. — mølleforpagter, Hulemose 220.
- Unsgaard, Iver — landinspektør, København 525.
- Valdemar Atterdag — konge 406.
- Vedel, Anders Sørensen — historiker 519.
- Villumsen, Lars — gmd., Bjeverskov 495.
- Vøelker — Øbjerggård 150.
- Wahl, A. Th. — kapellan, Everdrup 535.
- Walther, J. — koservator, Lundby 252, 277.
- Wassard — grosserer, Marienlyst 170, 189, 191.
- Wasmann, C. — cand. mag., Sorø 85.
- Weber, Hans — Vordingborg 194.
- Wechselmann, S. — amtmand, Præstø amt 109.
- Wedel, L. M. — præst, Everdrup 519.
- Wedel, Otto — kapellan, Everdrup 535.
- Wedelfeldt — general, København 511.
- Wehmeyer, P. — afdelingsleder, Kalvehave 253, 296.
- Weinrich, Jochum — Hulemose 134.
- Wendt, J. C. — læge, Vartov hospital 532.
- Wenneche — papirmester, Hulemose 187.
- Westerby, Erik — politifuldmægtig 263.
- Wimmer, Christian Frederik — gmd., Bakkebølle 141.
- Wimmer, Jacob — møller, tømrer, Nyraad 141.
- Wimmer, Jacob — teglmester, Florkeskoven 133, 136ff.
- With, Daniel — lærredshandler, Kjøge 486.
- Worsaae, T. — dommer, Vordingborg 107, 111.
- Wrisberg, Antoinette Philippine, g. m. kapt. Lind 165, 174.
- Wrisberg, Friedrich — købmand, Guineakyste 161, 167.
- Zeuthen, Fr. — præst, Everdrup 540.
- Øland — trompeter, København 511.
- Ømann, Olivia — g. m. lærer Anders Petersen, Valløby 516.
- Ørsted, H. C. — fysiker 538.
- Østrup — bogholder, Oringe 207.

STEDNAVNEREGISTER

- f = følgende side.
 ff = følgende sider.
 fff = hel artikel om emnet.
- Abildhøjgård 14, 54.
 Afrika 159, 167, 309.
 Agersø 291.
 Agnø 135.
 Ahlgade 43, Vordingborg 158.
 Ahlgade 46, Vordingborg 158.
 Ahlgade 76, Vordingborg 158.
 Ahrensburg 288.
 Aier Tawar, Tandjong Poera 76.
 Alberta 73.
 Allerslev 248, 319f, 384.
 Allerød 263.
 Alslev 15, 38, 52, 80, 183.
 Alta i Alberta 73.
 Altona 531.
 Amager 155.
 Amalienborg 67.
 Amerika 202.
 Antvorskov 130, 331f.
 Apostelhuset, Næstved 357.
 Appenæs 252f, 291, 294, 298.
 Argentina 57, 73, 224.
 Arnøje 32, 51, 66, 70.
 Asiatisk Kompagni 159.
 Asien 309.
 Askov 77, 526.
 Assendrup 358.
 Aunø 161f, 258, 297.
 Axeltorv, Næstved 108.
 Baarse herred 113, 115, 125, 247,
 250, 284, 313f, 319f, 323.
 Babylon 390, 395.
 Baeløse 331.
 Bagløbet, Hulemose 114.
 Bakkebølle 114ff, 122, 124, 139,
 141, 155, 189ff, 218, 226, 265.
 Balkan 309.
 Banløse 331.
 Barnerup 16.
 Barntorp 16.
 Barup 6, 14ff, 32ff, 47, 53, 58,
 63f, 72.
 Barup brugsforening 78.
 Barup friskole 54.
 Bauløsa 332.
 Bavelse 257, 297, 329fff, 356ff.
 Beldringe 127, 136, 248, 314, 320.
 Berritsgård 361.
 Bethlehem Lutheran church 74.
 Billesborg 358.
 Billingen 268f.
 Birkerød 108, 224.
 Bisserup 180, 182.
 Bjarnestorp 16.
 Bjernede 330.
 Bjerring 460.
 Bjeverskov 480ff.
 Bjæverskov herred 247.
 Bjørnholm 305.
 Blandebjerg 317.
 Blangslev 248.
 Blæsbjerg mølle 141, 154.
 Boesdal 103.
 Bogø 247, 429ff.
 Bohuslän 272.
 Bonderup 263.
 Borgsted 431.
 Borneo 75.
 Bornholm 269.
 Borrehuset på Falster 432ff.
 Brabrand 305.
 Brandelev 248.
 Bregentved 18, 22, 28, 33, 35,
 43, 52, 232.
 Bregninge ved Stubbekøbing
 512f.
 Broby 134.
 Brogade 1, Næstved 108.
 Broksø 279ff, 358.
 Bromme 263ff.
 Brorstrup 81.
 Broskov 107.
 Brunsvig 383.
 Brügge 87.
 Brøderup 399.
 Buitenzorg 75.
 Bundsø 317.
 Bækkeskov 358, 528, 530, 540.
 Bøgesø 284, 287f, 314, 524, 537.
 Bølling sø 270.
 Bønnes mark 18.
 Canada 57, 72f, 75.
 Charlottenlund 167, 516.
 Christiansborg 138, 450.
 Christiansborg på Guineakysten
 161, 174.
 Christianshavn 159, 161f, 167,
 508.
 Christiansted 161.
 Colonia Clandia Ara Agrippi-
 nensis 87.
 Dalby 103.
 Dalum kolonien 73 .
 Damgård, Rønnede 75.
 Damsholte 437, 519.

Damsholthuset 135.
 Danmark 71ff, 102, 136, 160f,
 221, 232, 245, 251, 265, 269,
 271f, 276, 291, 293, 309f, 329,
 423, 531.
 Dansk Folkemuseum 299 .
 Degneholmen 296.
 Delmenhorst 136 .
 Ditmarsken 136.
 Divendal 19.
 Dogger Banke 269.
 Donau 309f.
 Duvensee i Holsten 271, 281.
 Dybbøl 506.
 Dybsø fjord 250, 257, 266, 297,
 323, 358.
 Dyndet ved Humleore 486.
 Dyrholmen ved Randers 292f,
 297, 301, 305f.
 Dyrlev 248, 314.
 Dysseldorf 125.
 Dysted 343, 522ff.
 Egedesgård i Gevnø 40, 70.
 Eiby ved Køge 54, 502.
 Ellebankehuset 155.
 Ellehill 72.
 Ellehøj 18.
 Elmeallé 45, Vordingborg 111.
 Elverhøj 5, 17, 19ff, 27, 33, 54,
 78, 80.
 Elverhøjgården 6, 15, 27, 32, 34,
 36f, 40, 52, 56, 65, 72, 74, 77.
 Elverhøjsmanden 41.
 Engdraget 65, Valby 83.
 Engelholm 136, 343, 358.
 Engkrogen i Stenmagle sogn 263
 England 160, 162, 202, 281.
 Enø 259, 295, 297.
 Eskildstrup på Falster 73.
 Espeholm 174.
 Esrum 221, 331ff.
 Even ved Præstø 258, 295, 400.
 Everdrup 284, 320, 519, 524ff,
 530, 533ff.
 Fakse 42, 68, 103, 134, 236, 239,
 247, 256ff.
 Fakse herred 74, 273.
 Fakse strand 43.
 Faksinge 248.
 Falkerslev 154, 513.
 Falkonerallé 88, København 518.
 Falster 73, 82, 116, 129, 141,
 424ff.
 Fandens vænge 143, 155, 198,
 222.
 Fanefjord 431, 538.
 Farvergade 8, Næstved 238f.
 Farvergade 121, København 510.
 Farvergade—Bredstræde, Næst-
 ved 361.
 Farvergården, København 502.
 Farø 247.
 Faurbogård 55.
 Faxø kalkbrud 138.
 Fensmark 277f, 283, 464.
 Fiskerhuset på Ydernæs 295,
 301f, 323.
 Fjellenstrup ved Gilleleje 299.
 Fladset 291.
 Flakkebjerg herred 321, 330ff.
 Flensborg 506.
 Flores 75.
 Florkeskoven 133.
 Flæbækshuset 159, 189.
 Flæskholm 253, 265f, 279.
 Fogedbygård 238.
 Frankrig 202.
 Fredensvej 5, Vordingborg 111.
 Frederiksberg 161.
 Frederiksberg slot 154, 158, 185.
 Frederiksberg 468, 506.
 Frederiksborggade, København
 514.
 Frederikskirken i København 72.
 Frederiksminde 107.
 Frilandsmuseet i Lyngby 239.
 Frøslev 32, 39, 54, 72, 77, 103.
 Frøslev andelsmejeri 57, 72, 77.
 Furesøen 219.
 Fyn 205, 246, 460, 504.
 Gaabense 513f.
 Gadstrup 81.
 Gammelby 32.
 Gammelbæk 144.
 Gammeldam 144, 156.
 Gammel Lellingegård 358.
 Gammel Øbjerggård 356.
 Gammeltorv 510.
 Ganløse 330ff.
 Gaunø 74, 144, 232, 258, 291,
 321, 341, 358, 361.
 Gent 87.
 Gentoftø sogn 161.
 Gerfredgård 295.
 Gevnø 38.
 Giesegård 480, 288, 512.
 Giessing 536.
 Gilleleje 299.
 Gimlinge 227.
 Gisselfeld 104, 385, 527.

Gjorslev 358.
 Glumsø 107, 351, 357.
 Gothersgade 23 ,København 503.
 Gretterup 520, 529.
 Grevensvænge 358.
 Grevinge i Odsherred 68, 83.
 Grimstrup 464.
 Grumløse 117, 126, 248, 250.
 Græsbjerg 122.
 Grøndalsgården ved Birkerød 224.
 Grønhøjgård, Vester Egesborg 251.
 Grønland 308 .
 Grønsund 423fff.
 Gudsø vig 305.
 Gudumkloster ved Lemvig 519.
 Guinea 160f.
 Gummersmark 491.
 Gunderslevholm 232.
 Gødstrup mose 297.
 Gøgsmose, Kongsted sogn 273.
 Gåsekrogs mark 18.
 Gåsetorvet, Vordingborg 111.
 Gåsetårnet 111.
 Haag 75.
 Haarlev 12, 14, 126, 129f.
 Halland 391, 421.
 Halmtorvet, København 167.
 Hamburg 262, 388.
 Hammer 103, 273, 314ff.
 Hammer herred 247, 250.
 Hammershus i Store Tostrup sogn 82.
 Hammersmølle 297.
 Haraldsborg ved Roskilde 223.
 Haregab ved Esrum 221.
 Harpelev, Olstrup sogn 239.
 Haslev 80, 524.
 Hauge mølle 115.
 Haverslev 536.
 Hellerup 161, 173.
 Hellested 14ff, 77, 80, 459 f.
 Hellevads mølle 115.
 Helsingør 126, 338.
 Herfølge 24, 69, 103.
 Herlufsholm 94, 314, 336, 345, 348, 351ff.
 Herning 536.
 Herthadalen 468.
 Harzogstrasse, Köln 88, 94ff.
 Hesseløen 167.
 Hestehave mark 18.
 Hjortespringhuset, Hulemose 134
 Hjortholm 114, 119, 130, 135, 155, 169, 175, 178f, 182.
 Holbæk 82, 134, 299.
 Holbækgården i Jylland 227.
 Holland 57, 75, 310, 396.
 Holckenhavn 236.
 Hollandsk Indien 75.
 Hollandsk Ostindien 76.
 Hollerup ved Langå 262.
 Holløse 234.
 Holmegård 105, 233, 358, 528.
 Holmegård IV (boplads) 280.
 Holmegårds mose 248, 257, 277ff
 Holmen i København 434, 498.
 Holme Olstrup 284, 320, 468.
 Holsted 248, 464.
 Holsteinborg 180, 183.
 Holsten 11, 136, 183, 265, 274, 382.
 Holteholmen 114, 125.
 Horbelev 513.
 Hove 460.
 Hovgård, Frøslev 77.
 Hovmarksgården i Tågerup 83.
 Hroneklint 382, 386.
 Hulemose vandmølle 113fff.
 Humleore 486, 495.
 Hummergade 242, København 498.
 Hundshale 333 .
 Hylleholt 69, 81, 83.
 Hylleholt Kost- og Realskole 81.
 Højjagergård ved Slangstrup 221.
 Højby ved Roskilde 486.
 Højsmark 18.
 Højstrup 358.
 Hølen ved Nyord 257.
 Høvdingsgård 136, 358.
 Høve 330, 343.
 Hårbølle 429, 432, 439ff.
 Hårlev 236, 468.
 Kaaregården 120.
 Kagstrup 357.
 Kalby 109.
 Kallehavebanen 113f, 214, 217, 232.
 Kalmar 224.
 Kalvehave 103, 111, 124f, 136, 154, 187, 189, 191, 219, 226, 253, 265, 296, 319f, 323, 445, 448, 452ff.
 Kalvekuskekuset 28.
 Kamphøffners bagerigård på Frederiksberg 161.
 Kappellevgård 503.
 Karise 10ff, 25, 32, 51, 60, 236.

Karise højskole 54f.
 Karise kirke 14, 27, 38.
 Karisegård 37.
 Karlsgab 291ff, 303, 305.
 Karlshøj 55, 59.
 Karlskrona 223.
 Karrebæk 238, 292ff, 321.
 Karrebæksminde 234, 295, 356.
 Kastager 225.
 Kastellet 167.
 Kastrup 135, 162, 216, 320.
 Kattégat 269, 291, 322.
 Kidehave 117, 135.
 Kildehaugemark 122.
 Kimmerslev 500.
 Kina 75, 159.
 Kirke-Skjensved 496.
 Kirkestræde i Vordingborg 126.
 Kjulerup 491, 498.
 Klintebakke 317.
 Klintholm 358.
 Klosterlund i Midtsjælland
 270ff, 281.
 Knudsby ved Vordingborg 265.
 Knudshoved 107, 257f, 265, 291,
 295, 319, 322.
 Knudskovgård 107, 265.
 Kobberbakken i Næstved 321.
 Kohaven 143, 305.
 Kolding 92.
 Kollekolle 219.
 Koloniministeriet i Haag 75.
 Kompagnihuset i Næstved 357.
 Kongelige Theater 25.
 Kongsdal 134.
 Kongemosen 288f.
 Kongsted 297, 466, 536.
 Korsør 105, 194, 291, 351, 358.
 Koster 423, 435, 438ff.
 Kostræde 258.
 Krarup sogn, Midtfyn 460.
 Krog-bek 459ff.
 Kronborg 481.
 Krømlinge 248 .
 Kulagergård, Karise 50.
 Kullekærsmarken, Hulemose 130.
 Kullen 269.
 Kulleskærsmarken, Vordingb. 158f
 Kulsbjerg 114, 226, 257.
 Kulsøen, Hulemose 114, 118,
 127, 140ff, 175ff, 196, 205, 212,
 215, 220, 225f, 314f.
 Kurdistan 309.
 Kærstrup på Tåsinge 333f.
 København 14, 21, 29, 34, 55, 63,
 66, 70, 72f, 75, 81, 83, 92, 108,
 125f, 130, 133f, 138, 160, 162,
 171, 173ff, 178, 183, 186, 196,
 198, 201, 223, 225, 238, 332,
 338, 381, 394f, 430, 432f, 450,
 452, 480, 484, 486f, 489, 494,
 497, 499ff, 507f, 510, 513f, 525,
 531, 538.
 Københavns Arsenal 508.
 Københavns Tøjhus 507.
 Københavns Universitet 82.
 Køge 24, 29f, 43, 53f, 60, 66,
 236, 481f, 486, 500, 512, 518.
 Køge bugt 35, 110, 256.
 Kølebæk mølle 115.
 Köln 84ff.
 Køng 114, 135ff.
 Ladby 108, 464.
 Lammehøjsmark 18f.
 Landlyst ved Vordingborg 209.
 Langebæk 113, 124f, 319.
 Langeland 287, 306.
 Langelands Museum 252.
 Langet 111.
 Langø 296.
 Langå 262.
 Larsbjørnstræde, København
 512, 515.
 Lauenborg 183.
 Lavendelstræde, København 167.
 Leerstrup 466.
 Lejerstofte 32.
 Lekkende 136, 219, 248, 358.
 Lellinge 489.
 Lemvig 460, 519.
 Leskov 494.
 Letten 431.
 Lidemark 481, 495, 514.
 Liliendal 136, 150f, 358.
 Lillebrænde 141.
 Lillehedinge 66, 103.
 Lillelinde gårde 11.
 Lille Kongensgade 67, Køben-
 havn 509.
 Lille mark, Barup 18.
 Lille Næstved 107, 464.
 Lille Skjensved 502.
 Lille Tårøje 81.
 Limfjorden 294.
 Lindersvold 53, 358.
 Lindevang 14, 30, 32, 34, 52,
 55f.
 Lindholm 305, 332, 451.
 Lindslust 161, 173.
 Lindø 317, 322.

Liselund 111, 358.
 Littorinahavet 290.
 Lolland 361.
 Lolland-Falster 78, 135, 382.
 London 87.
 Lorentzensgade 9c, København 174.
 Losholt i Skåne 274.
 Lou 144, 239, 253, 257, 273.
 Lund 67.
 Lundby 103, 136, 241, 247, 252ff, 320, 361, 379.
 Lundby I og II (bopladsen) 283.
 Lundbygård 136, 252, 277, 287, 358.
 Lunde 536.
 Lundsgårde 498f.
 Lungshave 259.
 Lyderslev 40, 103, 490 .
 Lykkeholms Allé 16—16A, København 83.
 Lyngby 125, 167, 239, 466.
 Lyngge herred 331.
 Lystrupgård 174, 358.
 Lyø 299.
 Lækende 119.
 Madelunds eng 258.
 Magleby Long 299f.
 Maglehøj 460.
 Mallings kløft, Stensbygård 113.
 Marienberg 161f.
 Marienborg 358, 432.
 Marienlyst 170, 189, 238.
 Masnedsund 428, 431, 452ff.
 Masnedø 384.
 Masnedøværket 78.
 Mejlgård 305.
 Mellemeuropa, 310, 323.
 Mern 103, 314, 319f, 465, 519.
 Middelhavet 309.
 Midtfyn 460.
 Midtsjælland 82, 297, 319, 358.
 Militærhospitalet Buitenzorg på Java 75.
 Moesby 513.
 Mogenstrup 115, 239, 257, 314, 320, 357.
 Mongoliet 311.
 Monstrup 398, 400.
 Muldbjerg i Åmosen 300.
 Mullerup mose 277.
 Munkebjergby 219.
 Munksgård 143, 154, 198, 205, 222, 226.
 Møllebækken 114.
 Møllekrogen ved Gavnbø 297.
 Møn 247, 269, 356, 413, 423fff.
 Møntergade 53, København 509.
 Mørdrup 332.
 Nakskov 225 .
 Nationalbanken 175, 508.
 Nationalmuseet 24, 70, 104f, 108, 231, 239, 250f, 253, 263, 265, 273, 277f, 295, 302, 313f, 318, 358, 466.
 Neder Vindinge 248.
 Nederste Tadre Mølle 468.
 Nestveth (Næstved) 98.
 Nidløse 299.
 Nissehøj ved Næstved 253.
 Nordfeld 358.
 Nordhøj andelsmejeri 67, 83.
 Nordsjælland 294, 333.
 Nordstevns 358.
 Nordsø 288f.
 Nordtyskland 263, 272.
 Nordvestsjælland 247, 263, 277.
 Norge 136, 202, 268, 272, 310.
 Ny-Artillerikaserne, Købh. 502.
 Nyby 15, 72.
 Nygård i Dysted 522, 524.
 Nygårdsmølle 126, 128, 161f.
 Ny Holsted 109.
 Nyhus 431.
 Nykøbing F. 129, 433.
 Nykøbing slot 126.
 Nylandsmosen 258.
 Nyord 247, 296, 441 .
 Nyraad 114, 120, 122, 124, 126, 139ff, 162 170, 197f, 209, 213, 215, 221, 226.
 Nyskær mose 279, 282.
 Nysø 232, 358.
 Næsbyholm 358.
 Næsgård 445.
 Næstelsø 248, 320.
 Næstved 84fff, 106ff, 141, 174ff, 180, 234ff, 247ff, 294, 318ff, 349ff, 465, 468, 534, 538.
 Næstved by- og egnhistoriske arkiv 370, 70.
 Næstved havn 233f.
 Nætra by 224.
 Nørager 536.
 Nørre Alslev 129f, 154.
 Nørre Lyngby 265f, 271.
 Nørre Mern mølle 116f.
 Nørreport 508.
 Nørreskov ved Lidemark 481.
 Nørre Tvede 524.

Nørre Vænge i Kallehave sogn 223.
 Nåby 464.
 Odense 336, 338, 519, 538.
 Odsherred 68.
 Oldenburg 136, 183 .
 Oldtidsveje nved Broskov 107.
 Olstrup 10ff, 72, 109, 239, 284, 361.
 Oreby 330.
 Oremandsgård 358, 378, 386, 420, 455.
 Oringe 217, 265, 296.
 Oringe sindsygehospital 206.
 Ormslev 194.
 Orup 194.
 Orup 49, 74.
 Orø 82.
 Oure teglværk 430.
 Overdrevsmark, Barup 18.
 Overvindinge 212, 216, 248, 322.
 Padeborg 105.
 Palæstina 309.
 Paris 87 .
 Peberrenden, Roskilde fjord 236.
 Pebringe 27.
 Pederstrup 361.
 Petersgård 136, 151, 177, 180, 218, 358.
 Petersværft 296.
 Petri kirke, København 160.
 Poera 76.
 Polen 272.
 Porsmosen 252, 278, 283, 288, 315.
 Pramskoven, Herfølge 66.
 Prospect Hill 161.
 Præstø 107, 148, 154, 250, 257ff, 296, 311, 320, 336, 343, 358, 465, 538.
 Præstø amt 5, 102ff, 111, 157, 187, 208, 231ff, 240, 247, 355, 357ff, 429, 445f, 465, 537.
 Randers 460.
 Ravmose 259.
 Ravne mølle ved Præstø 154.
 Ravnkilde 536.
 Ravnsbjerg 524.
 Ravnstrup 358.
 Regerup mølle 357.
 Rejnstrup 464.
 Rekinde 384.
 Rendsborg 509.
 Renge 36, 141, 223.
 Rettestrup 115, 259.
 Reventlowsparken 361.
 Rind 536.
 Ring 248.
 Ringsted 115, 125, 331, 482, 501.
 Risby 257.
 Rislev 464.
 Roholte 74, 237.
 Rosenborg Have 511.
 Rosendal 358.
 Rosenfeldt 107, 135, 150, 161f, 173, 178, 232, 358.
 Roskilde 18, 82, 92, 195, 223, 332, 385, 468, 487.
 Roskilde museum 110.
 Rude 321.
 Rusland 202, 223f.
 Ry højskole i Jylland 83.
 Rødby 531.
 Rødevejrmøllekro 486.
 Rødkilde Højskole 232.
 Rødstofte 189, 226.
 Røgen 536.
 Rønnebæk 108, 253, 266, 320.
 Rønnebæksholm 103, 252, 358, 528.
 Rønnede 239, 513.
 Rønnede Damgård 74.
 Rørdal ved Ålborg 381.
 Røttinge 248.
 Rådegård 526.
 Råsted 460.
 Sageby mølle 115.
 Saksøbing 443.
 Salling 520.
 Salt Lake City U.S.A. 102.
 Saltø å 321.
 Sandbygård 358.
 Schildergasse, Köln 88, 94, 96f, 100.
 Sct. Clara Nonnekloster, Roskilde 18, 82.
 Sct. Croix 161, 486.
 Silkeborg 514.
 Sjælland 24, 88, 113, 115f, 136f, 152, 158, 263, 269, 276, 287, 318, 331, 356, 382f, 421, 453f, 457.
 Skagen 269, 387, 531.
 Skagerak 268.
 Skaverup 258.
 Skelby 234, 357.
 Skelskør 194, 299 .
 Skibinge 107, 313, 320, 323.
 Skindergade 24, København 510.
 Skovbygård 136.

Skovbækgård i Orup 49, 74.
 Skovhuse 111.
 Skovkloster 94.
 Skovmølle 115.
 Skredegård 25.
 Skuderup 136.
 Skydevænget, Stege 468.
 Skåne 221, 263, 272, 274, 287,
 310, 383f.
 Slangerup 221.
 Slesvig 136, 183, 499.
 Slimminge 484, 492, 495f, 499,
 501.
 Smedemark, Barup 18.
 Smedemosen i Undløse sogn 263.
 Smerup 67ff, 72, 81, 83, 236,
 464.
 Smålandshavet 248, 291, 294,
 356.
 Snedkærgård 78f.
 Snertinge 136, 161f, 248.
 Snesere 103, 212, 237, 257, 284f,
 313, 320, 336, 342, 345, 351f,
 379, 382ff, 395ff.
 Snigård 108.
 Solrød strand 35, 502.
 Sommerlyst på Frederiksberg
 507.
 Sorø 85, 263, 329, 334.
 Sorø Akademi 199f, 210.
 Sorø amt 247.
 Sorø kloster 330.
 Spanager 489, 499, 502.
 Spanager Hovmark 488.
 Sparresholm 105, 358, 522, 524,
 528, 541.
 Spjellerup 25, 464.
 Spjellerup-Smerup 69, 83.
 Sporup 536.
 Spragelse 357.
 St. Colomba-sognet, Köln 89, 98,
 101.
 Star Carr 271ff, 284, 288.
 Stavedhus øst for Haraldsted sø
 83.
 Stavreby 380, 385, 536.
 Stege 154, 233, 424, 432, 438,
 441ff, 452ff, 468.
 Stenmagle 263.
 Stensby 124ff, 129f, 135, 265.
 Stensby birk 115, 119ff.
 Stensbygård 113.
 Stenstrup 266.
 Stensved 140f, 147, 164, 226.
 Stensvedhus 156.
 Stensved overdrev 132, 139.
 Stestrup 82.
 Stevns 5, 10, 12, 23ff, 55, 67, 78,
 103, 236, 247, 311.
 Stevns Frimenighedskirke 81, 83
 Stevns herred 16, 457f.
 Stevns højskole 68.
 Stevns klint 23, 25, 66.
 Stevns museum 38, 70.
 Stevnsåen 19, 24ff.
 Stigsnæs 291.
 Stoksbjerg 266, 283, 288.
 Storebælt 257, 291.
 Store Elmue 109.
 Store Heddinge 76, 141.
 Storelinde 40.
 Store Mølle i Stege 154.
 Store Salby 490.
 Store Tostrup sogn, Midtsjæl-
 land 82.
 Store Tårøje 67, 81, 236.
 Store Valby 317, 322.
 Stormarn 136, 183.
 Storstrømbroen 428.
 Strandegård nordøst for Præstø
 jord 311, 358.
 Strandgade 41, Christianshavn
 161.
 Strandmøllen 125.
 Stridsmølle, Bavelse sogn 331,
 357.
 Stubbekøbing 141, 424, 429f,
 512f.
 Stubbemøllen 125.
 Størtinge 248.
 Sumatra 75f.
 Suså 234, 248, 257, 279, 291,
 297, 356, 464.
 Svanholm 77.
 Svendborg 199ff.
 Svenstrup, Vejlø 321, 464.
 Sverige 17, 110, 202, 221, 268,
 386.
 Svinninge 248, 299.
 Svinø 241, 258f, 294, 319, 399,
 Sværdborg 112, 135, 141, 162,
 219, 252f, 259, 277ff, 283f,
 287, 295, 297, 320, 322ff.
 Sydsjælland 115, 162, 245, 247f,
 253f, 257, 259, 263, 269f, 272,
 277f, 287f, 294, 297, 306, 313,
 319ff, 358, 379.
 Sydstevns forsamlingshus 62.
 Sydstevns frimenighed 68.
 Sydsvrige 276.

Sydøstsjællands Elektricitets
   A/S 78.
 Södertu i Skåne 221.
 Søholm 358.
 Søpperup mose, Snesere sogn 313
 Sølvgades Kaserne 509.
 Sønderbygård 284.
 Sønderjylland 192.
 Sørbymagle 331f.
 Taastrup 12, 32, 40, 514.
 Tafel-Bay 173.
 Tandjong Poera 76.
 Tappernøje 202, 383.
 Tasmanien 173.
 Tawar 76.
 Teglstруп 385.
 Thise 520.
 Thisted 484.
 Thureby 52, 103f.
 Thy 486.
 Tim-Madam i Jylland 68.
 Timor 75.
 Tingerup Tykke 356.
 Tinghøjgård 259, 321.
 Tivoli 507.
 Toksværd 107, 315, 320, 361.
 Toldboden, København 508f.
 Torøje 55.
 Totterup 10, 13, 15, 27.
 Tranegårdsvej 20, Hellerup 173.
 Tranquebar 160.
 Trekroner 508.
 Trinitatis kirke 155.
 Trochu Valley, Alta i Alberta 73
 Troldbjerg 227, 306, 317.
 Try herred 331.
 Tryggevælde 10f, 22, 78, 80, 130,
   358, 460, 532.
 Tryggevælde len 10, 18, 24.
 Tryggevælde vandmølle 16.
 Trælløse 357.
 Tubæk 115, 126, 257, 297.
 Tuesbanke, Hulemose 153, 155ff,
   179.
 Tungepil, Smerup 72.
 Turebyholm 104, 358.
 Tybjerg herred 247f, 320, 329, 358
 Tybjerglille 239.
 Tyrkiet 309.
 Tyskland 73, 202, 223, 382.
 Tystofte 330.
 Tystrup 257, 297.
 Tyvelse 464.
 Tærø 296.
 Tørringeegnen 77.
 Tågerup 83.
 Tårnby 14, 103.
 Tårøjegård 49, 65, 67, 70, 81ff.
 Udby 112, 242f, 250, 319f, 385.
 Udby-Ørslev 112.
 Uggeløse 331ff.
 Ugledige 258.
 Ulfborg 460.
 Ulfshale 233.
 Ulfsund 428.
 Ulse 105.
 Ulstrup 357.
 Undløse 263.
 USA 75, 110.
 Vadehavet 299.
 Valby 16f, 83.
 Valbygård 18.
 Valdemarsslot 333f.
 Vallekilde højskole 55, 81.
 Vallø 103, 232, 236, 358, 489.
 Valløby 518.
 Vandkunsten 167.
 Vandløse i Stenmagle sogn 331.
 Vartov Hospital 532.
 Vejlø 253, 258f, 320f.
 Vemmetofte 33, 65, 67, 83, 236,
   358, 464.
 Venslev 332.
 Vestenbæk 355.
 Vestensborg, Falster 82.
 Vester Egesborg 251ff, 258, 266,
   320ff.
 Vesterport 508, 510.
 Vestervænge, Hulemose 118.
 Vestindien 159ff.
 Vestindiske-guinesiske Kompag-
   ni 161.
 Vestjylland 58, 247, 258, 262.
 Viborg 174, 274, 460.
 Viborggården, Herluftmagle 108
 Vig i Nordstjælland 273.
 Vignor 259.
 Vindsebækgård 53.
 Vinkel ved Viborg 274.
 Vintersbølle 114, 120, 124, 133,
   139ff, 319.
 Vintersbøllebækken 113.
 Volderslev 481, 488, 490.
 Vordingborg 14, 107, 111, 113ff,
   242, 247, 252, 257ff, 265, 294,
   314f, 319f, 341ff, 421, 452,
   455, 463, 466, 514, 532, 538.
 Vordingborg amt 540f.
 Vordingb. Færggård 161f, 513.
 Vordingborg kirkegård 173

Vordingborg Kullekær 126.	Øresund 256, 291, 322.
Vordingborg latinskole 126, 232.	Ørslev 111f, 127, 139, 161f, 226, 243, 319f.
Vordingborg Mølle 170, 174, 178.	Østdanmark 103.
Vordingborg slot 115, 117, 121, 123, 135, 208, 232.	Østen 76.
Vordingborg slotsruin 107.	Øster Egeseborg 112, 136, 146, 237, 320, 490.
Vor Frelser Kirke, Københ. 159.	Øster Flakkebjerg herred 247f.
Vridsløse 248, 464.	Østergade i København 183.
Vänern 268.	Øster Karleby 225.
Værløse 107.	Østersøen 248, 291, 386.
Værløse kalkbrud 138.	Østervænge, Hulemose 118.
Vättern 269.	Østpolen 310.
Weimar 100f.	Østsjælland 78, 236.
Wenneckehuset, Hulemose 187, 210, 218.	Øverup 464.
Wærnske institut, Frederiksberg 174.	Åbanken 19.
Ydernæs ved Næstved 293, 295, 301, 321, 323.	Åderup 103.
Ypern 87.	Åhus 92.
Ystad 212.	Ålborg 239, 468.
Ægypten 313.	Åmosen 263, 280, 288, 297, 300, 303.
Øbjerggård 114.	Århus 337.
	Åside 108.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Ved Elverhøjen (J. P. Ellehøj)	5
Næstved købstads ældste segl (Hugo Stehkämper)	84
Litteratur om Præstø amt 1961—62 (A. Strange Nielsen) ...	102
Historisk samfund for Præstø amt 1961—62	106
Præstø amts museer 1961—62	108
Hulemose (P. Chr. von Rehling-Quistgaard)	113
Litteratur om Præstø amt 1962—63 (A. Strange Nielsen)	231
Historisk samfund for Præstø amt 1962—63	235
Præstø amts museer 1962—63	238
Sydsjællands oldtidsbebyggelse (Axel Johansson)	245
Fru Ingefred af Bavelse (John Kousgård Sørensen)	329
Livet i to gamle skoler (Vilhelm Ingerslev)	336
Litteratur om Præstø amt 1963—64 (A. Strange Nielsen)	355
Historisk samfund for Præstø amt 1963—64	360
Præstø amts museer 1963—64	362
Næstved by- og egnshistoriske arkiv (A. Strange Nielsen).....	370
Svend Poulsen, bonde i Sjælland (Peder Ditlev Faber)	371
Spredte træk fra de mønske færgprivilegiens historie (H. Ras- mussen)	423
Den springende lerovn (August F. Schmidt)	459
Litteratur om Præstø amt 1964—65 (A. Strange Nielsen)	463
Historisk samfund for Præstø amt 1964—65	467
Næstved by- og egnshistoriske arkiv (A. Strange Nielsen)	476
Præstø amts museer 1964—65	469
Et kort omrids af mit levnedsløb (Anders Petersen	477
Oplysningspræsten og hans sogn, pastor L. M. Wedel i Eve- drup (A. Strange Nielsen)	519
Litteratur om Præstø amt 1965—66 (A. Strange Nielsen).....	543
Historisk samfund for Præstø amt	548
Præstø amts museer 1965—66	550
Navneregister	556
Stednavneregister	565

VEJMATERIALER

VEJBYGNING

N° 6.

²⁴²⁰
Fjerde Klasse
til Dokumenter eller Kjøbskypbrev
aarsregulering § 5 lit. 1.

1 Rigsdankdaler 72 Skilling.

Bes.^{et}. 1853. Malling

Forned Kongens Højeste
sine kongelige Mandkate Julets
und kongemagtes, Lyngals, og
og danske Hærens i Hæder
Højeste Julets kongedødel og
Kongens i Højeste, Højest

Oppe vittendigt, at den 1853 den 6 Maj, for
den danske Højeste Højeste, som Højeste
Højeste Højeste og Højeste, at Højeste
Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste
Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste
Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste
Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste
Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste
Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste
Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste
Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste
Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste

Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste
Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste
Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste
Højeste Højeste Højeste Højeste Højeste

Konung Højeste Højeste den 6 Maj 1853.

Højeste

J. L. Højeste	12 - 29/
Højeste Højeste	1 - 31/
Højeste Højeste	2 - ..
Højeste Højeste	1 - ..
<hr/>	
Højeste Højeste	16 - 29/
Højeste Højeste	1853 78/

Højeste Højeste

Kobmand Egedius Ferdinant Sander's Borgerbrev dateret 6. Maj 1853.
I Huset Ringstedgade 26 — hvor Sander aabnede sin Bod — har uafbrudt været drevet Handel med Korn og Foderstoffer — nu under Navnet

WILH. SMITH A/s

Deres bank . . .

Næstved Diskontobank

... banken i centrum

Hovedkontor: Axeltorv 4 - Tlf. 72 15 00

Søndre afdeling: Grønlandsvej - Tlf. 72 55 44

Nordre afdeling: Ringstedgade 157 - Tlf. 72 56 55

Østre afdeling: Hvedevænget 80 - Tlf. 72 58 40

Brændselolie

— så:

NÆSTVED KUL OG KOKS KOMPAGNI

Aktieselskab

TELEFON 72 14 20

Også denne bog

er trykt i

N. P. Christensens Bogtrykkeri

Riddergade 7 - 4700 Næstved

Telefon (03) 72 44 00

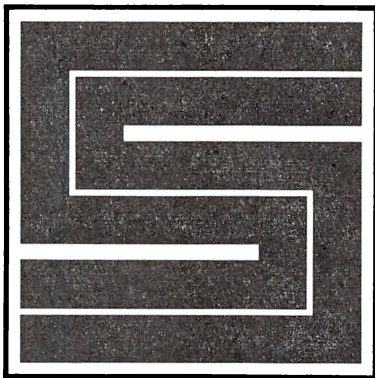
A/S SYDSJÆLLANDS JERN FORRETNING

»STÅLGÅRDEN« . NÆSTVED . TLF. *72 33 00 . GIRO 6514

12

Krone på krone
- sten på sten
Bliv byggesparer
i den moderne
sparekasse

**Sparekassen
Sjælland**

135 SPAREKASSEKONTORER PÅ SJÆLLAND

ÆLDRE ARGANGE

af samfundets årbøger kan købes hos samfundets kasserer for neden-
nævnte priser, for medlemmer dog med 25 procent rabat:

Årgang 1913	Kr. 15,00
— 1915—16 à	10,00
— 1919	10,00
— 1920	15,00
— 1924	20,00
— 1926	10,00
— 1927—28 à	6,00
— 1929	5,00
— 1930—31 à	4,00
— 1932—34 à	5,00
— 1935—36 à	4,00
— 1937	15,00
— 1938	20,00
— 1940—42 à	10,00
— 1943	15,00
— 1944	20,00
— 1945—46 à	6,00
— 1947	20,00
— 1948	15,00
— 1949	6,00
— 1950 se nedenfor	
— 1951	6,00
— 1952	10,00
— 1953	15,00
— 1954	10,00
— 1955—56 à	6,00
— 1957—58 à	10,00
— 1959	5,00
— 1960	8,00
— 1961	8,00
— 1962	8,00
— 1963	10,00
— 1964	10,00
— 1965	12,00

Johs. C. Jessen: Præstø Amts Skolehistorie indtil 1830
(samt lærernes biografi) = årgang 1950 ..... — 15,00

Et begrænset antal særtryk af fortegnelsen over artikler
i årbogen 1912—61 vil kunne købes af biblioteker for
kr. 4,00 pr. stk.

Alle priser er ekskl. porto.

Medlemmer af Historisk Samfund kan ved henvendelse til Dansk
historisk Fællesforening, Landsarkivet, Viborg, erhverve følgende
skrifter til favørpris (ekskl. porto og omkostninger):

E. Kroman: Skriftens Historie i Danmark fra Refor-
mationen til Nutiden (bogladepris 18,00) ..... Kr. 10,00

Helge Søgård: Litteraturvejledning for kulturhistoriske Provinsmuseer (bogladepris 8,50)	Kr.	5,00
Holger Hjelholt: Skriftprøver (bogladepris 8,50)	—	6,80
Nationalmuseet og den lokalhistoriske forskning	—	2,00
Register til Fortid og Nutid: bd. I—XVII.	—	2,00
Knud Prange: Heraldisk Nøgle til Nyt Dansk Adels- leksikon (bogladepris 27,00)	—	16,00
Dansk Navneskik	—	5,00
H. Hansen: Opbevaring og ordning af købstadsarkiver	—	2,00
S. Nygård: Anvisning til at drive historisk-topografiske studier	—	2,00
γ Bauer: Calender for årene indtil 2200 e. Kr. (fototek- nisk optryk) (bogladepris 20 og 23 kr.), 12,00, ind.	—	14,00
γ Håndbog for danske lokalhistorikere, red. af Johan Hvidtfeldt. Fototeknisk optryk (bogladepris kr. 90,00), favørpris	—	60,00
H. Worsøe: Grundbog i slægtshistorie, (bogladepris kr. 9,00, favørpris	—	5,00
Serien om de historiske hjælpemidler:		
Herluf Nielsen: Kronologi (bogladepris 11,50, indb. 15,00)	—	9,00
Knud Prange: Heraldik og Historie (bogladepris 11,50, indb. 15,00)	—	9,00
Povl Eller: Historisk ikonografi. (Bogladepris kr. 15,00) Favørpris, indb.	—	10,00
Georg Galster: Mønt. (Bogladepris kr. 18,00) Favør- vørpris, indb.	—	12,00
Ib Kejlbo: Historisk kartografi (bogladepris kr. 22,75), favørpris	—	15,75
* Iørn Piø: Folkeminder og traditionsforskning (boglade- pris kr. 22,75), favørpris	—	15,75
Kristian Hald: Stednavne og kulturhistorie (bogladepris kr. 22,75), favørpris	—	15,75
γ Poul Rasmussen: Mål og vægt (bogladepris kr. 22,75), favørpris	—	15,75
Anders Bæksted: Danske Indskrifter (bogladepris kr. 35,20) favørpris	—	24,20
γ Abonnement på Fortid og Nutid: (bogladepris 25,00) favørpris + porto og omkostninger	—	15,00

Desuden kan De få Fortid og Nutid til reduceret pris, så længe lager haves, (enkelte af de ældre hefter er dog udsolgt).

Interesserede vil ved henvendelse til kassereren for Historisk Samfund for Præstø Amt kunne få et eksemplar af fælleskatalog over de historiske samfunds publikationer, så længe oplag haves.

INDHOLDSFORTEGNELSE	Side
ET KORT RIDS AF MIT LEVNEDSLØB (Anders Petersen)	477
OPLYSNINGSPRÆSTEN OG HANS SOGN, pastor L. M. We- del i Everdrup. Af A. Strange Nielsen	519
LITTERATUR OM PRÆSTØ AMT 1965—66. Ved A. Strange Nielsen	543
HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT 1965—66	548
PRÆSTØ AMTS MUSEER 1965—66	550
NAVNEREGISTER	556
STEDNAVNEREGISTER	565